

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra jihoslovanských a balkanistických studií

Diplomová práce

Bc. Vanja Igić

Momo Kapor: Magija Beograda

- komentovaný překlad povídkového cyklu

Momo Kapor: Magija Beograda

- commented rendition of a narrative cycle

Praha 2014

Vedoucí práce: PhDr. Milada Nedvědová, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla především poděkovat mé vedoucí práce, PhDr. Miladě Nedvědové, Ph.D., za konzultace, připomínky, cenné rady a upřímný zájem o téma. Za pomoc při shromažďování literatury bych ráda poděkovala Suzaně Pavlovič a za rady v oblasti českého jazyka Evě Janákové.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 16. července 2014

.....
Vanja Igić

Klíčová slova:

Srbská próza, Momo Kapor, Magija Beograda, povídka, překlad, komentář, srbština, čeština.

Keywords:

Serbian prose, Momo Kapor, The Magic of Belgrade, short story, translation, commentary, Serbian, Czech.

Abstrakt

Povídkový cyklus *Magija Beograda* (2008, *Magie Bělehradu*, čes. výbor *Bělehrade, má kouzelná láska!*, 2014) je jedním z posledních děl srbského autora Moma Kapora. Jeho tématem je současný obraz Bělehradu, postavami díla jsou lidé, kteří jsou k tomuto městu citově vázání. Cílem diplomové práce je představit český překlad povídek a jejich translátologický komentář. Práce se věnuje tématu bělehradské tvorby Kapora, jíž se autor celoživotně zabýval a tvořil v jejím duchu více než deset let. Tato tvorba v českém prostředí zatím nebyla reprezentována knižním překladem. Práce přináší také ucelenější autorův portrét. Základní osu práce tvoří dvě kapitoly, první přináší portrét autora, druhá se věnuje překladu a komentáři.

Abstract

Short story cycle *Magija Beograda* (2008, *The Magic of Belgrade*, Czech anthology *Belgrade, my magic love!*, 2014) is one of the last works of Serbian author Momo Kapor. His subject matter is contemporary picture of Belgrade and characters in his work are people, who are emotionally bound to this city. The aim of this dissertation is to introduce a Czech translation of the short stories and their translátological commentary. This work deals with the theme of Belgrade work of Kapor, which the author engaged in throughout his whole life and wrote in this style for more than ten years. This area of his work still does not have a Czech literary translation. This dissertation also brings more coherent author's portrait. Pivotal part consists of two chapters, first one is devoted to the profile of the author and the second one to the translation and commentary.

OBSAH

1	ÚVOD	9
2	MOMO KAPOR – PORTRÉT AUTORA	12
2.1	POČÁTKY TVORBY	12
2.2	ODLEHČENÝ STYL MOMA KAPORA.....	14
2.3	ZMĚNA TVORBY – OD DŽÍNOVÉ PRÓZY K PRÓZE V MASKÁČÍCH.....	16
2.4	KAPOR JAKO NACIONALISTA	18
2.5	OBRAZ BĚLEHRADU V KAPOROVĚ PRÓZE	27
2.6	KAPOR AKADEMICKÝ MALÍŘ	32
3	KOMENTOVANÝ PŘEKLAD	35
3.1	PŘEKLAD	35
3.1.1	<i>Bělehrad je Bělehrad</i>	35
3.1.2	<i>Duch Bělehradu</i>	36
3.1.3	<i>Nebe</i>	37
3.1.4	<i>Dlaň</i>	37
3.1.5	<i>Srdce Bělehradu</i>	38
3.1.6	<i>Bělehrad'ané</i>	39
3.1.7	<i>Penzisté</i>	39
3.1.8	<i>Noc</i>	40
3.1.9	<i>Nesmysl</i>	40
3.1.10	<i>Jaro</i>	42
3.1.11	<i>Krásky</i>	43
3.1.12	<i>Bělehrad'aniky</i>	44
3.1.13	<i>Požehnaný stav</i>	45
3.1.14	<i>Vesnice</i>	46
3.1.15	<i>Na ulici</i>	47
3.1.16	<i>Bělehrad je prostě Bělehrad</i>	48
3.1.17	<i>Bleší trh</i>	49
3.1.18	<i>Čuburský dvorek</i>	51
3.1.19	<i>Matina</i>	52
3.1.20	<i>Bezdomovci</i>	54

3.1.21	<i>Grilovači</i>	56
3.2	KOMENTÁŘ	58
3.2.1	<i>Výběr titulu a volba českého názvu</i>	58
3.2.2	<i>Stanovení překladatelských priorit</i>	59
3.2.3	<i>Rozdíly mezi srbštinou a češtinou</i>	61
3.2.4	<i>Autorský jazyk</i>	63
3.2.5	<i>Transkripce</i>	67
3.2.6	<i>Ochuzení a obohacení překladu</i>	68
3.2.7	<i>Kaporovská věta</i>	74
3.2.8	<i>Překlad názvů</i>	76
3.2.9	<i>Poznámkový aparát</i>	78
3.2.10	<i>Přílohy překladu</i>	79
4	ZÁVĚR	81
5	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	83
	PŘÍLOHA 1: BIBLIOGRAFIE	I
	PŘÍLOHA 2: MAGIJA BEOGRADA	V
	PŘÍLOHA 3: MAPA BĚLEHRADU	XXI
	PŘÍLOHA 4: OLEJOMALBY	XXIII
	PŘÍLOHA 5: ILUSTRACE	XXXVIII

Předmluva

S dílem Moma Kapora jsem se seznámila před osmi lety, když jsem v regálu rodinné knihovny objevila knihu lákající na první pohled svou vizuální podobou. Na titulní straně díla byla fotografie mladé slečny, která v kontroverzním oblečku jede na skateboardu, na hlavě má helmu a dívá se do dále. Bylo to jedenácté vydání Kaporova románu *Foliranti*, kniha, která mě citově připoutala k Momovi.

Na zadní straně tohoto vydání byla hesla jako „kontroverzní, klíčová kniha, urbánní, džínová próza, Bělehrad, nostalgická, zlatá šedesátá, sentimentální...“ Velký zájem o dějiny Jugoslávie šedesátých let 20. století a dětství strávené v Bělehradě ve mně vyvolalo touhu si knihu přečíst.

Byla jsem dílem fascinovaná. Neodolatelně jsem toužila podělit se o ni s mým okolím. Momo Kapor byl pro mne velký objev srbské literatury, současně ve mně vyvolalo velké zklamání zjištění, že v českém prostředí je dostupná jediná kniha v českém překladu. Pro mne to byla výzva: Moma Kapora bude nutné přeložit co nejdřív.

Brzy po tomto objevení Kapora jsem na bakalářském studiu na předmětu Překlad uměleckého a odborného textu (jihoslovanská jazyková oblast) I u paní PhDr. Milady Nedvědové, Ph.D. jako závěrečnou práci k atestaci z předmětu přinesla část překladu zmíněného románu *Foliranti*, který by se do češtiny dal přeložit jako *Outsideři*. Překlad nebyl lehký, ale práce s tímto textem mě naplňovala radostí a přitahovala k dalším překladům. Od té doby jsem na překlad Kaporova díla nepřestala myslet.

Dnes mám vlastní knihovnu s Kaporovými díly. Kaporova nadmíru zajímavá osobnost není v Srbsku komplexně zhodnocena a jeho dílo dodnes není dostatečně prozkoumané, a proto každá literárně vědná studie věnovaná Kaporovi, má své čestné místo v mé knihovně.

Kaporova díla se mi do rukou dostávají při pravidelných návštěvách Bělehradu, města, které autora celý život inspirovalo a jemuž věnoval velkou část své tvorby. Tato vřelá láska k Bělehradu je nám s autorem společná a zdá se, že nás nerozlučně propojila. Proto bylo mým přáním a je cílem této diplomové práce seznámit českého čtenáře s dílem Moma Kapora.

Vím, že je mnoho uznávanějších a světově známějších autorů, než je Momo Kapor. Přesto mě tento sarajevský rodák a Bělehradčan volbou před několika lety oslovil více než doposud kterýkoli jiný autor.

1 ÚVOD

Diplomová práce se věnuje komentovanému překladu povídkového cyklu *Magija Beograda* (2008, Magie Bělehradu, čes. výbor *Bělehrade, má kouzelná láska!*, 2014) srbského spisovatele a umělce Moma Kapora. Přestože hlavním fokusem práce je komentovaný překlad, zaměřuje se také na život a tvorbu autora, bez jejichž důkladné analýzy by překlad nebylo možné kvalitně zpracovat. Proto se její značná část věnuje uceleně autorově umělecké činnosti, která předcházela vzniku srbského vydání překládané povídkové prózy.

V srbsčině doposud neexistuje práce, která by synteticky zpracovávala osobnost autora a jeho tvorbu. Tento fakt je daný tím, že je Momo Kapor ve svém vlastním prostředí často vnímán jako marginální spisovatel. Dosud vzniklé studie se věnují buď jedné části autorovy tvorby, nebo se o něm zmiňují jen zběžně. Podrobnější analýzu autorovy literární tvorby nabízí studie Branka Stojanoviće nesoucí název *Momo Kapor - od džins proze do proze u maskirnoj uniformi* (2006, Momo Kapor – od džínové prózy k próze v maskovací uniformě), více kratších studií autorovi věnoval Igor Mandić, Marko Nedić zpracoval studii na téma městského života v autorových povídkách. Analýzu džínové prózy, jejímž stylem si Kapor získal početné čtenářské publikum, přinesl Aleksandar Flaker v díle *Proza u trapericama: Prilog izgradnji modela prozne formacije na građi suvremenih književnosti srednjo- i istočnoevropske regije* (1976, Próza v džínách: Příspěvek ke konstrukci modelu prozaické formace na materiálech současných literatur středo- a východoevropského regionu). V českém prostředí nabízí krátký pohled na literární dílo Kapora doslov Milady Černé k jedinému zatím vydanému knižnímu překladu Moma Kapora, dílu *Provincijalac* (1975, Venkovan, čes. *Dvojí čas Nika Hercega*, 1986). Portrét umělce Moma Kapora poskytla útlá publikace *Beogradske priče Momo Kapor: Velika galerija Doma vojske Srbije: [katalog izložbe]* (2011, Bělehradské povídky Momo Kapor: Velká galerie Domu srbského vojska: [katalog výstavy]), která vyšla jako katalog výstavy a seznámila s olejomalbami malíře Kapora.

Při přípravě diplomové práce bylo tedy třeba také vycházet z literárněvědných článků a recenzí. Přestože dosavadní studie o srbské literatuře se vybranému tématu práce věnují velmi málo, posloužily stěžejní práce z dějin srbské literatury, od Aleksandra Jerkova *Od modernizma do postmoderne: Pripovedač i poetika, priča i smrt* (1991, Od modernismu k postmoderně: Vypravěč a poetika, povídka a smrt), Jovana Deretiće *Kratka istorija srpske*

književnosti (1987, Stručné dějiny srbské literatury), Predraga Palavestry *Posleratna srpska književnost 1945-1970* (1972, Poválečná srbská literatura 1945 - 1970), Tihomira Brajoviće *Kratka istorija preobilja: kritički bedeker kroz savremenu srpsku poeziju i prozu* (2009, Stručné dějiny hojnosti: kritický bedekr moderní srbskou poezií a prózou), Ljubiši Jeremiće *Proza novog stila: kritike i ogledi* (1976, Proza nového stylu: kritiky a eseje) a další.

Pro práci s překladem byly stěžejní především práce věnující se teorii překladu od Jiřího Levého *Umění překladu* (1963), Zlaty Kufnerové *Čtení o překládání* (2009), Antona Popoviće *Poetika umeleckého prekladu* (1971), Jána Vilikovského *Překlad jako tvorba* (2002) nebo sborník *Knih o překládání: příspěvky k otázkám překladu z ruštiny* (1953) ad. Při překládání bylo snahou vycházet z teorie překladu a řídit se jejími pravidly. Pomocníky při překládání byly dále slovníky, příručky, Český národní korpus ad.

Práce je rozdělena do dvou hlavních částí – první je věnována autorovi a jeho recepci ve vlastním prostředí, která je pozoruhodná pro kontroverzi, kterou autor vytváří. Tuto kapitolu tvoří šest podkapitol: první si klade za cíl zmapovat počátky autorovy tvorby, druhá popisuje autorův specifický styl psaní, třetí se zabývá výrazným předělem ve tvorbě, čtvrtá zobrazuje autora jako literáta vlastence a nacionalistu, pátá se věnuje obrazu Bělehradu v jeho tvorbě a šestá popisuje autora jako umělce a tvůrčí fenomén v souvislosti s jeho mimoliterární činností, s malířstvím. Druhou část práce tvoří překlad a komentář, jehož součástí je i stručná analýza jazyka a stylu autora, jak překládaného díla, tak i jeho další tvorby. Překlad tvoří celkem 21 povídek, což je zhruba pětina z celkového počtu. Byly vybrány povídky od začátku knihy, sled povídek je totožný s originálem. V následném komentáři je pozornost věnována především různým úskalím, která vznikla během práce na překladu, podává stanovisko překladatelky k samotnému postupu překládání, ke vzniklým translatologickým problémům. Představené jsou jazykové zvláštnosti a na ukázkách textu, který představuje při překladu problém, jsou uplatněna teoretická východiska české a slovenské překladatelské školy. Komentář překladu je rozdělený do deseti podkapitol, které se zabývají translatologickými zvláštnostmi a problémy, jež se během překladatelské práce objevily. Věnují se problémům českého názvu titulu a samotnému výběru překládaného díla, překladatelským prioritám, jazykovým rozdílům, autorskému jazyku, transkripci jazyka, ochuzení a obohacení překladu, autorské větě, překladu názvů, poznámkovému aparátu a přílohám překladu. Citace děl jsou do textu práce řazeny v českém překladu, srbské resp. chorvatské originály jsou uvedeny v poznámce pod čarou.

Přílohy diplomové práce obsahují bibliografii autora, text překládaného originálu *Magija Beograda* a ukázkou Kaporových olejomalb a ilustrací.

Cílem práce je připravit jazykové podmínky a odborné zázemí pro překlad celého díla věnovaného Bělehradu. Autorka má ambici osvědčit svou jazykovou kompetenci pro umělecký překlad, zároveň vycházet při řešení transpozice originálu do cílového jazyka, při interpretaci textu pro cílového čtenáře z translátologických postupů formulovaných českou a slovenskou překladatelskou školou.

2 MOMO KAPOR – PORTRÉT AUTORA

2.1 Počátky tvorby

Momčilo Momo Kapor byl srbský malíř, novinář, spisovatel, dramatik, filmový scenárista, fejetonista, válečný reportér. Narodil se 8. 4. 1937 v Sarajevu. V devíti letech se přestěhoval do Bělehradu, kde žil a tvořil až do své smrti 3. 3. 2010.

Do literárního života vstoupil začátkem šedesátých let jako autor tzv. skutečností prózy neboli prózy nového stylu (stvarnostna proza respektive proza novog stila¹) a posléze se stal jedním z hlavních představitelů tzv. džínové prózy², prózy moderního městského stylu, bělehradského či univerzálního prostoru³, který byl velmi oblíbeným literárním proudem u mladší generace čtenářů. Hlavními znaky novostylistů bylo zobrazení skutečného současného života takového, jaký je, a snahou bylo tuto skutečnost podtrhnout také autentickým, přirozeným hovorovým jazykem, takovým, jaký se ve společnosti skutečně používal. Tento jazyk se sice velmi vzdaloval spisovné srbštině, ale zásadně přispěl rozvoji srbské poetiky.⁴

¹ Používá se taktéž termín obnovený realismus či neorealismus. DERETIĆ, Jovan, *Kratka istorija srpske književnosti*, 1987, s. 317.

² Jeans-Prose nebo proza u trapericama (džínová próza) – tento termín použil poprvé pro literatury národů Jugoslávie chorvatský literární teoretik Aleksandar Flaker. Tento nový typ prozaické literatury se od předchozích literárních proudů a směrů odlišoval stylizací městského hovorového jazyka intelektuální studentské mládeže a ve svých literárních začátcích se jej pokoušeli uplatnit mladí autoři, mezi které patří mj. Bora Ćosić, Antun Šoljan, Ivan Slamnig, Alojz Majetić, Grozdana Olujić, Milisav Savić, Zvonimir Majdak aj. FLAKER, Aleksandar. *Proza u trapericama: Prilog izgradnji modela prozne formacije na građi suvremenih književnosti srednjo- i istočnoevropske regije*, 1976.

³ Jeans próza je fenomén mezinárodního charakteru. Za jejího zakladatele bývá považován J. D. Salinger a jeho román *Kdo chytá v žitě* jako prototyp stylu jeans prózy, dále se k ní řadí V. Aksjonov, O. Hočar nebo U. Plenzdorf. JEREMIĆ, Ljubiša. *Proza novog stila: kritike i ogledi*, 1976. s. 336 – 337. Džínovou prózu lze přirovnat také k tzv. beatníkům (anglicky beat generation, česky zbitá generace), sociálnímu a literárnímu hnutí části americké mládeže v druhé polovině padesátých a na počátku šedesátých let 20. století. Jméno generaci dal prozaik Jack Kerouac, který napsal v tomto stylu řadu knih. KARPATSKÝ, Dušan, *Malý labyrint literatury*, 2001, s. 55. V českém prostředí je nejznámější dílo *Na cestě* (1957). Společnými znaky těchto dvou generací jsou hrdinové tuláci, dříve tabuizovaná témata (erotika, drogy), hledání smyslu života, provokace, výsměch ustáleným hodnotám života atd.

⁴ DERETIĆ, Jovan, *Kratka istorija srpske književnosti*, 1987, s. 317.

Kapor, často nazývaný také „rebelem bez příčiny“⁵, od té doby publikoval více než čtyřicet knih, které byly přeloženy do mnoha jazyků a ze kterých se mnohé staly bestsellery (některé z nich jimi dodnes jsou). V češtině vyšel knižně pouze román *Provincijalac* (1975, Venkovan, čes. *Dvoji čas Nika Hercega*, 1986) s doslovem Milady Černé, přeložil ho Josef Hlavnička, výbor z povídek *I druge priče* (1973, čes. *A jiné povídky*, 1978), který přeložila Milada Černá⁶ a pro Československý rozhlas byly přeloženy rozhlasové hry *Ponovo noć* (1964, čes. *Znovu noc*, 1965)⁷ a *Onda* (1985, čes. *Tenkrát*, 1986).⁸

Od jiných bělehradských spisovatelů se Kapor odlišoval především tím, že sám ilustroval svá díla. Malířství vystudoval na Akademii výtvarných umění v Bělehradě roku 1961.

Kapor působil dlouhá léta v předních srbských denících, do kterých přispíval svými sloupky, které se staly mezi čtenáři velmi oblíbené. Vzhledem k tomu, že jeho tvorba vycházela pravidelně několik let, a to denně a nejen v době jeho rané tvorby, počet jeho obdivovatelů (kterých již bylo pozoruhodně mnoho) se ze dne na den bleskově navyšoval. Za svou tvorbu získal Kapor nejednu literární cenu.⁹ Svými prvními knihami vydanými v Záhřebu v edici Hit¹⁰, kde v letech 1972 až 1980 z celkového počtu jedenácti knih vydal osm a pouze tři z nich v Bělehradě¹¹, získal věhlas u čtenářstva chorvatského, srbského, ale i z ostatních republik tehdejší Jugoslávie. Díky svým prvním dílům *Beleške jedne Ane* (1971, Poznámky jedné Anny), *I druge priče, Hej, nisam ti to pričala* (1973, Hej, tohle jsem ti ještě nevykecla), *Foliranti* (1974, Podvodníci, Outsideři), *Provincijalac* se autor stal jedním z nejčtenějších a nejpopulárnějších autorů nejen této tvůrčí generace, ale i poválečné srbské a jistým způsobem také tehdejší jugoslávské.¹² Náklad jeho děl byl velmi vysoký. Celkem napsal 46 povídkových knih a románů, které vyšly v několika vydáních u různých

⁵ Povodom smrti Kapora: Odlazak majstora. VREME. VREME [online], 2010 [cit. 2013-10-10].

⁶ Kapor, Momo: *A jiné povídky* (výbor z PP I druge priče; Světová literatura, 1978). Databáze českého uměleckého překladu po roce 1945: Osobnosti, Černá Milada [online]. [cit. 2014-01-09].

⁷ Kapor, Momo: *Znovu noc* (Ponovo noć; RH, premiéra Československý rozhlas 1965). Databáze českého uměleckého překladu po roce 1945: Osobnosti. Wenigová Irena [online]. [cit. 2014-01-09].

⁸ Kapor, Momo: *Tenkrát* (Onda; rozhlasová hra, Československý rozhlas 1986). Databáze českého uměleckého překladu po roce 1945: Osobnosti, Hlavnička Josef [online]. [cit. 2014-01-09].

⁹ BIBLIOGRAFIJA. In: *ZADUŽBINA Momo Kapor*. [online]. [cit. 2013-10-19].

¹⁰ Nakladatelství Znanje. Jeho knihy vychází vedle domácích i světových bestsellerů. ČERNÁ, Milada, Loňské sněhy /doslov/ in KAPOR, Momo. *Dvoji čas Nika Hercega*, 1986, s. 263.

¹¹ СТОЈАНОВИЋ, Бранко, *Момо Капор - од џинс прозе до прозе у маскирној униформи*, 2006, с. 38.

¹² НЕДИЋ, Марко, Градски живот у причама Моме Капора /поговор/ in КАПОР, Момо, *Најбоље године и друге приче*, 1998, с. 253 – 254.

vydavatelů. Kaporova díla byla přeložena do mnoha jazyků, mimo jiné do francouzštiny, němčiny, ruštiny, maďarštiny, češtiny, polštiny, ukrajinštiny nebo švédštiny. Napsal osm televizních, sedm divadelních a osm rozhlasových dramát, je autorem asi stovky filmových a televizních scénářů.¹³

2.2 Odlehčený styl Moma Kapora

Dílo Moma Kapora je často nazýváno tzv. lehkým čtením, což je obvykle chápáno dvěma způsoby. Jednak je tu názor, který autora vždy odsuzoval za jeho přespříliš divergentní pole působnosti. Kritici považovali jeho zájmy za příliš všestranné na to, aby jej někdo mohl brát jako spisovatele vážně. Proto byla Kaporova popularita a tvorba přijímána jaksi povrchně. Byl nazýván vždy fenoménem, ale ve smyslu zvláštní případ, který se jen pouhou náhodou ocitl v prostředí srbské literatury. Proto se i jeho vzrůstající popularita stávala spíše jeho přítěží - vysoký počet čtenářů se často zdůvodňoval právě masovou tiráží, která se získávala logicky prostřednictvím (ne)kultury masových médií a z toho často plynul názor na autorovu literární povrchnost reflektující povrchnost masy. Jeho literatura byla tedy na jednu stranu označována jako „lehká“ ve významu „povrchní“ a „ta, které netřeba věnovat příliš pozornosti“.¹⁴ Druhým zcela opačným stanoviskem jsou názory, které specifikují autorovu tvorbu jako odlehčenou ve významu srozumitelná, bez kýče, ale plná intelektuální ironie a kvality¹⁵ a jak ji popisuje Milada Černá, „s duchaplným intelektuálním humorem, živým hovorovým jazykem a mládežnickým slangem současného Bělehradu.“¹⁶ Kapor se charakteristiky „lehkého psaní“ až do konce svého života nezbavil, ať v jednom či druhém smyslu. „Lehkost jeho vyjadřování je právě to nejtěžší, čeho může spisovatel dosáhnout.“¹⁷ (Přel. V.I.)

¹³ BIBLIOGRAFIJA. In: *ZADUŽBINA Momo Kapor*. [online]. [cit. 5.1.2014].

¹⁴ MANDIĆ, Igor, *Urbana mitologija u prozi Mome Kapora /pogovor/* in KAPOR, Momo a. *101 priča: Izabrane kratke priče iz knjiga: I druge priče, Lanjski snegovi, Skitam i pričam plus tridesetek novih ...*, 1980, s. 6 -7.

¹⁵ СТОЈАНОВИЋ, Бранко, *Момо Капор - од џинс прозе до прозе у маскарној униформи*, 2006, с. 166 - 168.

¹⁶ ČERNÁ, Milada, *Loňské sněhy /doslov/* in KAPOR, Momo, *Dvoji čas Nika Hercega*, 1986, s. 262.

¹⁷ „Lakoća njegova izražavanja upravo je ono najteže što pisac može dosegnuti.“ MANDIĆ, Igor, *Kaj ste pisali, bre? Šta ste napisali, bre?: O knjigama srpskih pisaca 1959-1998*, 2011, s. 120.

Kaporova tvorba je plná života, vtipu, „skvělých psychologických postřehů“, je „publicisticky moderní“ a „svěží“.¹⁸ Je psaná pro širokou čtenářskou veřejnost. Jejimi hlavními charakteristikami jsou „jednoduchost výrazu, snadné a rychlé uvedení literárních postav, ale také i čtenářů do příběhu a zápletky, zajímavost a aktuálnost narativních témat, bezprostřední a vtipné vyprávění, velké množství vedlejších motivů a obsahu v povídkách a románech, mozaika jejich kompozice a další charakteristiky přenesené z jeho novinářsko-fejetonických textů“.¹⁹ (Přel. V.I.) Kapor se systematicky zabývá „mytologií“ každodenního života, jak ji ve své úvodní studii *Urbana mitologija u prozi Mome Kapora* (Urbánní mytologie v próze Moma Kapora) ke Kaporovým vybraným povídkám *101 priča* (1980, 101 povídka) poprvé nazval I. Mandić²⁰. V roli novináře nenese tíhu nutnosti psát umělecká díla, jak u jiných autorů bývá zvykem, ale staví se do role pozorovatele života, který zaznamenává lidi a jejich vlastnosti, psychologii, vytváří tak obraz celé společnosti a celé jedné doby.²¹ Všechny tyto přednosti se bohužel stávaly právě v očích nesouhlasících kritiků slabinami – podle nich je autor pisálek fejetonista, který píše povrchně, příliš mnoho a pro masy! Přitom zařazení do školních čítanek je to poslední, na co Kapor ve své tvorbě myslel, jak také mnohokrát sám ve své tvorbě řekl. Kapor se tohoto označení nikdy nebál a nenechal se jim ovlivnit. Navíc, Kapor je jedním z těch autorů, kteří svou slávu získali takřka přes noc, což sice negativní postoje k jeho literární kariéře jen zostřuje, ovšem podtrhuje fenomén jeho osobnosti.

Jeho ranou žurnalistickou tvorbu nelze definovat jako klasickou novinářinu, ale primárně jako literárně kvalitní texty jen částečně přizpůsobené žurnalistice a jejím početným čtenářům. „V jádře byly tyto texty, ve kterých převládaly literární a nikoliv novinářské kvality a charakteristiky, nejlepší přípravou pro budoucí povolání Moma Kapora

¹⁸ Tamtéž, s. 113.

¹⁹ „...једноставност израза, лако и брзо увођење књижевних ликова, али и читалаца, у причу и заплет, занимљивост и актуелност наративних тема, непосредност и духовитост нарације, велики број бочних митова и садржаја у причама и романима, мозаичност њихове композиције и друге особине - пренесене у њих из његових новинско - фељтонских текстова.“ НЕДИЋ, Марко, Градски живот у причама Моме Капора /поговор/ in КАПОР, Момо, *Најбоље године и друге приче*, 1998, с. 256.

²⁰ MANDIĆ, Igor, *Urbana mitologija u prozi Mome Kapora /pogovor/ in KAPOR, Momo a. 101 priča: Izabrane kratke priče iz knjiga: I druge priče, Lanjski snegovi, Skitam i pričam plus tridesetih novih ...*, 1980.

²¹ MANDIĆ, Igor, *Kaj ste pisali, bre? Šta ste napisali, bre?: O knjigama srpskih pisaca 1959-1998*, 2011, s. 120.

jako profesionálního spisovatele a ne profesionálního novináře.“²² (Přel. V.I.) Autor čtenářskému publiku permanentně dokazoval, že se díky své kontinuální literární tvorbě neobjevil náhodou a jako fenomén v onom špatném slova smyslu, ale jako „plnokrevný spisovatel,“ jak byl jeho příznivci mnohokrát nazýván.²³

Postavami Kaporových děl jsou velmi často Kaporové sami. Přestože většina Kaporových děl je próza psaná ve třetí osobě (někdy jsou díla psaná v ich formě, méně pak v druhé osobě), hlavní postavou je velmi často autor sám. S „neomylným instinktem pro autentickou atmosféru“ Kapor mluví v plurálu, přestože podnětem ke psaní jsou u něj kolektivní fascinace – generační, etnické, etické...²⁴ „Samozřejmě, že existují i autoři, jejichž reálná, lidská podoba a jejich literární svět se liší, ale v Kaporově případě jsou oba tyto světy skutečně zcela korespondentní, jsou téměř identické, jelikož Kapor je z těch spisovatelů, jejichž knihy se natolik podobají svému tvůrci (jako se také on podobá jim)...“²⁵ (Přel. V.I.)

2.3 Změna tvorby – od džínové prózy k próze v maskáčích

Výrazná změna v jeho tvorbě nastává v letech 1991 až 1995, kdy stráví většinu času jako válečný zpravodaj a redaktor listu Vojsko Krajiny ve válce v Bosně a Hercegovině a v Chorvatsku.²⁶ Ze spisovatele „lehkého čtení“ se stává tvůrce „těžkých“ válečných povídek a románů. Přes původně urbanisticky laděná témata, ve kterých ústřední roli hraje nejčastěji mladý, městský, moderní člověk se svou moderní vizí o životě ve velkoměstě (Bělehradě),

²² „У основи, ти текстови, у којима су превлађивали књижевни, а не новинарски квалитети и одлике, били су најбоља припрема за будући позив Моме Капора као професионалног писца, а не професионалног новинара.“ НЕДИЋ, Марко, Градски живот у причама Моме Капора /поговор/ in КАПОР, Момо, *Најбоље године и друге приче*, 1998, с. 254.

²³ MANDIĆ, Igor, Urbana mitologija u prozi Mome Kapora /pogovor/ in KAPOR, Momo a. *101 priča: Izabrane kratke priče iz knjiga: I druge priče, Lanjski snegovi, Skitam i pričam plus tridesetek novih ...*, 1980. s. 8.

²⁴ РЕЂЕР, Драшко, О Моми Капору, налик на писмо. In: *Delfi knjižare: Sve dobre knjige na jednom mestu* [online], 2010 [cit. 2014-02-23].

²⁵ „Има, наравно, и писаца чији се стварни, људски лик и њихов литерарни свет разликују, но у Капоровом случају та два света су заиста потпуно кореспондентна, да не кажемо идентична јер Капор је од оних писаца чије књиге толико личе на свога творца (као што и он личи на њих)...“ СТОЈАНОВИЋ, Бранко, *Момо Капор - од џинс прозе до прозе у маскирној униформи*, 2006, с. 9.

²⁶ Тамтџ, с. 254.

přes pozdější tvorbu zaměřenou také na všední život městských obyvatel nejen mladých, ale i starších vrstev, se Kapor dostává k tématu války. Hrdinové jsou buď skuteční lidé zažívající svou každodennost v prostředí války, nebo jsou to města - Bělehrad a Sarajevo - jejichž věrným kronikářem se Kapor stal. I přes tento velmi nápadný předěl v jeho tvorbě zůstávají některé znaky nového, válečného, tématu společné s předešlou tvorbou. Výrazným znakem je snaha ukázat podmíněnost životních situací historickými, politickými a společenskými příčinami.²⁷

Kapor se stal spisovatelem kronikářem jedné epochy zahrnující polovinu století. Jeho tvorba je téměř celá ve znamení dvou měst, Bělehradu a Sarajeva, která jsou často hlavními hrdiny jeho románů.

Jeho tvorba je výrazně zasažena politickým děním v bývalé Jugoslávii. Pod vlivem událostí, ke kterým dochází v devadesátých letech 20. století právě v Bosně a Hercegovině a Republice srbské Krajině se Kapor zviditelňuje jako politicky aktivní spisovatel. Často se objevuje v médiích, která jsou pod kontrolou tehdejšího prezidenta Slobodana Miloševiče,²⁸ stává se členem výboru pro obranu pravdy o bosensko-srbském politikovi a politickém vůdci bosenských Srbů během občanské války v Jugoslávii Radovanu Karadžićovi (se kterým se mimo jiné také dlouhá léta přátelil), senátorem Republiky srbská Krajina.²⁹ V této době vznikají texty, které jsou v prostředí bývalé Jugoslávie vnímány často velmi ostrým nacionálním pohledem.³⁰

Dramatické a složité etapě jugoslávských dějin devadesátých let 20. století se autor věnuje ve více než deseti publikacích. Nejedná se o politické, nýbrž o literární texty, s osobním postojem autora, jehož cílovou skupinou je srbský národ. Cílem autora, v roli válečného reportéra, je poskytnout v této válečné próze podporu Srbům v občanské válce. Subjektivní pocity autora přitom vycházejí z vnitřního traumatického prožitku druhé světové války, kterou autor zažil v raném dětství v rodném Sarajevu. Jsou to texty nostalgicky laděné, zachycující sice válečnou atmosféru plné negativních vzpomínek, ale mezi kterými se objevují pozitivní pocity a obrazy všedního městského života.

²⁷ НЕДИЋ, Марко, Градски живот у причама Моме Капора /поговор/ in КАПОР, Момо, *Најбоље године и друге приче*, 1998, с. 259.

²⁸ Slobodan Milošević ke svému mocenskému vzestupu získává velký vliv na srbská média. ŠTĚPÁNEK, Václav, *VIII. Zasedání Ústředního výboru Svazu komunistů Srbska - přelomové datum moderní jugoslávské historie: Příspěvek k objasnění mocenského vzestupu Slobodana Miloševiče*, 2004, s. 186.

²⁹ Mikan Kozomara - Momo Kapor intervju.avi In: *Youtube* [online]. 24.09.2011 [vid. 2012-10-18].

³⁰ Povodom smrti Kapora: Odlazak majstora. *VREME. VREME* [online], 2010 [cit. 2013-10-10].

Nejen svou válečnou tvorbou, jako duchaplný kronikář, ale i svými ranými díly se Kapor zařadil mezi nejpopulárnější a nejčtenější autory srbské literatury.

2.4 Kapor jako nacionalista

Za svoje stanoviska a politickou orientaci byl Kapor státem označený za nacionalistu již v šedesátých letech, kdy v roce 1967 podepsal tzv. *Predlog za razmišljanje* (Návrh k zamyšlení).³¹ Tento návrh se objevil jako odezva na v Záhřebu v témže roce vydanou petici *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika* (Deklarace o postavení a názvu chorvatského spisovného jazyka), kterou podepsalo několik desítek předních chorvatských intelektuálů, včetně například významného chorvatského spisovatele Miroslava Krleži. Deklarace požadovala zrušení jazykové unie se Srby, Černohorci a Muslimy z roku 1954, a ač to byla zdánlivě okrajová lingvistická záležitost, v jádru byla politickou a protirežimní akcí, která měla demonstrovat svébytnost chorvatského národa. Přestože deklarace neměla větší dopad na širší veřejnost, tehdejší komunistickou vládou byla odsouzena jako nacionální projev a skutečně byla prvním otevřeným signálem národnostním nepokojům v tehdejší Titově Jugoslávii.³² Oba dokumenty - záhřebská deklarace i bělehradský návrh, který požadoval pro chorvatské Srby kulturní autonomii, byly odsouzeny za „rozdmýchávání nacionalistických vášní“. Tehdejší moc v Jugoslávii odsoudila její signatáře za šovinismus, unionismus, separatismus, konzervatismus, byrokratismus, hegemonismus atd.³³ Kapor svým podpisem veřejně podpořil požadavek chorvatských Srbů na kulturní autonomii v Chorvatsku a jako jeden z mála nestáhl svůj podpis, což mu komunistická moc nezapomněla. V té době autor poprvé získal nálepku nacionalisty.³⁴ Jak sám později ve své knize *Ispovesti* (2008, Zpovědi) říká, byla to v té době velmi odvážná a smělá reakce, přitom stáhnout podpis znamenalo na druhé straně ztrátu charizmatu spisovatele, což si velmi dobře uvědomoval a svůj podpis nestáhnul.

První zárodky nacionální opozice byly provázeny vylučováním ze strany a odstraňováním lidí z vysokých redakčních a ředitelských pozic. Kaporovi bylo zakázáno

³¹ КАПОР, Момо, *Исповести: аутобиографски роман*, 2011, с. 175 – 176.

³² ŠESTÁK, Miroslav (eds.) et al., *Dějiny jihoslovanských zemí*, 1998, s. 543.

³³ ПОПОВИЋ, Радован, *Писци у служби народа: хроника књижевног живота у Србију 1944-1975*, 1991, с. 256.

³⁴ MOMO KAPOR (1937-2010): REPUTACIJA LAKOG PISCA ŠTITILA ME OD PARTIJE, *Novi Standard* [online], 1. avgust 2008, 05 mart 2010 [cit. 2013-10-14].

psát do deníku Politika, do kterého tou dobou pravidelně přispíval.³⁵ Dostal však brzy nabídku místa v ženském časopise *Bazar* a tuto práci přijal s vědomím toho, že bude psát anonymně. Pro tuto pro něj zprvu degradující práci, kterou považoval za konec své novinářské kariéry, vymyslel fenomenální způsob projevu, a to v podobě krátkých črt, které vycházely pravidelně a oblíbila si je široká čtenářská obec.³⁶ Hlavní postavou jeho pravidelných příspěvků do *Bazaru* byla mladá bělehradská hrdinka studentka Anna, která mluvila otevřeně o svém okolí a o své rodině. Kapor ústy své hrdinky Anny prezentoval pro tehdejší společnost nežádoucí politické názory. Byl to, jak sám ve svých vzpomínkách *Ispovesti* říká: „destruktivní smích mladé generace nad svrženými autoritami, ale režim je nezakazoval – jak odsoudit psaní jedné dívenky v časopise pro ženy se stříhy a recepty na dorty?“³⁷ (Přel. V.I.) Tyto texty byly napsané tak, aby byly „pouhou zábavou, čtivem u kadeřníka, konzumním zbožím každodenní kultury, hořká pravda zabalena do alobalu a převázaná zlatou stužkou. Kapor je mistr vtipu, skvělý vypravěč anekdot, okouzující vypravěč, tudíž autentická drbna, ale já to na stupnici našich literárních charakteristik považuji za neobyčejně důležité a nezbytné. (...) Drb jako realizmus, drb jako kritika všeho existujícího, drb jako povídka a fejeton – to je nepochybně výjimečný příspěvek usměvavého Moma do ponuré prózy našich dnů. V drbech jeho Anny jsou konečně pravé vypravěčské hodnoty...“³⁸ Mladá hrdinka Anna se stala prototypem bělehradského způsobu života, skrze kterou Kapor do veřejnosti vypustil kritiku tehdejších poměrů a autenticky vykreslil (písmem i obrazem) každodenní bělehradskou realitu. Zároveň skrze Annu předvedl své mistrovské schopnosti přetvářet se do psychologie něžného pohlaví.

³⁵ Ředitel deníku byl členem Ústředního výboru.

³⁶ Tyto pravidelné příspěvky byly později vydány jako samostatné knihy povídek pod názvem *Beleške jedne Ane a Hej, nisam ti to pričala*. КАПОР, Момо, *Исповести: аутобиографски роман*, 2011, с. 198 – 200.

³⁷ „...разоран смех младе генерације над срушеним ауторитетима, али режим их није забрањивао; како осудити писање једне девојчице у женском часопису са рецептима за торте и шнитовима?“ КАПОР, Момо, *Исповести: аутобиографски роман*, 2011, с. 200.

³⁸ „...čista zabava, štivo za čitanje kod frizera, potrošna roba svakidašnje kulture, gorka istina zamotana u staniol i povezana zlatnom vrpcom. On je vic-maher, odličan pričalac anekdota, šarmer i kozer, dakle autentičan tračer, ali na skali naših književnih odlika ja to držim neobično važnim i potrebnim. (...) Trač kao realizam, trač kao kritika svega postojećega, trač kao pripovijetka i feljton – to je, nesumnjivo, izuzetan prilog nasmiješena Mome sumornoj prozi naših dana. U tračevima njegove Ane ima, napokon, pravih pripovijedačkih vrijednosti...“ MANDIĆ, Igor, *Kaj ste pisali, bre? Šta ste napisali, bre?: o knjigama srpskih pisaca 1959-1998*, 2011, s. 112 - 113.

Dalším mezníkem v Kaporově tvorbě se stal rok 1972, kdy mu v Sarajevu zakazují další reprízy jeho divadelní hry *Vox humana*³⁹. To je chvíle, kterou Kapor ve svých vzpomínkách nazývá často „zákazem vstupu do rodného města.“⁴⁰ Hra totiž byla doprovázena undergroundovými písněmi o důležitých okamžicích srbské historie – od povstání Srbů roku 1941 v Nezávislém státě Chorvatsko (NDH) proti tehdejšímu ustašovskému režimu až po události v sedmdesátých letech 20. století (písně o Kominformě). Když představení navštívil tehdejší předseda stranické organizace v Kosovu Mahmut Bakali, hned poté bylo představení staženo z repertoáru a zakázáno. Od té doby bylo Kaporovo jméno vláčené v novinách, byl politicky sledován, napadán a označován za podporovatele Informbyra.⁴¹ Politické i osobní výhrůžky ze Sarajeva ho pronásledovaly i dlouho poté, což způsobilo také, že ani jedna Kaporova kniha nebyla v Sarajevu vydaná a ani jeden jeho obraz tu nebyl vystaven.⁴²

Roku 1982 se Kaporův postoj k tehdejší moci projednával na osmnáctém zasedání Ústředního výboru Svazu komunistů Bosny a Hercegoviny. Kapor se, jak sám s ironickou nadsázkou říká, stal „nepřítelem národu číslo jedna“.⁴³ Jelikož ani přes četné výhrůžky nepřestával provokovat svými názory, rozpor mezi autorem a mocí pokračoval. V denním tisku byl tehdy odsuzován jako „odpůrce všech ideologií a především té, na které je vybudovaná dnešní Jugoslávie,“ dále jako „odpůrce všech jejích organizací“, z čehož plynulo dále, že Kapor je proti „rovnoprávnosti, bratrství a jednotě národa a národností Jugoslávie.“⁴⁴ Autor byl tedy na konci 80. let považován režimem za nebezpečného nacionalistu, antikomunistu a dokonce za oživovatele četnictva.⁴⁵ Útokům novinářů se

³⁹ Hra měla do té doby devadesát dvě reprízy a dostala mnohá ocenění. КАПОР, Момо, *Исповести: аутобиографски роман*, 2011, с. 281.

⁴⁰ Sarajevo se poté stává ústředním tématem jeho knížek. Hlavním hrdinou je jeho rodné město, do kterého již nikdy nevkročil, ale neustále se k němu ve svých románech vrací.

⁴¹ КАПОР, Момо, *Исповести: аутобиографски роман*, 2011, с. 281 – 283. Stalo se tak již relativně dlouho poté, co Jugoslávie byla vyloučena z Informbyra (1949) a co komunisté v Jugoslávii začali pronásledovat všechny, kteří byt' i nepřímou podporou rezoluci Informbyra. ŠESTÁK, Miroslav (eds.) et al., *Dějiny jihoslovanských zemí*, 1998, s. 513.

⁴² КАПОР, Момо, *Исповести: аутобиографски роман*, 2011, с. 284, 286.

⁴³ Tamtéž, с. 294 – 297.

⁴⁴ Tato obvinění byla publikována v deníku Vjesnik. Tamtéž, с. 318.

⁴⁵ Za četníka byl označen poté, co se v roce 1985 při své návštěvě Ameriky zúčastnil setkání s kanadskými Srby. Na toto setkání byl pozván vydavatelem Apícem. Akce se konala v Den kanadských Srbů na Niagarských vodopádech 28.6. na Vidovdan, památný den srbského národa. Kvůli této akci byl obviněn z „antikomunistické mise“ v Americe, kde se zúčastnil „četnického pikniku“. Tamtéž, с. 322.,

Kapor bránil v Záhřebu soudním sporem, který vyhrál.⁴⁶ Po procesu však zůstal Kapor i bez vydavatele v Záhřebu a v Bělehradě se stal zakázaným autorem.⁴⁷

Dobu Titovy Jugoslávie vylíčil autor například v díle *Od sedam do tri* (1980, Od sedmi do tří), ve kterém se projevuje jako antikomunista líčící nesmyslnost všedního úřednického rozmnožování⁴⁸. Popisuje ho slovy „dobrovolné zajetí“, „nekonečná bezejmenná masa úředníků“ a „úřednické mraveniště“.⁴⁹ V dalších jeho románech je časté ironické líčení osudu člověka nekomunisty v Titově Jugoslávii. Typické jsou motivy kancelářského života jako symbolu práce v kleci, byrokratického rozmnožování z doby byrokratického socialismu, antikomunistické postoje, postavy, které se nechtějí podřítit byrokratickému životu a předem daným kulturním normám, hloupé administrativě a zákonům, úřednický život nazývá autor „idiotizmem“. Komunisty Kapor charakterizuje jako polovzdělané burany a později v knize *Ispovesti* vzpomíná na tuto dobu a několikrát se k ní se stejnou nenávisí navrací: „V ministerstvu zahraničních věcí v Titově ulici hlavním vchodem směl vcházet pouze ministr Eduard Kardelj, zatímco můj otec spolu s ostatními úředníky vcházel vedlejším vchodem ze strmé uličky, která se prudce svažovala do ulice Národní fronty. Toto ponížení, které zakazovalo mému otci vcházet hlavními dveřmi, navždy určilo můj vztah k hierarchii moci.“⁵⁰ (Přel. V.I.)

Kaporoва tvorba nepřestala být oblíbená ani po rozpadu Titovy Jugoslávie, naopak, v letech 1985 až 1995, tedy v době, kdy se rozpadá tzv. Druhá Jugoslávie, se řadí mezi nejpopulárnější a nejčtenější díla srbské literatury a Národní knihovny Srbska⁵¹.

DIMITRIJEVIĆ, Kosta, SEĆANJA KOJA ŽIVOT ZNAČE GODINE SA MOMOM KAPOROM (3): Galerija nad Atlantikom. *Vesti online: Štampano izdanje* [online]. 2009, 02.03.2011 [cit. 2013-10-22].

⁴⁶ Novinář Zvizdić musel zaplatit peněžitou pokutu za urážku na cti. КАПОР, Момо, *Исповести: аутобиографски роман*, 2011, с. 323- 327.

⁴⁷ Tamtéž, с. 342.

⁴⁸ Hrdinou románu je opět zčásti Kapor sám, který v letech 1963 až 1976 pracoval jako novinář ve firmě popisující právě v tomto románu.

⁴⁹ КАПОР, Момо, *Исповести: аутобиографски роман*, 2011, с. 100.

⁵⁰ „У министарству иностраних послова, на Титовој улици, на главни улаз имао је право да улази само министар, Едвард Кардељ, док је мој отац, заједно са осталим службеницима, улазио на споредни, из стрме улицице која се стрмоглављивала према улици Народног фронта. То рано понижење, да мој отац не може да уђе на главна врата, заувек је одредило мој однос према хиерархији власти.“ КАПОР, Момо, *Исповести: аутобиографски роман*, 2011, с. 173 – 174.

⁵¹ ŽUNIĆ, Dragan, *Nacionalizam i književnost: Srpska književnost 1985 - 1995* [online], 1999 [cit. 2013-10-10], s. 86.

O tom, co následovalo, Kapor piše ve svých zповědích *Ispovesti*: „Mělo se za to, že jsme se my nacionalisti přidali k novému vůdci Slobodanu Miloševićovi. Ne, to vůbec není pravda, on se přidal k nám, až do doby, kdy to potřeboval pro udržení své moci. Najednou jsme se octli v ráji – všechny zákazy byly zrušeny, už nikdo nešel do vězení kvůli tomu, co psal, nikdo nás nepronásledoval...“⁵² (Přel. V.I.)

Když se začal rozpoutávat válečný konflikt v bývalé Jugoslávii, Republika srbská Krajina pozvala Kapora, aby ve válce působil jako válečný reportér. Kapor souhlasil, později své rozhodnutí odůvodnil jako potřebu být v té době „se svým národem“.⁵³ V románu *Ispovesti* Kapor vzpomíná i na začátek války a vyjadřuje svůj stav k nacionalismu: „... jsem nacionalista, ale pro mne nacionalismus není nic špatného – člověk si nevybral tým, za který hraje, člověk se v něm narodil. Pro mne to nikdy nebylo negativní označení. Avšak nikdy jsem se necítil být fanatickým nacionalistou. Nacionalismus byl jedním z vhodných způsobů pro ničení komunismu. Komunismus byl hlavní zlo. Podvědomě to cítil celý tento srbský národ – všechno to tajné svěcení svátků, Vánoc... (...), to všechno byl odpor proti komunistům, odpor proti jednomu bezbožnému systému, který se nakonec zhroutil sám od sebe, jelikož byl tímto odporem zevnitř rozežraný. A v rámci toho i moji přátelé i já jsem byl nacionalistou. Náš nacionalismus byl hledáním identity, to abychom se neztratili v té záplavě očividných lží, způsob, jak nevést tajný, dvojitý život...“⁵⁴ (Přel. V.I.)

Když poté v roce 1999 NATO bombardovalo Jugoslávii, Kapor okamžitě začal psát své deníkové romány a tím navázal na předešlou válečnou tvorbu a vytvořil tak cyklus příběhů, jež dnes mnozí nazývají kronikami posledního desetiletí 20. století srbských dějin.⁵⁵

⁵² „Сматра се да смо ми, националисти, пришли новом вођи Слободану Милошевићу. Не, то уопште није тачно, он је пришао нама, све док му је то било потребно ради очувања власти. Одједанпут, нашли смо се у рају; све забране су укинуте, нико више није ишао у затвор због писања, нико нас није гонио...“ КАПОР, Момо, *Исповести: аутобиографски роман*, 2011, с. 345.

⁵³ Тамтџ, с. 355, 368.

⁵⁴ „... ја сам националиста, али за мене, национализам није ништа ружно - није човек изабрао тим за који игра, родио се у њему - за мене то никада није била негативна одредница. Међутим, ја се никада нисам осећао фанатичним националистом. Национализам је био један од zgodних начина да се руши комунизам. Комунизам је био главно зло. То је подесвесно осећао читав овај српски народ - све то тајно слављење слава, Божића... (...) ... то је све био отпор комунистима, отпор против једног безбожничког система, који се на крају срушио сам од себе, јер је био разједен изнутра тим отпором. И у оквиру тога, и моји пријатељи и ја, били смо националисти. Наш национализам био је тражење идентитета, да се не изгубиш у тој поплави очигледних лажи, начин да се не води тајни, двоструки живот...“ Тамтџ, с. 386 – 387.

⁵⁵ Тамтџ, с. 397.

Kapor disponoval výjimečným pozorovatelským talentem, který doplňoval zvědavostí a sběrem materiálu zachycujícím všední městský život, což plně uplatnil ve svých knihách a čímž získal mimořádnou čtenářskou oblibu. Celoživotní láska k cestování mu umožnila vložit do svých děl také živý duch doby a emocionálně sofistikovanou procítěnost, která se projevila v umění porozumět ženskému světu – významné nadání, které je mnohým mužským autorům odepřena.⁵⁶

Mnozí Kaporovi obdivovatelé se od něj odvrátili v době, kdy se vydal jako reportér na válečné pole bývalé Jugoslávie. Spisovatel přitom navazuje jistým způsobem na novinářsko-literární tradici v srbské literatuře, do které patří ti novináři a zároveň spisovatelé, kteří zachytili své zážitky tvorbou z války, jako např. Pera Todorović (písař a překladatel ve štábu generála Čerňajeva v srbsko-turecké válce), Veljko Miljićević (dopisovatel z První balkánské války), Veljko Petrović (dopisovatel první světové války), nebo tvořili poté, co zažili válku, jako například Branislav Nušić (*Pripovetke jednog kaplara iz srpsko-bugarskog rata 1885, 1886*, čes. *Příběhy jednoho desátníka ze srbsko-bulharské války 1885, 1907*), Miloš Crnjanski (dílo *Dnevnik o Čarnojeviću*, 1921, *Deník o Čarnojevićovi*) a romány Rastka Petroviće nebo Dragiši Vasiće a dalších.⁵⁷ Pro novináře, který se v médiích pohybuje od mládí, je válka přirozeně výzvou a zároveň logickým šířením zkušeností. Je tedy přirozené, že spisovatelé se pohybují tam, kde se dějí důležité věci, stejně jako novináři. „Od Hemingwaye, Remarquea, Saint-Exupéryho, Marlowa bylo normální, že spisovatelé odchází do války. Často na stranu svého národa, někdy však i na stranu jiných, ohrožených národů,“ říká Kapor.⁵⁸ (Přel. V.I.) B. Stojanović Kaporovu válečnou tvorbu pojí s nacionální a kulturní identifikací a nejdůležitějším tématem pro Srbsko a celý srbský národ, jak pro ten v Republice Srbské a Republice Srbská Krajina, tak pro ty v diaspoře. Považuje ji proto za důležitý mezník v srbské literatuře.⁵⁹

Tvorba zabývající se tragickými lety federace není vskutku ničím zvláštní, najdeme ji v tomto období v literatuře slovinské, chorvatské, makedonské, bosenskohercegovské a nejen v tvorbě literární, ale filmové a výtvarné. Těžká období byla vždy logickým popudem

⁵⁶ MANDIĆ, Igor, *Kaj ste pisali, bre? Šta ste napisali, bre?: o knjigama srpskih pisaca 1959-1998*, 2011, s. 416.

⁵⁷ СТОЈАНОВИЋ, Бранко, *Момо Капор - од цинс прозе до прозе у маскирној униформи*, 2006, с. 146.

⁵⁸ „Od Hemingveja, Remarka, Sent Egziperija, Malroa, bilo je normalno da pisci idu u rat. Često na strani svog naroda, a ponekad i na strani drugih ugroženih naroda.“ Profil br. 41: Sentimentalne uspomene Mome Kapora. *Dama*.

⁵⁹ СТОЈАНОВИЋ, Бранко, *Момо Капор - од цинс прозе до прозе у маскирној униформи*, 2006, с. 155.

ke vzniku nové literatury, jak dokládají dějiny literatury.⁶⁰ Kaporův postoj je sice výrazně nacionální, ale zároveň „morálně uzemněn“, jak o autorově vlasteneckých postojích mluví B. Stojanović: „Proto jsou zcela svévolné a nepodložené námitky jistého počtu průměrných pisálků, že Kapor jako reportér a válečný dopisovatel ve válečných textech oslavoval smrt.“⁶¹ (Přel. V.I.) Kapor se stal v tomto období morální autoritou pro srbský národ, který povzbuzoval svými slovy a obrazy v jedné z těch nejtragičtějších chvil historie srbského národa. Toto mu však přineslo pověst někoho, kdo v roli válečného reportéra a dopisovatele oslavuje smrt. Ani v jednom jeho díle s válečnou tematikou přitom nejsou zmínky o násilí, krvi ani nepřinášejí obrazy brutálních válečných scén. Válka je pro Kapora pouze děj, svědectví, pozadí, na kterém se odvíjí jednotlivé příběhy lidí a na němž líčí jejich charaktery, zachycuje psychologii těchto lidí. Soudobé události autor doprovází vždy také postřehy z národních dějin a kultury. Smích a radost, vtip a vkusný humor, který neodmyslitelně patří do Kaporovy tvorby vzniklé do devadesátých let, je také přítomný v jeho próze z válečných let. Válečná tvorba je celá ve znamení odporu, nikoliv porážek. Záměrem je společná obrana srbského národa a patriotismus, který je u Kapora velmi často označován za projev srbského fašismu, šovinismu a dokonce i za podílení se na zločinu.

V tomto ohledu je výjimečný a zajímavý román *Zelena čoja Montenegro* (1992, Zelené sukno Montenegro), a to především pro způsob autorova zpracování látky. Kapor se zabývá staršími dějinami srbského a černohorského národa, avšak s přesahem do aktuálních problémů doby, ve které byl román napsán (1991). Román obsahuje tři hlavní linie děje. První se odehrává roku 1876 a popisuje ústřední děj, a to přátelství černohorského vladyky, knížete Nikoly I. Petroviće-Njegoše a Osman-paši Sarhoše, který se v bitvě v létě roku 1876 stává jeho zajatcem. Druhou linií je rok 1967 a samotná tvorba, psaní toho díla a zároveň příběh o malíři, spisovateli, novináři Zulfikarovi-Zukovi Džumhurovi a jeho přátelství s Kaporem. Román byl původně oběma společně psán už v roce 1967 jako filmový scénář. Podle Kapora se Džumhur takřka ztotožňoval s životním stavem a osudem Osman paši a tak se životopis Osmana paši stal jakýmsi životem Džumhura. Scénář nebyl nikdy zfilmovaný, v roce 1992 Kapor vydal text knižně. Třetí linií je přesah do událostí roku 1991, kdy Kapor knížku psal.

⁶⁰ DOROVSKÝ, Ivan, *Slovanské literatury a dnešek*, 2008, s. 158.

⁶¹ „Стога су посве произвољне и неутемељене примедбе једног броја осредњих текстописаца да је Капор, пишући о ратовима у којима је учествовао као репортер и ратни дописник, славио смрт.“
СТОЈАНОВИЋ, Бранко, *Момо Капор - од џинс прозе до прозе у маскирној униформи*, 2006, с. 15 – 16.

Jedná se o román, který se jistým způsobem snaží přehodnotit srbské dějiny, a proto se pravděpodobně stal jedním z nejčtenějších a nejvlivnějších⁶² Kaporových románů (což je bezpochyby dané tradičním zájmem o národní historii). Kniha díky svému obrovskému nákladu mohla ovlivnit chápání smyslu historie, o které pojednává a zároveň působit na hodnocení a vztah k současnosti. Román ukázal, že doba, ve které autor dílo vydává, se nedá pochopit ani vyložit bez poznání a porozumění vlastní historii.

V líčení Srbů a Černohorců⁶³ v díle autor neuplatňuje žádnou idealizaci, naopak, spíše zdůrazňuje, ba vytýká jim jejich civilizační nedostatky, jako je surovost a primitivnost. Je tu však na druhé straně oceněna výrazná bojeschopnost, hrdinství Černohorců, která se projevují hlavně v motivech úcty vůči nepříteli a vězni a to především pokud nepřátele spolu hrdinsky bojovali.⁶⁴ Tyto vlastnosti jsou v díle zdůrazňovány například citáty z černohorské hrdinské epiky.⁶⁵ Autor nerozlišuje Srby a Černohorce nacionálně, ani etnicky, považuje oba národy za jeden společný srbský národ. Ani s ohledem na přítomnost popisů jiných národností, o kterých se v díle píše⁶⁶, nepůsobí tento své doby bestseller dojmem nacionalistickým, ale naopak interkulturně tolerantně. Autor poukazuje na silné přátelské pouto mezi pravoslavným vladykou a Osmanem, tedy mezi samým sebou a jeho přítelem Džumhurem, který byl muslimského vyznání. Tolerantní postoj mezi dvěma přáteli je

⁶² ŽUNIĆ, Dragan, *Nacionalizam i književnost: Srpska književnost 1985 - 1995* [online], 1999 [cit. 2013-10-10]. s. 83, 86.

⁶³ Černohorci jsou v díle považováni za populaci se srbskou národní identitou. Černohorská identita vznikala jako specifická forma srbského národního vědomí a tento rámec překročila až v samém závěru 20. století. PELIKÁN, Jan, *Šestnáct poznámek k srbsko-černohorským vztahům v 19., 20. a 21. století* in SRBSKO-ČERNOHORSKÉ VZTAHY V 19. A 20. STOLETÍ: 11. Seminář východoevropských dějin [online], 2004 [cit. 2014-03-01].

⁶⁴ ŽUNIĆ, Dragan, *Nacionalizam i književnost: srpska književnost 1985-1995*, 2002, s. 405 – 406.

⁶⁵ КАПОР, Момо - ЦУМХУР, Зуро, *Зелена чоја Монтенегра*, 1992, с. 74 – 75, 102-103, 192, 193, 194, 216.

⁶⁶ Najdeme v něm popis Turků, Angličanů, Rusů, Bulharů ad. Z pohledu na Turky v díle nenajdeme příliš stereotypů, což by se mohlo vzhledem k tématu očekávat. Postoj autora k Turkům je spíše tolerantní. Jsou tu tři roviny pohledu na Turky: prvně jsou to Turci obecně, poté se jedná o mimořádnou osobnost Osmana-paši a pak o Muslima Džumhura. Angličané jsou národ vždy podporující křesťany, ale vždy s jistou dávkou distance. Zajímá je, co se děje s jihovýchodní Evropou, ale udržují si odstup od válek s Tureckem. Rusové jsou přátelé, ale Balkán je jim lhostejný, jsou namyšlení a zajímají se o svou velkou zemi, což jim znemožňuje věnovat pozornost menším státům, které jsou v jeho sousedství na Balkáně. Tím Kapor bourá starý a důležitý stereotyp o Rusech jako o zachráncích Srbů. O Bulharech zde také najdeme malou zmínku: „Z našeho sousedství Hercegoviny plamen povstání zachvátil i bratry naše v Bosně a národ bulharský, naše pokrevní bratry slovanské a pravoslavné.“ Tamtéž, с. 28 - 29.

nejpozoruhodnějším momentem kulturní historie, i současnosti. Tomuto nacionálnímu, duchovnímu a náboženskému problému zde Kapor věnuje pozornost i při vzpomínkách na tvorbu původního scénáře s Džumhurem: „Při psaní „Zeleného sukna Montenegro“ jsem bezděčně zastupoval křesťanskou stranu a Zuko muslimskou! Čím více jsme pili, tím více jsme byli ochotni činit jeden druhému ústupky. Snažil jsem se v postavách Turků odhalit co nejvíce vytříbenosti a důstojnosti, a Zuko na oplátku křesťanům daroval chování rozených džentlmenů.“⁶⁷ (Přel. V.I.)

Samotný konec díla, kde autor mluví o Chorvatech, však výrazně kontrastuje s dosavadním textem. Na samém konci totiž téma přechází plynně do počátku devadesátých let 20. století, kdy v souvislosti s přenesením ostatků Nikoly I. Petroviće Njegoše v roce 1990 autor vstupuje do tehdejších aktuálních problémů: „Podpořeni Německem, Rakouskem a Maďarskem, Chorvaté se v létě 1991 rozhodli vyhladit pravoslavný živel, a tak napadli Srby v Krajině. Hercegovci, stejně jako kdysi, povstali k jejich obraně a Černohorci přišli na pomoc. Místo aby pomohli a zabránili krveprolití, západní mocnosti začaly spřádat diplomatické plány. Pravoslavné Rusko samo po krk v nesnázích, zůstalo zdrženlivě stranou.“⁶⁸ (Přel. V.I.) Tuto stručnou zmínku lze chápat jako provokaci, jejíž umístění na samém konci díla pravděpodobně není náhodné. Působí oproti zbytku textu provokativně, nacionalisticky, pro zasazení do tehdejších historických a politických okolností. Lze tedy vyvodit závěr (či jen položit otázku), že autor zmínce o válce v Chorvatsku přikládá velkou důležitost, když ji takto výrazně začlení na konec díla.⁶⁹

Po Kaporově smrti se v chorvatských médiích sotva objevila zpráva o tom, že odešel jeden z velkých autorů, který kdysi patřil jak do srbské, tak i do chorvatské literatury. Ukázalo se, že pokud se zpráva objevila i v Chorvatsku, představovala spíše než rozloučení s autorem, zpřetrhání jakýchkoliv vztahů s ním a jeho literaturou.

⁶⁷ „У писању "Зелене чоје Монтеграда" ја сам и нехотице заступао хришћанску страну, а Зуко - исламску! Што смо више пили, били смо све склонији да један другоме чинимо извесне уступке; трудио сам се да у ликовима Турака откријем што више истанчаности и достојанства, а Зуко је, заузврат, хришћанима поклањао понашање рођених центлмена.“ Тамтјџ, с. 33-34.

⁶⁸ „Потпомогнути од Немачке, Аустрије и Мађарске, Хрвати су тог лета 1991. одлучили да истребе православни живаљ, па су напали Србе у Крајини. Херцеговци су се, баш као некад, дигли да их бране, а Црногорци притекли у помоћ. Уместо да помогну и спрече покоље, западне силе су почеле да плету дипломатске конце. Православна Русија, и сама у невољама до гуше, остала је суздржана, по страни.“ Тамтјџ, с. 211 – 212.

⁶⁹ Dragan Žunić ve své studii upozorňuje na tento fakt a říká, že by pro některé čtenáře mohl být překvapující. ŽUNIĆ, Dragan, *Nacionalizam i književnost: srpska književnost 1985-1995*, 2002, s. 136.

Existují však studie a hodnocení, která obraz Kaporovy tvorby podávají pozitivně a jejichž hodnota tkví především v tom, že jsou to jedna z mála děl, která se autorovou tvorbou zabývají. Počínaje záhřebským literárním vědcem Aleksandrem Flakerem a jeho teoretickou prací *Proza u trapericama: Prilog izgradnji modela prozne formacije na građi suvremenih književnosti srednjo- i istočnoevropske regije* (1976, Próza v džínách: Příspěvek ke konstrukci modelu prozaické formace na materiálech současných literatur středo- a východoevropského regionu), která byla napsaná roku 1976 a kde Flaker analyzuje mimo jiné tvorbu Kaporova díla, přes záhřebského kritika Igora Mandiče, který napsal nejen vyčerpávající předmluvu ke Kaporově dílu *101 priča*, ale soustavně reagoval na Kaporovu celoživotní práci (rovněž in memoriam) po srbského literárního kritika Branka Stojanoviće, který svou pozornost věnoval především válečné tvorbě Kapora ve velmi podrobně rozpracované práci s názvem *Momo Kapor - od džins proze do proze u maskirnoj uniformi* (2006, Momo Kapor – od džínové prózy k próze v maskovací uniformě). To jsou zajisté autoři, kteří měnili negativní pohled na svět Kaporovy tvorby a dokázali, že ať Kapor píše o čemkoliv, vede ho k tomu talent. Po Kaporově smrti byla v Bělehradě založena vdovou Ljiljanou Kapor nezisková organizace, nadace Zadužbina Momo Kapor, která s cílem zachovat vzpomínku na spisovatele a malíře pořádá pravidelné výstavy a vzpomínkové akce a jednou ročně také udílí cenu „Momo Kapor.“⁷⁰

2.5 Obraz Bělehradu v Kaporově próze

Kaporovo dílo je, jak již bylo řečeno, z většiny tvořeno obrazy Bělehradu, města, které celý život autora inspirovalo k tvorbě. Bělehrad je líčen s oním nostalgickým tónem, který je přítomný v každém jeho díle. Ať je to melancholie líčící zlatá šedesátá léta či jsou to pochmurné dny, kdy město zasáhlo bombardování.

Láska k Bělehradu udělala z Kapora protagonistu povídek o Bělehradě. Autor jen minimálně rozšiřuje okruh tématu, spíše ho neustále prohlubuje. Dokonce lze tvrdit, že píše

⁷⁰ Ocenění byla udělena rakouskému spisovateli Peterovi Handkemu za dílo „Moravská noc“, umělcům Mirjaně Maoduš a Vladimiru Dunjevićovi za jejich celoživotní dílo a režisérovi Emiru Kusturicovi za knižní dílo *Smrt je neprovjerena glasina* (2010, Smrt je nepodložená fáma).

neustále jedno a totéž dílo, když se neustále vrací k jednomu a tomu samému městu. Jako by jeho cílem bylo vyčerpat tento jeden velký námět – velkoměsto Bělehrad.⁷¹

Tématy jsou situace vázané na prostředí Bělehradu a mentalita lidí, kteří v něm bydlí nebo se v něm narodili a mají k němu osobní vztah. Postavy jsou všední lidé se svými malými osudy, někdy jsou jimi i známé osobnosti, se kterými se Kapor přátelil.⁷² Ústřední autorovou tvořivou emoci je v těchto dílech nostalgie a vzpomínky na mládí, melancholie jako fenomén jedné dávno ztracené doby, respektive zmizelé. Autor věnuje pozornost i maličkostem, které jsou s bělehradským životem spjaté, přítomna je láska ke všem jeho krásám i ošklivostem, porozumění všem jeho obyvatelům, ke kterým sám patří a dobře je zná. Často je to jakési herbárium vlastních zážitků či snad lépe řečeno kniha vzpomínek. Prožité okamžiky autor vždy přivolává a znovu je oživuje, probouzí k životu především své mládí v bělehradských ulicích, kdy kriticky a zároveň nostalgicky píše o nenávratných věcech. To jsou všechno charakteristiky, které dnes lze nazvat přímo kaporovskými – nostalgie, urbánní mytologie, humor, touha po minulosti, autentičnost...

Kapor je beze sporu jeden z nejvýraznějších Bělehradčanů, který srbskou literaturu obohatil o mnohvrstevnaté ztvárnění obrazu a atmosféry města Bělehradu a života obyvatel z centra i periferie tohoto města v žánrovém rozpětí od krátkých črt, přes povídkové cykly až po romány. Můžeme ho bez nadsázky nazvat bělehradologem. Má dar nahlížet na události i na lidské osudy empatickým srdcem a zároveň pregnantně, až exaktně přesně postihnout v obecné rovině nadčasovost a zároveň aktuálnost dějů a typizovat své malé nehrdinské hrdiny jako neodmyslitelnou součást urbánního prostoru. Má schopnost vyjádřit přesné údaje o tomto městě zkrášlené fantazií, ta se však natolik prolíná reálným obrazem Bělehradu, až čtenář často nerozezná fikci od skutečnosti, přesto jádrem všech jeho děl je skutečná realita města, tak jako ho požadovali srbští neorealisté. Kapor mimořádně rozuměl době, ve které žil, ale znal důkladně také dějiny tohoto města, ke kterým přistupuje s humorným

⁷¹ MANDIĆ, Igor, Urbana mitologija u prozi Mome Kapora /pogovor/ in KAPOR, Momo a. *101 priča: Izabrane kratke priče iz knjiga: I druge priče, Lanjski snegovi, Skitam i pričam plus tridesetek novih...*, 1980. s. 9.

⁷² Spisovatelé Matija Bečković, Dobrica Ćosić, Danilo Kiš, Zuko Džumhur, Igor Mandić, režisér Emir Kusturica nebo herečka Rada Đuričin. Nežidka sedával Kapor se srbským režisérem Zdravkem Šotrou, zakladatelkou bělehradského divadla Atelje 212. Mírou Trailović, spisovatelem Vladimirem Bulatovićem Vibem a Miodragem Bulatovićem, zpěvákem a písničkářem Predragem Živkovićem Tozovcem, zpěvákem Cunem Gojkovićem a zpěvačkou Lepou Lukić, skladatelem Tomou Zdravkovićem, spisovatelem a malířem Jašou Grobarovem a mnoha dalšími. MILIĆEVIĆ, Dušan. "Bermudski trougao" Mome Kapora: Tragovima starog beogradskog boema. *BLIC online [online]*. 2013, 06. 09. 2013. [cit. 2014-05-10].

odlehčením, s hledáním paralel se současností i nalézáním nenásilného výkladu i poučení z dějů minulých.

Nejčastějšími bělehradskými reáliemi v bělehradské próze jsou říční ostrov Ada Ciganlija a hlavní bělehradská promenáda ulice Knez Mihajlova a její okolí. Život na Adě Ciganliji také ztvárnil na svých obrazech. (Viz Příloha 4, Olejomalby: Obrázek 3). Kapor je skutečným znalcem Bělehradu. Jako velký bohém znal každou jeho hospodu, jako milovník přírody každý jeho strom a jako náhodný kolemjdoucí pozoroval jeho obyvatele a pamatoval si mnohé tváře, které na hlavní promenádě potkával. Dříve nebo později se tyto tváře ocitly v jeho knihách – ať už jako nové, bezejmenné literární postavy či jako ilustrace jeho děl. Kapor, který strávil v Bělehradě většinu svého života, rozuměl a popsal ve svých dílech také skličující okamžiky života jeho obyvatel, se kterými dělil bídu a chudobu a znal všechny útrapy života tohoto města. „Interdisciplinární Kaporovo bádání jsou skutečně zevrubné a zahrnují všechny aspekty života,“⁷³ (přel. V.I.) cituje ve své studii B. Stojanović spisovatele Svetu Lukiće.

Přestože Kapor je urbánní spisovatel jak tvorbou, tak i osobností, často v jeho povídkách najdeme také obraz vesnice, jako zobrazení vysněného místa a ráje pro útek z rušného města. Vesnice je zobrazena vždy jako sen pro všechny, které dusí smog a všední banalita, nudný městský život. Spisovatel venkovskou idylu rychle opouští a vrací se zpátky do města. Návrat do města je vždy plný stesku, kterým Kapor dává najevo, že vesnice je jen způsob, jak se opět a znova přesvědčit, že město je přeci jen to pravé a jediné místo, kde chce postava jeho děl stejně jako autor žít. Typická je pro toto téma v této práci povídka Vesnice (viz povídka Vesnice).

Bělehrad je rodné město Kaporových postav. Kaporova hrdinka Anna je prototyp Kaporových bělehradských (anti)hrdinů: „No tak, když už klábosíme o všem možným, je taky načase zpracovat téma rodného města. Co takhle jedná malá esej s originálním názvem...

PROČ MILUJU BĚLEHRAD?

Já miluju Bělehrad.

Já miluju Bělehrad, sama nevím proč.

Já miluju Bělehrad, protože se nachází na soutoku dvou řek. Jsou to Sáva a Dunaj. Sáva a Dunaj se už po staletí vlévají do všech domácích úkolů, slavnostních proslovů a příležitostných básní. Sáva a Dunaj jsou dědictví.

⁷³„Интердисциплинарно проучавање Капорово заиста је исцрпно, а обухвата све видове живота.“
СТОЈАНОВИЋ, Бранко, *Момо Капор - од цинс прозе до прозе у маскирној униформи*, 2006, с. 143.

Sáva a Dunaj se vlévají přesně pod Kalemegdanem, kde bije do očí (bu-bu-bu-bu-buch!) nekrásnější výhled na slepé koleje a staré dobytčáky, na které kdosi dávno zapomněl. (...)

Já nejvíc miluju Kalemegdan. Na Kalemegdanu stojí jedna římská studna, do které jakýsi chlapík strčil svoji ženu, tak ho potom zavřeli. Toho chlápka i tu studnu. Studna je zavřená i kvůli tomu, že v Bělehradě žije spousta lidí, který by tam taky rádi strčili svou ženu. Jinak, Bělehrad'anům je dovoleno mít jen jednu ženu. Tomu se říká monotonie!

Jinak, v Bělehradě, jak toto slovo napovídá, žijí Bělehrad'ani. Bělehrad'ani se dělí na rozené Bělehrad'any a na ty, co přišli bůhví odkad'. Rození Bělehrad'ani jsou buď strašně starý nebo jsou úplně maličký. Ostatní přišli bůhví odkad' a porodili úplně maličký Bělehrad'anky a Bělehrad'anečky. (...)

Ruku na srdce – ve srovnání s Paříží, Londýnem, Benátkami a Ivanjicí, kde jsem strávila prázdniny u tety, Bělehrad není bůhví jaký zázrak. Akorát nedovolíme, aby to řekl někdo jiný, protože jsme zamilovaní. (...)

Já miluju Bělehrad taky kvůli tomu, že se všude jinde už po týdnu hrozně nudím, a pak si říkám, co se tam asi děje.

Já miluju Bělehrad, protože mi srdce hrozně buší, když vlak jede po železničním mostě, když se vracím domů a furt si tak nějak říkám: bůhví, co se všechno semlelo, co jsem byla fuč. A vono – nic!

Já jsem mistryně v milování Bělehradu!⁷⁴ (Přel. V.I.)

⁷⁴ „Мислим, кад већ тркељишемо о свему и свачему, ред је да обрадимо и своју рођену варош. Шта мислите о једном малом есеју са оригиналним насловом...

ЗАШТО ВОЛИМ БЕОГРАД?

Ја волим Београд.

Ја волим Београд, ни сама не знам зашто.

Ја волим Београд зато што он се налази на ушћу две реке. То су Сава и Дунав. Сава и Дунав се већ вековима уливају у све писмене задатке, свечане говоре и пригодне песме. Сава и Дунав су тековине.

Сава и Дунав се уливају тачно испод Калемегдана одакле пуца (бу.у.у.у.м!) најлепши поглед на следеће колосеке и старе теретне вагоне које је неко одавно заборавио. (...)

Ја највише волим Калемегдан. На Калемегдану постоји један римски бунар у који је неки тип гурнуо своју жену, па је после затворен. И тај тип и бунар. Бунар је затворен и због тога што у Београду живи много људи који би такође тамо гурнули своју жену. Београђанима је иначе дозвољено да имају само по једну жену. То се зове *монотонија*!

У Београду, иначе, као што и сама реч каже, живе Београђани. Београђани се деле на: рођене Београђане и на оне који су стигли бог те пита одакле. Рођени Београђани су или веома стари или

Kapor skrze Annu, neznámější hrdinku svých děl, skládá doslova ódu na Bělehrad. Proto je Kaporova bělehradská próza svého druhu průvodcem po Bělehradu i s jeho obyvatelstvem a tyto knihy jsou skutečně prózou na pokračování. Město je pro Kapora a postavy jeho románů nejen osobním výběrem, kde strávit zbytek svého života, ale také osud. Tvorba věnovaná bělehradské tematice je nejvíce konzistentní a nejvtipnější. Pro spisovatele je Bělehrad posedlost, vášeň, velká láska, ale zejména nekonečná inspirace.

Dílo *Magija Beograda* (2008, *Magie Bělehradu*, čes. výbor *Bělehrade, má kouzelná láska!*, 2014) uzavírá celou etapu bělehradské tvorby. Svým způsobem reprezentuje celou předešlou tvorbu věnující se tématu Bělehradu, když ve 110 povídkách, úryvcích (některé pasáže se již vyskytly v jiných povídkách Kapora, tento jev se objevuje ve více jeho knihách), anekdotách a prazvláštních biografiích ještě prazvláštnějších obyvatel tohoto města, navazuje (tentokrát již naposledy ve svém životě) na všechny povídky, eseje a studie, ve kterých se snažil odhalit, v čem je ono „kouzlo Bělehradu“, v čem se liší od jiných měst a co je ten takzvaný „duch Bělehradu“. Kromě přeložených povídek, v této práci řazených podle původního díla (přeloženo je prvních 21 povídek – Bělehrad je Bělehrad; Duch Bělehradu; Nebe; Dlaň; Srdce Bělehradu; Bělehrad'ané; Penzisté; Noc; Nesmysl; Jaro; Krásky; Bělehrad'aneky; Požehnaný stav; Vesnice; Na ulici; Bělehrad je prostě Bělehrad; Bleší trh; Čuburský dvorek; Matina; Bezdomovci; Grilovači) – jsou další charakteristické motivy Kaporovy tvorby. Pro představu postačí uvést typicky stručné, často jednoslovné názvy povídek, jako jsou například: Jagnjetina (Jehněčí); Kafa (Kafe); Šeširi (Klobouky); Beograd za pola sata (Bělehrad za půl hodiny); Kapija (Brána); Beograd nikom ne veruje (Bělehrad nikomu nevěří); Kupus (Zelí); Zimske gozbe (Zimní slavnosti); Dobra stara vremena (Staré dobré časy); O Evropi (O Evropě); Beograd je svet (Bělehrad je svět); Kafe Nostalgija (Kavárna Nostalgie); Živeti u Beogradu (Žít v Bělehradu); Vikend (Víkend); Svadba (Svatba); Makedonska ulica (Makedonská ulice); Svakodnevne besmislice (Všední

сасвим мали. Остали су стигли бог те пита одакле и родили су сасвим мале Београђане и Београђанкице.
(...)

Руку на срце, у односу на Париз, Лондон, Венецију и Ивањицу, где сам летовала код тетке, Београд није никакво чудо од лепоте. Само ми не дозвољавамо да то каже неко други јер смо заљубљени. (...)

Ја волим Београд и због тога што ми свугде постане досадно после недељу дана, па мислим шта се тамо дешава.

Ја волим Београд због тога што ми срце страшно лупа док воз пролази преко гвозденог моста када се враћам кући, и све нешто мислим да се богзна шта исподешавало без мене, а уствари - ништа! Ја сам првакиња света у вољењу Београда!“ КАПОР, Момо, *Хеј, нисам ти то причала*, 2000, с. 71-75.

nesmyslnosti); Berberin nemačkog konzula (Holič německého konzula); Jelovnik (Jídelníček); Beograđanin u Švajcarskoj (Bělehradřan ve Švýcarsku); Bekstvo (Útěk); Nedeljno popodne (Nedělní odpoledne); Beogradski ludaci (Bělehradřtí blázni); Šta radiš? (Co děláš?); Kolači (Koláče); Povratak (Návrat); Kalemegdanska šetnja (Kalemegdanská procházka); Inflacija (Inflace); O starim vremenima (O starých časech); Recept (Recept); O Beogradu (O Bělehradě); Nekad i sad (Kdysi a teď); Čao (Čau) atd.

Bělehradu Kapor přidával na kráse. „Ten Bělehrad, malovaný slovy a napsaný kresbou, nepůsobí idealizovaně, protože to by byl kýč, nýbrž pouze zušlechtěně optimistickou dioptrií. Těžko by se tato idealizace starého dobrého Bělehradu mohla nazvat patriarchálností, ale někde tu je, jen kdyby patriarchálnost nevedla k rurálnosti. Moma zbožňoval urbánní Bělehrad, Bělehrad bohémů. Ale nevymýšlel si ho takový, jaký není, protože kdyby tomu tak bylo, Moma by neměl tolik čtenářů.“⁷⁵ (Přel. V.I.)

Kapor je dnes mnohdy vnímán jako symbol Bělehradu. Výlohy dnešní bělehradské hlavní promenády, Knížete Mihajla (Knez Mihajlova), zdobí jeho knihy v přebalech ilustrovaných jeho skicami Bělehradu, bělehradské hospody zdobí jeho obrazy. Na samotném říčním ostrově Ada Ciganlija dnes stojí na jeho počest socha navržená podle Kaporovy kresby a na promenádě Ada Ciganlija byl umístěn citát z jeho díla *Ada* (1976). Tímto citátem byla slavnostně otevřena zamýšlená stezka umělců, na niž by měly časem přibýt další citáty významných srbských spisovatelů opěvující Adu Ciganliju a Bělehrad - citace Iva Andriće, Zuka Džumhura, Branislava Nušiče nebo Duška Radoviće.⁷⁶

2.6 Kapor akademický malíř

Tento Sarajlija, jak bývá často označován pro svůj původ, se považoval primárně za akademického malíře, nikoliv za spisovatele. Se stejnou lehkostí, jako tvořil slovesné umění, Kapor maloval i své olejomalby a ilustrace – velmi často právě náhodně, jaksí neúmyslně.

⁷⁵ „Не делује тај Београд, сликан речима и исписан цртежом, идеализован, јер би то био кич, већ само оплемењен оптимистичком диоптријом. Тешко би се та идеализација доброг старог Београда могла да назове патријархалношћу, али ту је негде, само да патријархалност не води у рурално. А Мома је обожавао урбани Београд, Београд боемије. Није га он баш измишљао какогв нема, јер да је тако - не би Мома имао толике читаоце.“ ЋИРИЛОВ, Јован, *Цртач, приповедач* in КАПОР, Љиљана. *Легенда Капор*, 2011, с. 246.

⁷⁶ Kaporov citat o Adi zvanično otvorio „Stazu umetnika” na beogradskom izletištu. In: *Grad Beograd: Služba za informisanje* [online]. 11.4.2012 [cit. 2014-04-15].

Kapor se pohyboval mezi profesemi s nesnesitelnou lehkostí. „Moma svým uměleckým nadáním - výtvarným a literárním – představoval jedinečné spojení obou talentů, což z něj činilo výjimečnou osobnost.“⁷⁷ (Přel. V.I.) Kapor byl, jak již bylo řečeno, též zdatným ilustrátorem mnoha svých děl (Viz Příloha 5: Ilustrace) Skici z všedního života, stejně jako jeho povídky, jsou obrazem lidí, které potkával v jejich každodennosti, jsou kreslené mezi lidmi, ať už v kavárnách nebo na ulici, na okraji novin, ubrouscích, denním menu. Proto jsou také nejčastěji na Kaporových kresbách zobrazeny neznámé tváře krásných cizinek, které seděly u vedlejšího stolu.

Kaporova osobnost je fascinující nejen s ohledem na dobu, ve které žil, a na jeho pohled na svět, ale také s ohledem na dílo, které za sebou zanechal – nejen literaturu, ale i malířství, které vystudoval a kterému se paralelně věnoval. Malířství však u Kapora zůstávalo jaksi na okraji jeho veřejného působení a jedině ti, kteří o něm byli lépe informovaní, věděli, že je nejen malíř, ale také citlivý ilustrátor vlastních i cizích děl. Výtvarné umění bylo s jeho literární tvorbou přitom plně spjato - autor se mu věnoval v mnoha esejích a je taktéž tématem mnoha jeho knih.

Svá umělecká díla vystavoval spíše v zahraničí než v Srbsku - v New Yorku, Bostonu, Paříži, Ženevě, Caracasu, Bruselu, Udine, Ljublaně, Záhřebu.⁷⁸ Stovky svých děl zanechal Kapor v New Yorku a Bruselu, kde nějakou dobu pobýval. Většinu svých děl daroval. „Obraz pro mne nebyl nikdy tak důležitý, abych mu věnoval celý svůj život. On je pouze způsob, jak poznat svět, aby se pro mne stal pochopitelnější a poté i pro jiné. Když i nějaký malíř (většinou amatér) řekne, že nerad prodává své obrazy, protože jsou ony jeho součástí, vždy se ptám – kterou součástí: žebro, ledvina nebo koleno? Krása malířství spočívá právě v tom, že obrazy nikdo nikdy nemůže vlastnit a v tom, že jsou rozeseté po mnohých domovech; žijí svůj nezávislý život, mají své publikum a pod mnohými z nich vyrůstají děti, pro které jsou ony nesmazatelnou součástími interiéru z dětství,“ říká Kapor⁷⁹. (Přeložila V.I.)

⁷⁷ „Мома је својим уметничким даром, сликарским и књижевним, представљао јединствен спој два талента која су га чинила тако посебним.“ КАПОР, Момо, *Београдске приче Момо Капор: Велика галерија Дома војске Србије: [каталог изложбе]*, 2011. с. 58.

⁷⁸ КУСОВАЦ, Никола, Између сликања приче и ричања слике /поговор/ in КАПОР, Момо, *Београдске приче Момо Капор: Велика галерија Дома војске Србије: [каталог изложбе]*, 2011, с. 3.

⁷⁹ „Слика ми, наиме, никада није била толико важна да бих јој предао читав свој живот. Она је само ачин да упознам свет, да би ми постао јаснији, а после и другима. Када ми неки сликар (обично аматер) каже да нерадо продаје слике јер су оне део њега, увек га питам - који део: ребра, бубрежњак или коленица? Лепота сликарства управо је у томе што слике нико заувек не може да поседује и што су оне

Svou první větší samostatnou výstavu Kapor v Bělehradě uspořádal až v roce 1992, asi třicet let poté, co na bělehradské akademii diplomoval z malířství pod vedením srbského malíře Nedeljka Gvozdenoviće.

Tématem jeho obrazů jsou nejen Bělehrad a Sarajevo, ale rovněž četné portréty známých osobností srbské historie a kultury, z nichž mnozí byli jeho přáteli. Jsou to mimo jiné spisovatel a malíř Đura Jakšić nebo Zulfikar Zuko Džumhur (viz Příloha 4, Olejomalby: Obrázek 1), básnička Desanka Maksimović (viz Příloha 4, Olejomalby: Obrázek 2), spisovatelé Duško Radović, Jovan Dučić, Branko Ćopić, Tin Ujević (viz Příloha 4, Olejomalby: Obrázek 18) a mnozí další. Dále jsou to literární postavy, jak jeho, tak děl jiných autorů. Kaporovy kresby vycházely kromě knih také přes padesát let v mnoha periodikách⁸⁰.

Své první olejomalby Kapor maloval v tmavých odstínech abstraktních a ponurých atmosfér. Pozdější tvorba však nabízí také krajiny, na kterých jsou světlé písečné pláže, světlé tóny všedních dnů plné květin a něžných ženských obrysů. Olejomalby s náměty bělehradských řek jsou silně inspirovány impresionistickými díly (viz Příloha 4, Olejomalby: Obrázek 11).

Jednou z nejčastějších kreseb, která vznikala mnohdy na hospodském ubrousku, je žena, jejímž nejpozoruhodnějším detailem jsou vlající vlasy. Ty se často linuly v řeku nebo plynule navazovaly na slova měnící se znenadání z latinky do cyrilice. Nejčastěji však symbolizovaly vítr. Tento motiv je známý i v Kaporových olejomalbách (viz Příloha 4, Olejomalby: Obrázek 16). Charakteristickým znakem Kaporových kreseb je vlající podpis, něžná linka tvořena psacími latinskými písmeny s malým počátečním písmenem linoucí se do autorova jména: „momo“ (viz Příloha 5, Ilustrace: Obrázek 38).

расуће по многим домовима; живе свој независни живот, имају своју публику, а испод многих од њих одрастају и деца за коју су оне неизбрисиви део ентеријера из детињства.“ КАПОР, Момо, Ето, тако је било! /Одломак из монографије Момо, раг lui meme/ in КАПОР, Момо, Београдске приче Момо Капор: Велика галерија Дома војске Србије: [каталог изложбе], 2011, с. 8.

⁸⁰ СТОЈАНОВИЋ, Бранко, *Момо Капор - од џинс прозе до прозе у маскирној униформи*, 2006, с. 129.

3 KOMENTOVANÝ PŘEKLAD

3.1 Překlad

3.1.1 Bělehrad je Bělehrad

-Víte, že se mi vrací syn? – přistoupí ke mně starší dáma, matka mého spolužáka, dojatá a švitoří jako čerstvě obarvený kanárek.

- Proč? – ptám se.

- Už to tam nemůže vydržet! – řekne stará dáma. – Všechno je v pořádku, teda co se práce týče. Jenže, mami, já už to tam nevydržím, Bělehrad je Bělehrad!

Strávil jsem řadu let nad stovkami popsaných stránek, abych rozluštil, v čem spočívá duch Bělehradu, a co je to, čím nás vábí pod svá křídla. A vida, dnes vím míň než na začátku.

Ani staré dámě, která právě vyšla z kadeřnictví, není jasné, kvůli čemu se jí znenadání vrací syn z širého světa, když mu tam tolik let bylo dobře. Co tady, kde na něj nic nečeká: ani byt, ani práce, ani peníze?

Ta naše láska je tak zvláštní! Je vrtošivá a prudká, nechybí v ní ani hlučné hádky, které končí sbalením věcí a dušováním se, že už se nikdy nevrátíme, je v ní odpudivost i osudová přitažlivost, je v ní věčný návrat, v té lásce, co připomíná středoškolské strasti plné něžností a slz.

Když jsme v Bělehradě, nadáváme, že nás dusí smog a jak jsou naše ulice přečpané automobily. Stěžujeme si na nemožné ovzduší.

Vysvětlujeme, že člověk nemá co cizinci ukázat, píšeme redakci dopisy o tom, že je naše město zanedbané, neudržované, zpustlé, rozkopené, že nemá tamto či támhleto... Odlétáme pak do nějakých jiných, hezčích a šťastnějších měst ve světě, obdivujeme vrstvení staletí – zámky a bulváry, klenotnice a půvabné fontány. Vybíráme si nejlepší restauraci a chválíme obsluhu a příbor, ticho a květiny na stole. A pak náhodou objednáme hlávkový salát, a vida – Bělehrad se nám směje z okraje talíře: to není chuť našeho hlávkového salátu! Je naoko hezčí a větší a čistší a zelenější, ale máme pocit, že jsme podvedeni a že žvýkáme plast. Pijeme litry minerálky, ale nemůžeme nijak uhasit žízeň. Kdysi nám stačila jen sklenice vody z kuchyňského kohoutku.

Vzpomínáme na své hospody pod lípami, na sousedy a na dědka, jenž měl ve zvyku usnout opilý vedle veřejné váhy, obsypán deštěm mincí. Co teď asi dělají naše staré lásky?

Jestlipak si kluci ještě pinkají s míčem na školním hřišti? Jestlipak jezdí holky v parku na bruslích? Hádá se manželka hasiče s vdovou z prádelny? Jestlipak v kiosku na rohu šustí ve větru noviny? Jestlipak si ještě pořád povídá při procházce ten bývalý ministr z bytu domu číslo šest? Tahají ženy z trhu na Zeleném věnci červené papriky na nakládání v koších na prádlo? Hrají ještě Cikáni ve dvorcích? Jestlipak děti běhají za kropicími vozy? Co tam beze mě dělají?

A čím déle jsme v cizině, tím víc nás Bělehrad přitahuje: počítáme dny do návratu a nasloucháme svému srdci, jak bláznivě tluče, zatímco se řítíme přes řeku nad těžkopádnými remorkéry a rybáři. Vracíme se ke své lásce, která si ani nevšimla, že jsme tu nebyli.

Jsme rostliny, které nelze přesadit? Když se vytrhneme ze čtvrtí Čubura, Palilula, Dorćol, Zvezdara, Neimar nebo Bulboder, zůstávají naše kořeny hluboko pod asfaltem?

Moji kamarádi se vrací z dlouhého pobytu v zahraničí, už zešedivělí, ale natěšení jako děti. Přivádějí své manželky, nóbl cizinky, kterým po nocích vykládali, jak je Bělehrad pěkný, jak je to jediné místo na světě, kde se opravdu dá žít. A ony mlčí a dívají se – nic zvláštního nevidí.

Jak jim otevřít oči? Jak jim přeložit do cizích jazyků duch Bělehradu?

Těžko. Vydrží to po jistou dobu, čekají společně s matkou na manžela s obědem, ale on nepřichází; konečně se vrací, je vidět, že je nametený a rozjařený, takový, jaký nikdy nebyl tam, odkud přijel. Přísahá, že vypil jen dvě skleničky, ale je vidět, že jich bylo mnohem víc. A pak mají všeho dost a vrací se tam, odkud přišly. Prý je potřebují děti, říkají... A on, jako na prázdninách! Sedí s vrstevníky po celý den v místním bufetu, probírají politiku a listují úmrtními oznámeními v novinách, vyprávějí vtipy o věčných bosenských muslimech Mujovi a Hasovi, hrají preferans – jedním slovem, konečně odpočívají od Západu.

3.1.2 Duch Bělehradu

Bělehrad se nerad fotí.

Nechce se mu pózovat. Vrtí se. Nevypadá na fotkách dobře a vždycky se podobá nějakému jinému městu.

To není Paříž, která se umí mazlit s malíři.

Ani Londýn, který se umí zalíbit fotografům.

Ani Řím, který ozdobí suvenýry.

Ani Vídeň, která se vyjímá jako rytina na popelníku.

Ani Moskva, která vypadá hezky, když se vloží do skleněné koule se sněhovými vločkami.

Ani Berlín – medvěd jako přívěšek na klíče.

Ani Budapešť, která ráda lenoší vyobrazena na barevných talířích pod teplým rybím paprikášem.

Ani Istanbul se zuby ze zlata.

Ani Atény, kamenná pečeť na rukopisy...

Zbývá v něm jen málo věcí, které bych už někde neviděl. Možná jen tři: jeho řeky, nebe a lidi. Z těchto tří prastarých žvlů se rodí jedinečný duch Bělehradu.

3.1.3 Nebe

Nad ústím Sávy do Dunaje se ženou mraky a mlhy se mísí s východními a západními větry – dramatické nebe se podobá velkému bojišti nějaké nebeské bitvy. Na něm se zobrazuje kdykoliv během dne duchovní stav jeho obyvatel.

Lidé, kteří vyrostli na kamenném břehu pod tak vzrušující kulisou, musí mít rozmáchlá gesta, prudkou povahu a nestálou letoru. Tito lidé, kteří přese všechno zůstávají ve svém městě, na křižovatce větrů, zatímco dějiny ho boří a mění ho v popel, zemina a vrstvy listí překrývají stopy osad a zmizelých civilizací, jsou schopní své město vždy znovu pozvednout, ležérně a bez větších nároků, to město člověku šité na míru. Přívětivé, jako dobře známá hospoda, na kterou jsme od dětství zvyklí. Město, které nezastraší náhodného pocestného svou velikostí, ale připoutá si ho stovkami neviditelných nití navždy ke svému srdci.

3.1.4 Dlaň

Z leteckých snímků Bělehradu je možné číst jako z dlaně jeho minulost, přítomnost a budoucnost.

Bělehrad má na svých dlaních mozoly, je zjizvený, jeho přátelský stisk je pevný, má sílu nebezpečné pěsti, něžnost laskání.

Jeho prsty: cesty, které vedou do bílého světa – ty staré, císařské, vesnické, vozové, pro motorová vozidla a dálnice. Ty, které rozkrajují nebe a zanechávají za sebou dlouhé bílé pruhy...

Čára charakteru: obrysy rozpadlých pevností na Kalemegdanu.

Čára života: dlouhá a často přerušovaná jizvami válek.

A je tu i čára lásky: to jsou břehy čtvrti Ada Huja, Válečného ostrova, říčního ostrova Ada Ciganlijia a Malá ada...

Čára výjimečného štěstí: tok jeho řek.

3.1.5 Srdce Bělehradu

Kde je srdce Bělehradu?

Všude a nikde.

Skrývá se ve vznešené ležérnosti čističů bot, kteří řeknou: „Co dáš, to dáš!“, ve filozoficky harmonickém poklidu jeho staříků, kteří přežili tolik válek, ve vtipu, který přemění svým veselým výbuchem nevlídné pracovní ráno v trolejbus, v přátelství číšníka, který se nezdráhá usednout s hostem v hostinci „Pod Lípou“ a dát si s ním pivo, v pouliční tlačenici, ve které se málokdy budete cítit jako cizinec, ať jste přišli odkudkoliv, v kráse počmáraných zdí, které nikdo neomítá a na kterých je vyobrazená dojemná freska pouličních osudů, lásek, nadávek, urážek, duchaplností, fotbalových výsledků, jmen – a to vše na omítce, pod kterou ještě vykukují upozornění: OVĚŘENO – MIN NJET! VŠICHNI K VOLBÁM! ŽIVOT DÁME, TERST NEDÁME! - a nad tím vším cedule s dávno zaniklou pojišťovnou SÁVA, které se nepodařilo nic pojistit a nejméně sebe, a bledé stopy změněných tabulek s názvy ulic. Duch Bělehradu se skrývá v jedinečném chaosu jeho zelených trhů a především v pružné chůzi bělehradských dívek. Bělehradské dívky na ulici – to je pro mě úžasný moderní balet jen za klapotu podpatků na jejich botách! Bledé, náhle vyrostlé městské dívky, které dospívaly na asfaltu a odchované žádostivými pohledy kolemjdoucích, samostatné, drzé a zdvořilé zároveň, s vrozenou elegancí vynalézavých modistek a mazaně skrývanou chudobou. Ony jsou nejkrásnější a nejrozkošnější představení, které Bělehrad nabízí oku přespolních, až do chvíle, než se někam vypaří, jako na něčí tajné mrknutí, a ulice zůstanou neútěšně holé a pusté. A konečně, duch Bělehradu je i v pocitu, že jste doma, že nemůžete ztroskotat, protože jste mezi svými, že si vždycky a kdykoliv můžete půjčit pár drobných, trochu lásky, střechu nad hlavou a trochu nezbytného přátelství před úsvitem...

Ten duch rodí smělé vertikály, z něho vyrůstají nové čtvrti a zanikají staré, přemost'uje řeky a prosekává spleti zrezivělých kolejí, mezi jejichž pražci klíčí tráva, aby pro sebe zajistil co nejširší výhled na řeky a nebe. Pohrává si s architekturou a urbanistickými zákony.

Toto město, fotografováno ze vzduchu, nikdy nepřiláká zvědavého sběratele krás, ať už je vyfocené jakkoli dovedně.

Zkrátka není fotogenické! Způsobí však něco úplně jiného: probudí skoro fyzickou bolest z touhy v těch, kteří třeba jen několik dnů strávili v jeho ulicích, podobně jako je schopna nás nějaká fotografie bývalé lásky umučit k smrti.

Plánek jeho ulic se stává něčím, co se podobá topografické mapě našeho srdce. Toto město nás oslní šarmem, ale nikdy nám neodhalí tajnou šifru té podivné lásky, jejíž důvod neznáme. Zůstaneme navždy jeho dobrovolnými zajatci, kteří si mezi bezpočtem měst – pravých mistrovských děl – vybrali zrovna Bělehrad, aby v něm prožili svůj jediný život, který je jim dán.

3.1.6 Bělehrad'ané

Bělehrad'ané se liší od ostatních obyvatel Evropy tím, že jim pradědeček nezanechal dům, aby v něm bydleli, ani dědeček knihovnu, aby ji četli. Domy jsou bůhví kolikrát zbořené do základů, knihovny vyhořely nebo se rozprodaly, a někdo vůbec ani neměl dědu – porodila ho babička! Zřídka mohl někdo komukoli cokoliv zanechat jako dědictví, kromě jistého pohrdání bohatstvím a starou vírou, že jsou dočasné a pomíjivé a že věčné je jen to vrozené a tolik široké gesto pohostinnosti a srdečnosti, se kterým Bělehrad'ané po staletí přijímali uprchlíky a přistěhovalce a bratrsky se s nimi dělili o svou bídu.

3.1.7 Penzisté

Před očima se jim zvedá mlha nad ústím řek a v dálce Panonská nížina – obrovský prostor, který je láká k tomu, aby opustili svá opotřebovaná ztěžklá těla a vzlétli: zmizelé moře, před kterým cítí nepatrnosti svého lidství. Vysoko nahoře, na kalemegdanské plošině, nad opevněním z kamene a nepálených cihel, pod kterými se splétají tajemné chodby vedoucí do labyrintu a podzemních žalářů, se tito ctihodní starci, kteří si své odsloužili, cítí se jako poslední obránci již zmizelého Bělehradu, vězni veliké hádanky někdejšího života dávno vymazaného z dnešních ulic.

- Tam, co jsou ty domy, člověče, tam ti byly bažiny, s tákhle vysokým rákosem, člověče! Pili jsme vodu uprostřed Sávy, tak byla čistá!

„Co je jeden lidský věk?“ – přemýšlí před tímto nepřehledným prostorem, který je schopný spolknout celé město jediným zívnutím, spolu s opevněními, paláci, ambicemi, úspěchem a ješitností, přeměnit ho v miniaturní vedutu na vybledlém břehu.

Nějaká směšná, dávno zapomenutá, zcela zbytečná hierarchie zůstává jedině ještě na kalemegdanských lavičkách. Bývalí starostové pozdravují jako první své bývalé ministry, bývalí poradci starosty, řemeslníci své mistry z roku 1937, penzionovaní kapitáni penzionované plukovníky, krajaní zdraví jako první své bývalé poslance...

3.1.8 Noc

Přijíždíme do Bělehradu přilákání sliby, které jsme dali sami sobě. Přijíždíme, ať už se pak s námi stane cokoliv: přecházíme velkou, kalnou řeku, přicházíme pěšky, přijíždíme vlakem nebo nákladňákem, na střeších nákladních vagonů a v zaprášených autobusech. Přijíždíme k našemu velkému dobrodružství a víme, že nás Bělehrad přijme, přesně tak, jako když nějaký dobrosrdečný příbuzný otevírá dveře svého domu a říká nám, abychom si udělali pohodlí a „kde je dobrá vůle, tam je místa dost“. Ať bude, jak bude – přijíždíme tedy a víme, že nás tyto ulice koneckonců přece přijmou, stejně jako přijaly všechny ty před námi, kteří přicházeli, aby požádali o ochranu, štěstí, střechu nad hlavou, práci, chleba a jméno. Přicházíme jako bezejmenní přistěhovalci s ranci plnými nářečí z našeho starého kraje, potloukáme se a zápasíme, a pak jednoho dne začínáme přivádět na svět rodilé Bělehradčany; ty, kteří se budou co nevidět smát našemu přízvuku – dívky s dlouhýma nohama a labutí šjíjí a s mazlivou výslovností, a vysoké mladíky, budoucí basketbalisty „Hvězdy“. Rodíme sami sobě kořeny v tomto větrném městě, které je konečně naše!

3.1.9 Nesmysl

Pokaždé na jaře mi do kostí proniká hlad, ta stará vyhladovělost z roku 1957 s mírnou závratí a nezměrnou touhou po jarní cibulce a hlávkovém salátu, na kterém se lesknou poslední kapky rosy. To je strach, který vyvolává nedostatek vitamínu C (pocit'ují ho nejvíce tuláci), strach ohříváný vroucím asfaltem a kroupami, strach, uvařený s makarony v menze a utopený jako karbanátky v rajské omáče jakési prázdné dubnové neděle, kdy byla menza upatlaná nouzí a ulice prázdné. Strach vyhnance procházejícího ulicemi na periferii kolem zahrádek, ve kterých pod třešni obědvají šťastné rodiny. Dívá se na děti a na psy v trávě,

zastříhnuté keře, skřípající verandy a bílé ubrousky... V rádiu pořad Čas sportu a zábavy. Kouř a prach. Tělo ztěžklo, pot proniká starými kalhotami, které se lepí na kolena. Bělehradské dívky, vysvobozené ze svých zimních kabátů, krájí ňadry vzduch plný vzrušení. Jejich těla a napnuté tětiny nohou se v tu chvíli podobají dřevěným sochám dívek, které zdobily předě pirátských karavel. Tyhle přes noc rozkvetlé dívky, které se dvakrát denně sprchují a jedí první dozrálé jahody se šlehačkou, ty kočky – rozmazlené dcerušky diplomatických úředníků a představitelů IBM pro jihovýchodní Balkán, zlaté rybky na jaře, kdy se kolena podlamují a kůže pálí a nutí vás opustit ji a nechat ji v prvním odpadkovém koši a fofrem odletíte do šťastného podnebí svých předků, nazi a nevinní jako novorozeně nebo mladé hádě, které vyklouzlo ze své loňské kůže, ty březnové krásky mi dělají procházky ještě zoufalejšími, neboť jejich krása bolí.

Pozoruji, že čím jsem starší, tím jsou dívky krásnější, pružnější a něžnější. Čím dál více se podobají té vysněné dívce, která se k nám dostávala v polovině padesátých let především ze stránek „Paris Match“ ukradeného ve Francouzské čítárně (Brigitte Bardot běží po trávě), který jsme, hladoví po spanilých čumáčích, lepili po svých mládeneckých zdech, aby nás zachránily před bídou a chlupatými bytnými. (Byly to naše jediné ikony, ty vybledlé fotky na zdi. Přitloukali jsme fotografie na zdi kasáren, polepovali jimi naše vojenské kufry a vnitřní strany dveří od skříní, ve kterých tlely vzpomínky a rozpadaly se staré tenisky.) A jsou tady, ty přes noc vyrostlé dívenky s vlhkými čumáčky jako Bambi, dnes nás, zestárlé chodce, míjejí: ale my už pro ně neexistujeme. My jsme jen prázdný vzduch, kterým prochází, kolemjdoucí, hradba davu, masa, čekatelé trolejbusů, fón smogu, šed' chodníků a fasád. Jsme jenom bezejmenní chodci a ony prochází skrz nás, a když nám řeknou: pardon! – je to roztržitá omluva určená nikomu, ve spěchu k nějakému šťastnému vrstevníkovi.

Už neexistujeme, neboť jsme pozůstatek nějakého jiného vtípu, jehož pointě jsme se smáli jako blázni před mnoha lety. Ale sen se stal skutečností! Dotýkáme se rameny s nedostižnými kopiemi Brigitte Bardot, Geraldine Chaplin, Jean Seberg... Panebože, ten stejný ohrnutý nosík, stejné pihy a pružná chůze po chodníku! Panebože, ty srnčí oči, ta modrá jezera, ve kterých se zrcadlí naše roky a naše únava, ta pitomá bujará březnová nádhera na hlavní třídě na Terazijích a smělost a dolíčky ve tvářích – neposedné prameny padající z čela oživlé fotografie, která kdysi dávno zdobila víko vojenského kufru...

Teď jsou naše, teď jsou tady, v hospodách, kavárnách, pubech a bistrech, v samoobsluhách, v kině na matiné, a někdy dokonce sedí u našeho stolu nad zmrzlinovým pohárem. Snažíme se s nimi mluvit, chceme co nejjednodušeji přeložit do jejich jazyka, jak dlouho jsme čekali, aby se zde objevily, v tomto podnebí, kde ženy po staletí utíkaly s dětmi

na zádech do hor, stály ve frontách na chleba a mléko, podávaly jedna druhé cihlu, když vyklízely spoušť a trosky svých domů, okopávaly kukuřici a vracely se vysílené do svých zatuhlých kuchyní. Snažíme se jim vlastně říct, kolik věcí se muselo stát, aby se narodily, tak mladé a krásné. Kolik touhy, aby ty ubohé zdi konečně oživly, aby se fotografie otevřely a propustily své modely do našich ulic, kolik útrap a bídy... Snažíme se jim to říct a ony se na nás dívají s ústy na slámce, našpulí rty a mazlivě zamňoukají:

- Nesmysl...

A v tu chvíli jsme zpátky ve svých vojenských kufrech a šedesátých letech minulého století, současně sami sobě říkáme, že zase sedíme na nějaké větrné půdě v březnu a povídáme si s Brigitte Bardot na fotce z „Matche“ – to je tedy dodnes jenom sen, a tohle u našeho stolu – to jsou obyčejné fotografie, bez chuti, bez vůně a bez hmotnosti: to nám jenom nějaký bohatý příbuzný poslal nepotřebné panenky koupené ve stejném obchodě s mechanickými hračkami, vyrobené na stejném pásu, jen po stisknutí nepišťí: „Máma,“ ale „Nesmysl!“

Jsme tedy znova podvedeni, protože to není ono!

Nesmysl.

3.1.10 Jaro

My jsme na jaře vážně nejhezčí národ na světě!

V zimě nad námi v eleganci vítězí mnohé jiné země a mnohá města, ale když se konečně svléknou londýnské kožichy z bizona, když pod bláznivým dubnovým sluncem začnou tát římská líčidla, když se vyjde ven z domů a automobilů, podle kterých se poznává kdo je kdo, když se sundají fantastické pařížské klobouky - přichází našich pět minut! Na sluníčku, na té matce nemajetných, stačí jen jedny džíny a jedno triko, abychom nahými těly trumfli dekadentní anglickou pobledlost, římskou tradici a pařížskou krásu plnou vyumělkovanosti, která se příliš dlouho živila zmraženým masem a zeleninou. Už není důležité, kde kdo bydlí, čím jezdí, co vlastní – všechno hezké jaro vytáhlo za vlasy na ulici! Ta se proměňuje ve velkou arénu lásky, ve které zápasí pohledy plné náznaků a příslibů: tady se vše nabízí lačným očím a nedočkavé kůži.

Pod džínsy, na dlouhých nohou, které zametají chodníky, vlaje mladé tělo, praská látka na svalnatých stehnech...

Jak je krásné býti živý! O co všechno se ošidili ti, co si pospíšili umřít!

- Spát s vlastní ženou, to je přímo incest! – povídá mi jeden čerstvě rozvedený padesátník, zatímco se ohlíží za krásou, kterou odnáší večer.

3.1.11 Krásky

V době, kdy jsem se ještě vášnivě procházel bělehradskou ulicí Knížete Mihajla, nejfrekventovanější pěší zónou, pořád v tom stejném zničujícím kruhu, za skutečné krásky bylo v Bělehradě považováno zhruba deset krasavic, všichni to věděli a uznávali to! Procházely kolem nás jako naše soukromé princezny, tajuplné, jako by vystoupily z nějakého jenom jim známého filmu, kouzelné a nedotknutelné – zahalené do šepotu plného obdivu. Věděly, že jsou nejhezčí ve městě, a to je dělalo ještě hezčími.

Uběhly roky a jednoho dne, znenadání probuzen, jsem si všiml, že jsou všechny dívky na starém korzu hezké a dlouhonohé a že je mezi nimi dokonce hodně blond'atých, což byla za mých časů velká vzácnost. Všechny dívky byly hezké! Dneska už se neví, kdo je kráska. Taky jsem si všiml, že princeznám z mého mládí už holčičky říkají „babičko“! Procházely nepovšimnuté pouličním davem, každá s nějakým svým vlastním dramatem v kabelce, ustarané, uspěchané... Mé vrstevnice dnes zřídka tancují. Mají vrásky kolem očí a hrozně kouří.

Ale spatříte zázrak! Když se náhodně potkáme na ulici, zase jsme děti: ony jsou zase krásné, a my jsme skromní chodci. Každou minutou jsou pro nás krásnější a krásnější... Ze starých hospodyněk opět vykukují koketní dívenky. Ve starých tanečních sálech je znovu dámská volenka a znovu jsme nebyli vyzváni k tanci my, ale jako vždy někdo jiný, někdo šťastnější než my!

A spatříte zázrak: ony to vědí! Vědí, že dnes jsou krásné jen pro nás a že pro nás budou krásné i až jim bude osmdesát, protože my jsme strážci jejich krásy, která nám dávno byla svěřena do péče. V těch šťastných chvílích si holčičky nemají na co stěžovat.

- Nech si ty hlouposti! – povídá mi jedna maličká. – Určitě byla ta paní kdysi krasavice?

- Kdybys jen věděla... - odpovídám a odcházím na drink.

3.1.12 Bělehrad'anky

Dnešní mladší bělehradské dívky na rozdíl od dřívějších nejsou nikdy samy: jsou neustále ve společnosti – vždy v partě, která je stále v pohybu, má svůj jazyk, styl, způsob života a pravidla hry. Vyrostly společně s chlapci, seděly s nimi od první třídy ve stejné lavici, nosily stejné džíny a stejná trika – hrály ve stejném týmu košíkovou. Už dávno se rozplynul mlžný opar onoho nádherného tajemství skrývajících se za hradbou pohlaví: Třetí chlapecké gymnázium. Sedmé dívčí... Zamilování na setkání, mysterium prvního dotyku na společném Silvestru, kdy ještě byla „dámská volenka“ a o půlnoci se tancoval waltz.

Typ bělehradské dívky se změnil. Už to není ta trochu zaoblená ženuška, která si získává muže svou bezbranností a bezmocností – velkýma tmavýma očima zastíněnými smyslností. Na dnešních dívkách si všimnete jejich štíhlého vysokého vzrůstu: dlouhé nohy, úzké boky a široká ramena, uvolněný sportovní krok. A poslední věc, které si na nich všimnete, jsou jejich oči, pohled a cosi za tím pohledem. Dnešní mladá bělehradská dívka je nenucená, samostatná, vědoma si kruté přednosti svého věku. Nevadí jí, když její vrstevníci před ní mluví sprostě. Ve škole už jí vysvětlili, že sex je podmínkou přežití lidského druhu, ona ví všechno o oplození pomocí mužských a ženských buněk a město plné chlapů pro ni nepředstavuje žádnou hrozbu: je schopná se mu vzepřít, ovládat ulici. Ulice jsou, mimochodem, jejími chodbami: park jí nahrazuje někdejší zahradu za domem a roh, na kterém se schází se svými kamarády - přijímací salón pro hosty! Její každodenní slovník je praktický, zredukovaný na stovku slov. Z něho je odstraněno vše, co by mohlo připomínat sentimentální starou veteš.

Když zatouží po romantické něžnosti, zajde do kina na porci celuloidových snů okořeněných násilím. Ale přítmí v sále neošálí její racionalitu. Záplavu rozněžnělosti zastaví včas nějakou odvážnou poznámkou, po které diváci vybuchnou znenadání v smích a kouzlo v tu chvíli pomine.

Jejich oblečení a líčení – fantastické výtvarné umění bez jakýchkoliv pravidel, ve kterém je možné rozeznat vzdálené ozvěny a odlesk světové módy. Ani stopa po strachu, že by působily nápadně, naprostá netečnost k tomu, co řekne ulice. Za jejich nápadnou elegancí se neskrývá luxusní život, ale nejtajnější přání zanechat dojem na kolemjdoucí, nějaká podivuhodná záliba v převlékání, touha po krásných věcech. Všechno, co vlastní, mají na sobě! Tím se tak trochu podobají tureckému jezdecku – všechno své jmění vložilo do bojové výstroje! Ačkoli jsou daleko od světových módních center, jsou elegantnější než majitelky

butiků, protože mají svěžest generace, která používá kosmetiku, přitom ještě nepozbyla vůni mladé pleti.

Je do nich do posledního dechu vložena pomsta jejich matek mužskému pokolení: hodiny klavíru, baletu a angličtiny, tréninky košíkové, a není už dokonce ani vzácností ovládnání karate! Připravily svoje dcery na šťastnější život, který samy nemohly mít, přitom věděly, že za každý způsob života se vždy platí. Ty růžovoučké holčičky jsou ve skutečnosti matčina tajná zbraň, ze které se střílí na onen někdejší nešťastný život plný nedostatku a chudoby – na onu dobu, ve které byly hezké věci vzácností.

Zatímco se na ně dívám, ptám se: budou si umět odříkat ve jménu lásky, jako to dělaly jejich matky? Jak zestárnou a jaké stařeny z nich na konec budou? Jako naše matky, nebo budou jiné - budou se těžce loučit s krásou mladých let?

A přeci, když narušíte jejich jistotu, prohrábnete návyky nebo propíchnete bublinu jejich žvýkačky, odhalíte pod leskem velkoměsta tu samou něžnou a zranitelnou dívku, jako byly svého času jejich babičky a matky.

3.1.13 Požehnaný stav

Bělehrad se přes noc zazelenal, a tak listím zhoustlé koruny stromů skryly jeho nedostatky: fasády, ze kterých opadávají předválečné ozdoby, bezzubé světelné firmy, kterým schází některá písmena... Ulice se proměnily v tajemné zelené tunely. Slibují vzrušující a neočekávaná setkání a malé zázraky. Naplňte si kapsy dýňovými semínky a procházejte se – uvidíte, v květnu je všechno možné!

Najednou se na chodnících objevil bezpočet mladých žen v požehnaném stavu. Lížou zmrzlinu, lenivé a tak trochu nepřítomné, a uklidňují své vystrašené, dlouhonohé manžely, kteří umírají strachy, že se tak brzy stanou otci. Jsou hezké, takové zasněné a nemotorné ve svých širokých šatech bez pasu: mají pořád takové zvláštní chutě (hrozny v květnu), pořád se jim tak maličko točí hlava. Jejich vrstevnice se na ně dívají se závistí a ony hrdě tlačí svá vyšpulená břicha jako pomníky generaci, která dobude svět!

- Podívej, hýbe se! – oznamuje jedna pihovatá svému mladému muži a přikládá jeho dlaň na napnuté břicho.

- Hýbe se, na mou duši! Zase se hýbe...

Jejich matky, budoucí babičky, jsou jako obvykle zoufalé! Otcové mlčí a kouří. Nechtějí se do toho plést.

- Nemám nic proti tomu – říká jedna budoucí osmatřicetiletá babička – ale chtěli jsme, aby nám dítě nejdříve dodělalo školu a něco zažilo, než se zahrabe...

- A ty jsi snad čekala, než doděláš školu?! – předhazuje jí její matka, zakrátko prababička. – Jdi, prosím tě!

- Tenkrát byla jiná doba!

Ale doba je vždycky stejná. Budoucí Bělehrad'ané přichází vždy neplánovaně, vždy v nejnevhodnější dobu. Je jim fuk, že budou bydlet v pronajatých pokojích, je jim fuk, že jejich rodiče nejsou zaměstnaní a že ještě nedodělali školu ani nebyli na vojně! Oni přichází a potom se všechno nějak samo od sebe dá do pořádku. Jak? Nikdo neví jak, ale stejně se to nějak vyřeší.

Bělehrad je v květnu snově půvabný, jako by byl celý v jiném stavu.

3.1.14 Vesnice

- Tak co? Kde je líp? Na vesnici nebo ve městě? – ptala se mě pokaždé čtverácky moje stará teta, když jsem k ní hubený a pobledlý přijížděl na dva, tři dny, abych se nadýchal čerstvého vzduchu.

Říkal jsem samozřejmě, že je to mnohem lepší na vesnici, a v nitru jsem toužil po městě. Přesto otázka mé tety zůstává stále otevřená, a i když jsem strávil mnoho let tím, že jsem se na ni snažil odpovědět, jsem zase na začátku!

Jestliže je to na vesnici doopravdy lepší, proč by pak, k čertu, každý den tisíce sedláků zůstávaly navždy ve městě? A pokud je to lepší ve městě, proč potom každý víkend tisíce rodilých měšťáků bezhlavě utíká na venkov?

V nitru se zapřisaháme, že jednoho dne všeho necháme a odejdeme žít do pradědečkova domu, oběma nohama na zemi. Máme dost špatného vzduchu, který dýcháme, sousedů pod námi, nad námi a z obou stran. Máme dost toho, že zvířata vidíme jen v klecích a v televizi. Máme dost krabicového mléka a života na úvěr máme taky dost. A pak po třech dnech na vesnici z toho ticha začínáme šílet – rozčilují nás mouchy z chléva, nemáme si kde koupit noviny v deset večer ani cigarety o půlnoci, nedokážeme usnout zároveň se slepicemi ani vstát spolu s kohouty. Ocítáme se tak s vlastním snem o vesnici v neustálém konfliktu. Naši hostitelé, pohostinní příbuzní, nemohou spát, protože my bychom ještě poseděli, nebo jim překážíme při ranní práci, protože nám se chce ještě spát. Obehnání zdmi kolem dvorku (plot, stodola, stáj, kurník, branka, zeď sousedního domu) chápeme, že v Bělehradě je mnohem více toho, co nazýváme „přírodou“! Pokud jde o les - ten je mnohem hustší v

lesoparku Košutnjak než ten, na který jsme narazili na vesnici, oplocený a prořídlý. Pokud jde o řeky - ty jsou mnohem širší a hlubší než tento potok, který se stěží protáhne mezi kameny. Pokud jde o jídlo – na vesnici je ho skutečně hodně, ale je jednotvárné, protože pochází jen ze zahrady za domem, která se ani zdaleka nedá srovnávat s městským trhem: navíc na vesnici nikdo to jídlo neumí připravit tak, jak si zaslouží ten čerstvý a dobrý materiál. Pokud jde o televizi, nemuseli jsme zrovna cestovat takhle daleko, abychom se na stejný program dívali dvě stě kilometrů daleko od svého domácího křesla.

Dráždí nás všeobecná pomalost a poklid, protože jsme přes noc změnilí rytmus života městských neurasteniků, a tak se s úlevným povzdechem zase oddáváme hysterické záplavě rodného asfaltu. To je náš život! Vesnice – to je náš sen, o kterém sníme v bdělém stavu pokaždé, když pomyslíme na to, že už to nevydržíme na asfaltu. Teprve s oběma těmito skutečnostmi v srdci jsme celiství!

Na vesnici je to bezpochyby lepší, ale město je moje velká láska, a jako v každé velké lásce i v našem vztahu dochází k častým hádkám. Tehdy ho opouštím a podvádím po jistou dobu s vesnicí, abych se opět kajícně vrátil, abychom společně sdíleli osud.

Když zatoužím vidět trávu, zajdu si do parčíku v sousedství, kde roste na několika čtverečních metrech něco zeleného, co by měla být tráva. Obehnali ji plotem, aby i ona neutekla na víkend domů na vesnici!

3.1.15 Na ulici

My jsme zvláštní národ!

Nikde se tolik nemluví o cizím zevnějšku jako u nás. Hodíte se do gala a sebevědomě si vyjdete na večerní procházku a ani netušíte, co vás všechno čeká, když vás potká známý! Ani neřekne „dobrý večer“, ani se neptá, jak se máte, hned vás posuzuje. Jestli jste náhodou přibrali nějaké to kilo navíc, zoufale rozpřáhne ruce, mlaská a křičí z plna hrdla: „Uf, člověče, ty jsi ale přibral! Jak to, kámo, vypadáš?“

A aniž by věděl, že vás ponořil do nejhlubšího zoufalství, odchází dál a v tu chvíli na vás zapomíná. Utíkáte rovnou na váhu a od příštího rána zcela přestáváte jíst, hubnete ze dne na den a jen čekáte na to, kdy ho znovu potkáte. A vida, přichází i ten den. Procházíte se štíhlý jako ostří břitvy, a tu ho máme! Tentokrát nerozpřáhne ruce a nemlaská, nýbrž vás podezřele pozoruje, jako byste byli nakažení, a smrtelně vážně vrtí hlavou: „Co je s tebou? Nějak moc jsi zhubnul. Měl bys zajít k doktorovi...“

Očividně má podezření, že jste onemocněli tím nejhorším. Nohy se vám začínají podlamovat. Vracíte se domů a jíte jako šílení až do příštího setkání, kdy vám opět řekne, že jste přibrali.

Rozhodně vám nikdy nikdo neřekne, že vypadáte tak akorát! Nikdy nejste úplně normální. Proč to dělají? Snad proto, že nás mají rádi a mají starost o náš vzhled. Nebo nás chtějí zranit, protože jsou zlí a závistiví? Nebo jednoduše nemají nic lepšího na práci, než se starat o cizí zevnějšek, jen tak, aby mluvili, aby něco řekli? Kdo se světu zavděčí?

A přesto v dalekých zemích mezi neznámými zdvořilými lidmi nám začíná chybět dotěrná, někdy tak nesnesitelná starost našich krajanů. Kráčíme ztraceni v davu a prahneme po tom, aby nás zastavil někdo známý, rozpřáhl ruce a s mlaskáním řekl, že jsme děsně přibrali! Byli bychom pak méně osamělí...

3.1.16 Bělehrad je prostě Bělehrad

Nic nevystihuje Bělehrad tak dobře jako tato čtyři slova, která vyslovujeme už na letišti, když se vracíme domů. Je v nich láska, vřelost, obdiv a pocit, že jsme v bezpečí. Je v nich štěstí z toho, že si žijeme na jednom tak příhodném místě, jako je Bělehrad. Jestli jste ve svých letech neudělali nic významného, pak stačí už jen to, že se vám podařilo bydlet v Bělehradě – nesplněném snu mnoha venkovanů.

O tom, jak je Bělehrad výjimečný, nejlépe svědčí skutečnost, že je do něj mnohem snazší dorazit ze Sydney nebo San Franciska, než se nechat odvézt z hlavního nádraží na Terazije, protože žádný taxikář nechce jet tak krátkou trasu.

Proto, kdykoliv se vracím do Bělehradu, hrdě zvednu hlavu a řeknu taxikářovi: „Ne, ne, Bělehrad je prostě Bělehrad!“ a on se mnou obvykle souhlasí.

Protože, když je v celé zemi tma, Bělehrad dál hrdinně svítí svými kolozubými reklamami! A když všechna města v zemi pozavírají své hospody a hotely v jedenáct hodin, můžete si být jisti, že Bělehrad bude mít aspoň jednu hospodu otevřenou do jedenácti patnácti! Je to zkrátka velkoměsto!

Ostatně kvůli Bělehradu jsou opuštěné mnohé vesnice: všichni se do něj přestěhovali! Spolu se svou láskou k životu ve městě přinesli i nenávist vůči přírodě, ze které sotva utekli. Nejprve tito novopečení příchozí zrušili v Bělehradě koně, aby jim nepřipomínali vesnici a stáje. Člověk může spatřit jezdce a koně uprostřed Páté Avenue v New Yorku i vedle nepopsatelné automobilové zácpy a nikomu to nevadí. Jednoduše, Američané jsou národ, který dobyl svůj kontinent na koních, a proto je mají rádi a váží si

jich. Kdyby nebylo těch pět až šest nešťastných poníků v zoologické zahradě, malí Bělehradčané by koně vídali jedině v televizi! Je tu ještě něco: ti, co utekli z vesnice do Bělehradu, nesnáší taky z hloubi duše stromy (neboť jim připomínají les), a tak je kácí, kde to jen stihnou. A stihnou to všude! Jejich sen je asfalt! Co nejvíce asfaltu!

Bělehrad je nejideálnější město na světě, aby se z něj uteklo na víkend na venkov. Ti, kdo zůstanou, jsou praví Bělehradčané. Oni nemají nikoho na vesnici.

Bělehrad je jediné město na světě, kde jsou číšníci mnohem víc nóbl než mnozí hosté.

Bělehrad je jediné město na světě, kde se na vás všichni podezřele dívají, když vcházíte do nějaké hospody. Jako by říkali: „Co ten tady dělá?“ Nějak to překousnete, sednete si, ale pak se i vy díváte na ty, kdo vchází s výrazem: „Co ten tady dělá?“

Bělehrad má taky tramvaj „dvojku“, která jezdí stále dokola - stejně jako naše životy.

Bělehrad potřebuje mnohem méně času, aby postavil celou jednu ulici, než aby ji pojmenoval. Proto se největší počet nových ulic v našem hlavním městě jmenuje „Nová“ a největší počet domů nemá pořadová čísla!

V Bělehradě člověk zůstává nejdéle mladý, protože ho i po čtyřicítce trhovci oslovují „chlapče“ nebo „synku“...

V Bělehradě i chroničtí jedináčci nalézají ztracené bratry, neboť se všichni oslovují „brácho“!

Konečně, Bělehrad je nejideálnější místo na světě na to, abyste chytli autobus do Zemunu za řekou.

Protože Bělehrad je prostě Bělehrad!

3.1.17 Bleší trh

Na samém okraji bělehradské periferie, tam, kde prašné zahrady přechází v Panonskou nížinu, neděli co neděli roste, šíří se a bují velký bleší trh, kterému lidé říkají blešák nebo kulaťák. Chodívám tam každou neděli dopoledne. Ať už je v ten den jakékoliv počasí, zdá se, že nad blešákem se vždy vznáší jeden sivý mrak, ze kterého se kolem poledne obvykle spustí déšť.

Blešák je nejsmutnější trh na světě. Nemá stoletou tradici londýnského Portobello Road, na kterém Carol Reed natočil svůj film Kůzle za dvě grešle, ani rafinovanou vychytralost a smysl pro dekorativnost pařížského Clignancourt, kde se majetní starožitníci o nedělích přestrojují za chudáky, aby oklamali naivní a lehkověrné cizince a podstrčili jim falešné svícny. To není bleší trh na Porta Portese v Římě, který mě oslnil více než krypty

Vatikánu, ani Delancey Street v jižní části New Yorku - ulice obklopená domy z červených cihel a s požárními schodišti, Mekka pro chudé! V ní se strká, leze a plazí vše, co odhodil šťastný Babylon!

Blešák je zcela pustý úhor, částečně vyasfaltovaný, na který jako by z nebe sletěl jeden vrzající kolotoč, jedna střelnice, řady stánků a davy lidí, pro které tohle místo v žádném případě není pouhý cirkus. Tady se oblékají a obouvají ti nejchudší, zkouší zimní kabáty po neznámých nebožtících, kupují díly pro svá stará auta, nábytek, který přikrytý celé dny mokne, klece pro ptáky. Tady se jí a pije, vaří kukuřice a pečou klobásy, prodávají odznaky, známky, staré peníze, brýle beze skel, telefony bez sluchátek, tranzistory, nože, ikony, nůžky a rozmanité nářadí... Pro mnohé je blešák vesnický svátek – jarmark, o který přišli příchodem do města, a tak ho znovu vytvořili z chudoby a smutku po venkově! Pro druhé tu zas končí nebezpečné vazby na pašeráctví, jehož cesty vedou přes hranice do rumunských vesnic a maďarských pustin, italských skladišť a soluňských krámů.

Blešák – to je dopolední párty pro ty, které na párty nikdy nezvou! To místo je pracoviště pro nezaměstnané, poslední východisko pro ty bez východiska, cvičák pro mladé zloděje, odrazový můstek pro budoucí milionáře, zaslíbená země pro sběratele nesmyslů, domov pro ty, co ztratili rodná místa, lék proti osamělosti pro osamělé, naděje pro ty bez naděje...

Některým lidem bleší trhy vadí. Vadí jim ten rozkladný vliv bídy, šmeliny, lstivosti, pašeráctví, svévole, smíchu, opilství a drobného obchodního rizika. Mám dojem, že jsou to především osoby, kterým vadí i samotný život! Oni si představují svět jako kasárenský dril, tam se přesně ví, kde kdo stojí a co se kde prodává. Blešák je pro ně shromaždiště pobudů, zlodějů, opilců, kurev, individualistů a vůbec týpků z okraje společnosti. Mají pocit, že zrovna jim natruc se tento slepenec ubožáků a tuláků nijak nechce začlenit do dobře vymyšlených plánů pro zdravý a řádný život a šťastnou budoucnost. Ale blešáky jsou silnější než dogma! Jsou houževnaté a nezničitelné jako sám život. Vyženete-li jeden blešák z nějakého tržiště, už příští týden vyklíčí jako plevel na úplně jiné pláni, ještě větší a chaotičtější. Takto se poválečný blešák z Krčmy u Cvetka potloukal po městě, uprchl až na druhý konec města, za řeky do roviny a v posledních letech se usadil v Novém Bělehradě.

Tam se chodí, jen když už opravdu není kam jít. Až když nás život přiměje k tomu, že z domu vyneseme poslední věci a stoupneme si k nim zničení, ale nakonec smíření, protože níž už spadnout nemůžeme a protože už nám všichni můžou políbit šos!

3.1.18 Čuburský dvorek

Když jsem někde daleko v širém světě, často myslím na jeden dvorek v Bělehradě v Čubuře v ulici Šumatovačka.

Nachází se za úzkými železnými vraty a nízkým nenápadným domkem. Neprozrazuji jeho číslo, aby si obyvatelé nezačali uvědomovat krásu tohoto místa, které jako by bylo očarované, a taky proto, aby se tam nenahrnuli povrchní lidé - ten typ lidí, který dobývá přes noc každé místo ve městě, jakmile mu někdo odhalí jeho smysl a hodnotu.

Prostě to je jeden dvorek se starou lípou uprostřed, z jejíchž nejnižších větví jsou do všech směrů natažené šňůry na sušení prádla. Na jedné větvi je zavěšená dřevěná houpačka.

Pod lípou stojí červotočem prolezlý stůl smáčený mnoha dešti a uprostřed proláklý od loňských sněhů. Jsou tam ještě dvě lavičky – je to tedy určitý druh antického náměstí: za tím stolem se schází sousedi, aby se rozdělili o právě upečenou slanou specialitu, gibanicu (za šťastných podzimních dnů), aby popili pár lahví piva (v létě), nebo aby společně probrali nějaké drama ze dvorku: třeba případ pošťákovy dcery, která otěhotněla, ale neví s kým.

Ten dvorek je město samo o sobě. Odolalo by i tomu nejdelšímu urbanistickému obléhání, jelikož má dost pitné vody (studna je uprostřed), dostatek potravy (zásoby na zimu už jsou naložené) a dostatek alkoholu (na každém okně zraje v zavařovacích sklenicích višňovice). Po dobu možného obležení by obyvatelé dvorku mohli posílat zprávy i bez telefonu, na jeho konci je totiž holubník asi s padesáti holuby listonoši a kotrláky.

Pro mě je to nejideálnější místo pro život. V první řadě, člověk na tomto dvorku není nikdy sám, pokud si to výslovně nepřeje. I když mají všichni svůj vlastní domek a svoji střechu nad hlavou, nikdo nepostrádá blahodárnost sousedstva. Asi v deseti baráčkách z obou stran dvorku má každý k dispozici celé jedno městečko s nejpodivnějšími obyvateli.

V jednom domečku (úplně jako na nějakém asteroidu z Exupéryho Malého prince) žije legendární Opilec. V druhém Hašteřivec. Ve třetím Poražený. Ve čtvrtém domku žijí dočasní Milenci. Vedle nich samotaří Násilník. V tom dvorku bydlí taky Žvanil, Skrblík, Květinařka, Bejvalka, Holubář, Prcek, Ouřada, Děvka, Vdova, Druhý hrobník, Umělec, Kuchařka, Automechanik, Prťák...

Domky, podél jejichž zdí roste popínavá réva s kyselým čuburským vínem, mají většinou dvě malinké místnosti – kuchyň, která je zároveň taky obývacím pokojem, a ložnici, která slouží současně pro hosty i jako skladiště starých věcí. Nejbohatší obyvatelé dvorku mají taky kůlnu na dříví a uhlí, kolo a dětský kočárek. Do kuchyně se vchází přímo ze dvorku, takže člověka v zimě ovane čerstvým vzduchem sněhu a na jaře vůně lípy.

Dvě dřevěné kadibudky jsou úplně na konci dvorku a koupelny se nachází v Mišarské ulici nebo, když je léto, na řece Sávě. Na jaře se všichni koupou v plechových neckách nebo ve velkém dubovém sudu, který je vždy plný dešťové vody a na hladině plave holubí peří. To je báječná příležitost, abychom na okamžik nakoukli do rozkošných zralých ňader Prostopášnice, která se koupe v hedvábném růžovém kombiné.

Když ze dvorku pohlédneme vzhůru, vidíme kousek modrého nebe obklopený vysokými činžáky, v nichž nikdo nikoho nezná. Obyvatelé těchto vysokých domů se dívají ze svých oken do dvorku a litují jeho obyvatele kvůli nedostatku pohodlí. Ale ti pod lípou hovoří většinou o tom, že by svůj dvorek nedali za nic na světě, byť by jim nabídli dokonce komfortní garsonku v novostavbě, což je sen každého normálního Bělehrada.

Nejhezčí je vlastně to, že na ulici nikdo nemůže ani tušit, že za zelenými železnými vraty (která vržou) existuje jeden celičkový soběstačný svět. Ale když člověk jednou vstoupí touto brankou, jejíž číslo pořád neodhaluji a která není nikdy zamčená, zatouží tam zůstat navždy.

3.1.19 Matina

Říkají jí matino i ti, jejichž matka není!

Matino, podej mi tamto! Matino, vyžehli tohle! Nech to, to pak udělá matina!

Pro ty, kteří to nevědí, je třeba říct, že matiny jsou postarší a obtloustlejší ženy malé postavy (dnes bohužel vymírající druh), které pobývají zejména v kuchyních. Na bedrech nosí po způsobu karyatid celý dům, rodinu, život, svět...

Co je známe, jsou oblečené vždy stejně – do domácích šatů z levného tmavého kanafasu nebo barchetu beztvarého střihu. Ne proto, že by neměly co jiného na sebe, ale proto, že je jim úplně jedno, jak vypadají. V kapsách jejich županů jsou různobarevné pilulky na játra, žaludek, bolest hlavy a pak ty růžové, na vysoký tlak... Na válcovitých nohou s křečovými žilami, sešlapané bačkory z kostkovaného filcu, který už dávno ztratil barvu i tvar. Matinám málokdo nosí dárky. Všichni vědí, že matina nic nepotřebuje! Jen, abychom byli živí a zdraví! A když jí přineseme deset deka kávy (nemleté), tak jí to beztak vypijeme.

Kdo má to štěstí a má doma matinu, bude jíst nejtajuplnější, už dávno zaniklá jídla, která dnes mnozí ani neznají. Matiny jsou poslední stvoření v Bělehradě, která umějí vařit flíčky se zelím, grenadýr marš nebo papazjaniji, nemluvě o švestkových knedlíkách nebo o studnových rohlíčcích, které tento podivný název dostaly podle těsta, které se kdysi muselo nechat na nějakou dobu ve studni, aby nakyslo...

Je známo, že matiny pořád ještě nevěří kupovanému nudlovému těstu „kora“ na slanou buchtu gibanicu a že je samy vytahují po celém domě, dokonce i na nudle do hovězí polévky! Matiny i přese všechny vědecké důkazy o škodlivosti, dodnes vytrvale dochucují všechna vařená jídla zápražkou z mouky a červené pálivé papriky. Skutečně mistrovsky dělají ajvar - ten „srbský kaviár“ (jak ho hezky popsal jeden francouzský cestopisec), přitom papriky pečou na dvorku na starých plechových sporácích. Donedávna tam taky vařily švestková povidla a za války tam vyráběly z loje a louhu mýdlo, které pak drátem krájely na kostky. Kvůli ajvaru matiny nikdy nevyhazují zavařovací sklenice, celofán a gumičky. Ony vám z celého srdce darují kdoulový džem, ale jen pod podmínkou, že jim pak vrátíte zavařovací sklenici!

Zajímavé je, že matina málokdy jí s ostatními členy rodiny za stolem a přesto má problémy s váhou. Asi proto, jak tráví celý život v kuchyni nad sporákem, neustále vdechuje výživné výpary, ukusuje nebo ochutnává jídla, aby docílila ideální chuti.

Když onemocní jejich vnoučata, matiny okamžitě vyhazují antibiotika do koše, jakmile odejde lékař. Teplotu snižují pálenkou, kukuřičnou moukou a vinným octem. Příušnice léčí slaninou za ušima. Pro léčbu používají taky „sádlo cezené v devíti vodách“ a ve skříní opatrují celou sbírku čajů. Proskurník lékařský, heřmánek, šalvěj lékařská, máta, mateřídouška... Už jenom názvy těchto čajů léčí svým kouzelným uklidňujícím zvukem.

Matiny jsou ty poslední osoby na světě, které zastupují všechno to, co už ani jeden krejčí nevezme. Proto mají vždy celou sadu různobarevných hedvábiček.

Matiny jsou nejtolerantnější stvoření na světě. Albánec Abdulah, třebaže často seděl s námi u stolu, vždycky dostával jídla, která matina vařila jenom pro něj, jelikož mu víra zakazovala naši stravu. Během ramadánského půstu před ním ani matina nejedla, aby ho neurazila.

Jediný kalendář, který matina uznávala, byl církevní! Jediná vycházka za celý rok byla ta na hřbitov – na Dušičky. A dokonce i tehdy, kdy jsme my ostatní jedli u hrobu pro pokoj duší, ona neustále obsluhovala nebožtíky pod zemí, pro něž byla podle lidové tradice určena jedna porce.

A třebaže jste se už přehoupli přes padesátku, matina nikdy neusne, dokud se nevrátíte domů. V kuchyni, přestože jste už večeřeli, na vás bude čekat přikryté vaše oblíbené jídlo z dětství – karbanátky se špenátem. Kdo by tomu odolal?

Matiny, tyto kněžky jedné dávné zaniklé doby, kdy se žilo poklidně, poctivě a pohodlně, bohužel nedokázaly nikomu předat svá malá tajemství.

Teprve když nás opustí a zanechají za sebou doplněnou národní kuchařku a krabici od bot plnou našich fotografií z mládí, uvědomíme si, že sice žvýkáme, ale jídla dočista ztratila svou chuť...

3.1.20 Bezdomovci

Bělehrad'ané se většinou rodí jako bezdomovci.

To je dáno tím, že Bělehrad je město, ve kterém nikdo nikomu nemůže zanechat žádné dědictví.

Po svých otcích mohou Bělehrad'ané zdědit jenom sklony k tloustnutí, vysoký tlak, lásku k vinnému stříku nebo zvyk dát si po obědě šlofika...

Každá nová generace začíná od nuly!

Přistěhovalci z příměstských vesnic to mají mnohem jednodušší. Aby se stali Bělehrad'any, prodávají dobytek, rodná pole, lesy po svých prapředcích... Jelikož jsou rodově a pokrevně spřízněni, stejně jako si na vsi sousedé vypomáhají, tak oni společnými silami betonují své nově montované domy na periferii a ponenáhlu se přibližují k centru. Kmotři přiváží cement, sousedi cihly a střešní tašky, bratři trámy, snachy vaří a všichni společně přes víkend míchají maltu.

V přízemí mají garáže, které se mohou podle potřeby snadno změnit na krčmy nebo pokoje, které budou jednoho dne pronajímat rodilým Bělehrad'anům. Jelikož jsou v genetické válce s městem, jejich domy vypadají jako bunkry.

Bělehrad'ané (aniž tuší, co je čeká) bezstarostně jezdí na kole podél soutoku Sávy a Dunaje a hrají tenis.

Oni se cítí skoro jako aristokrati. Vyrůstají v malých bytech svých rodičů. V den, kdy se rozhodnou založit rodinu, budou muset opustit ten sladký, prodloužený dětský pobyt a stát se podnájemníky ve svém rodném městě! Budou se totiž muset rozhodnout, jestli zachrání manželství nebo rodičovskou střechu nad hlavou?!

Stanou se tak mistry světa v chození po špičkách a tichoučkém zavírání dveří. Budou se léta koupat s pocitem viny v cizích koupelnách...

Když zjistí, že na Západě jsou celé domy i se zahradami mnohem levnější než 2+1 v Juliině čtvrti, mnozí z nich se navždy vystěhují do dalekých zemí a udělají kariéru a zbohatnou...

V New Yorku například všichni, kdo o sebe pečují, utíkají co nejdál od Manhattanu, zatímco v Bělehradě se cpou do striktního centra města! (Mimochodem, proč je u nás centrum vždy *striktní*?)

A tak léta běží... Přestože matky celý život churavěly, nejdříve samozřejmě poumírali zdraví otcové a ony chudinky zůstaly, aby střežily to málo starožitného nábytku, porcelánový servis pro dvanáct osob (které nikdy nedorazily k obědu) a nájemní smlouvu, jejímiž jsou držitelkami.

A všichni se diví našemu úspěšnému člověku, věhlasnému ropnému magnátovi, skutečnému dolarovému milionáři, který má zámek v Caracasu, tenisová hřiště, stáje a tři bazény, proč nebydlí v Bělehradě v Hyattu, jak se to patří k jeho postavení, ale v garsonce v bělehradské Korunní ulici, u mámy, která se ani za nic nepřestěhuje do Latinské Ameriky?! Nedokáže opustit své zemřelé. Každou neděli vytrhává plevel a zalévá jejich hroby...

Ale našinec ví, že ani v jednom hotelu na světě si nebude moct dát mátin špenát s volským okem, ani na něj nebude v apartmánu po půlnoci nikdo čekat vzhůru, aby mu ohřál paprikáš ze včerejška.

Jednoho dne umírá i ona. Po pohřbu úspěšnému našinci oznamují, že byt se vrací městské části Vračar, které ostatně patří. On nic nechápe! Chce si byt nechat za každou cenu! Snad si zasloužil těch čtyřicet metrů čtverečných ve svém rodném městě?! Nejde to. Není na seznamu držitelů nájemních smluv.

Dobře. Odkoupí ho... Není na prodej!

Chce koupit celý obytný blok v Korunní ulici kvůli tomu maličkému bytu, ve kterém vyrůstal na pražené polívce, v dobře známé vůni zápražky, levandule a smůly z jedle, kterou zatápěli ve sporáku zvaném „fiakr“. Jak by mohl přijít o střídání ročních období v důvěrně známých korunách stromů v Korunní ulici, pod kterými čutal do hadráku, pod kterými se poprvé líbal jazykem („filmově“), pod kterými brečel, když ho ta láska opustila kvůli jednomu basketbalistovi z klubu Červená hvězda, tam, na chodbě, kde se nemalovalo někdy od padesátých let a je tam stále ještě vyryté její jméno... Co si má počít s těmi relikviemi, které po matčině smrti zbyly? Se skříněmi z ořechové dýhy, ve kterých se schovával jako dítě? Se štokrлаты a „tureckým koutem“?

Ať je vystěhuje do prvního v měsíci, říkají mu. Kam? Jak má vystěhovat dětství a mládí? Co by na to řekla jeho manželka, Angličanka, kdyby do zámku ve viktoriánském stylu přinesl kanape s vysezeným důlkem a prasklými pružinami, na němž se mu nejslaději spalo, vyležel všechny dětské nemoci a poprvé se miloval, když rodiče odjeli v roce 1954 do lázní?

Nakonec, po dlouhém a neúspěšném boji s advokáty a úředníky, úspěšný našinec poražen zanechává nábytek na dešti na dvorku a navždy opouští Bělehrad.

Přerušuje všechny obchody se Srbskem kvůli obyčejné garsonce – jediné věci, na které mu v životě záleželo a kterou si nemohl ponechat...

3.1.21 Grilovači

Přicházeli do Bělehradu odněkud z jihu, už dávno před válkou, chudí, v pečlivě záplatovaných venkovských šatech s nezměnitelným jižanským přízvukem. Nádeničili, vyučili se řemeslu, stávali se tovaryši, kterým jejich mistři před smrtí přenechávali dílny, aby je vlastní děti nepřivedly na mizinu, mlčky dřeli dnem a nocí, starali se o domácnost, dařilo se jim, a pak nečekaně zůstali úplně bez něčeho!

Mysleli si naivně, že to byla jen národněosvobozenecká válka, než jim o pár let později zabavili obchůdky s čevabčiči a slanou dobrotou burekem, hokynářství, cukrárny a dílničky pro plnění sifonu sodou. Teprve tehdy zjistili, že to vlastně byla Revoluce, o které nikdy předtím neslyšeli.

Ze začátku je zaměstnali jako pomocníky v jejich vlastních prodejnách (aby rozjeli podnikání) a za ředitele jim dosadili nejneschopnější a nejlínější z bývalých učňů. Pracovali, dokud mohli snést ten šlendrián a pak se tiše vytratil z tržiště, kde kdysi něco znamenali.

Totéž tržiště, kterého si nade vše vážili a uctívali ho, a kde slovo platilo i bez písemných záruk (člověk mohl zklamat jen jednou), se pro novou vládu sestavenou především z příměstských venkovanů stalo hanlivým slovem! Říkávali: „To jsou povídačky z trhu!“ nebo „Tržiště je politické podzemí...“ Srbská literatura je plná povídek o venkovanech, kteří se bojí sestoupit do města a na tržiště, které je jen jeho obchodním centrem.

Tito rození individualisté až na prahu stáří vstoupili, aniž si to uvědomili, do skutečné tajné války se všemohoucím Systémem. Když už pro nic jiného, tak jen proto, aby nesešli nečinně v kuchyni, prodávali na podzim v ulicích vařenou kukuřici. Někteří z nich tak trochu obchodovali, když celý den tahali velkou umaštěnou aktovku s parfémy nebo výherními losy. „Můj milý, celý můj krám se mi vešel do této tašky...“ (Strýček Maksa, 1950.) V případě, že se stali šatnáři v restauracích, snadno byste je rozpoznali podle toho, že bokem prodávají tři čtyři krabičky zahraničních cigaret nebo zapalovače. Stávali se taky ilegálními kuchaři kávy v institucích a úřadech, bez kterých se zanedlouho neobešli, jejich kafe bylo totiž nejlevnější a nejchutnější. (Malé tajemství: nikdy nevymývali džezvy, ve kterých vařili

kafe.) Nastěhovali se do zaniklých sportovních klubů na Adě Ciganliji, do opuštěných vlečných člunů, do baráků v zapadlých uličkách vzdálené periferie a skromně začínali, téměř z ničeho, s jedním pekáčem slané koláče a basou piva, svou podzemní gerilovou válku v oblasti pohostinství. S vědomím toho, že se v této zemi v soukromém byznysu ani za nic nesmí rozšiřovat pracovní prostor, ani nesmí být přespříliš nápadný (zakusili to dobře na vlastní kůži), domohli se nakonec nanejvýše desítky stolů v jakési pronajaté zahradě, ve které by jednoho dne začal stoupat kouř z komínové roury legendárního, narychlo smontovaného grilu, o kterém by se zanedlouho dozvěděl celý Bělehrad!

Když rozhněvaný Systém vycítí, že je obelstěný, vrhne se na ně celou silou hejno inspektorů, policistů, zdravotníků a úředníků... V tu chvíli posbírají ten skrovný majeteček, tři napálené pánve, grilovací mřížku, talíře z různých servisů, slánky, příbory a oblíbený nůž na krájení masa, aby obsadili nějakou jinou zahradu, nějaký jiný veslařský klub, a celý Bělehrad se opět vydá za nimi a za jejich podivuhodnou dovedností, kterou jim nikdo nemohl vzít.

Oslovovali jsme je obvykle strejdo Mile (když mu lichotíme: strýčku Milence), jako bychom byli rodina – strejdo Trajče, strejdo Janičije, strejdo Kole – Kolence – Srdíčko, dědo Pidlo nebo strejdo Gigo („U Gigy v kůlně“), a oni nám - bez ohledu na věk - děti! „A teď domů, děti! Rozchod! Už jste toho zatraceně hodně vypili. Tak aby za to tak nakonec mohl strejda Mile!“

Byli to zejména pomenší zavalití staříci se silnými rukama, úplně bílými vlasy a s nějakým tím zlatým zubem, s překvapivě živými pohyby a malými očima, které vypadají, jako by plavaly v oleji, oblečení do obnošených šatů zbylých ještě z předválečné doby. Po jejich boku stály celou tu dobu jako neochvějní váleční druhové jejich podobné manželky, které je bezmezně obdivovaly – teta Dane, teta Mileva, teta Živana, teta Zora – anonymní vítězky v dlouhém vyčerpávajícím boji proti nespravedlnosti Státu. Děti jim vystudovaly školy, jsou z nich inženýři, doktoři, diplomati, profesori, lékaři a vysocí úředníci (kteří se tak trochu styděli za jejich skromné řemeslo), zatímco po léta polykali štiplavý kouř z grilu.

Pohnojené jejich potem, dřinou a kostmi, kvete dnes soukromé podnikání, na kterém už nikomu nepřijde nic divného! Škoda, že se toho nedožili!

Vzpomeňme proto na ně ve svých modlitbách...

3.2 Komentář

3.2.1 Výběr titulu a volba českého názvu

Kaporův povídkový cyklus *Magija Beograda* byl vybrán pro téma této práce z několika důvodů. Výběr titulu prvotně ovlivnila poutavost a duchaplnost textu, který využívá krátkého útvaru povídky, črty, někdy jen pouhé žánrové skici. Jednotlivé povídky, celkem je jich 110, vzájemně spojuje zachycení jedinečnosti, kouzla a osudovosti Bělehradu. Tento motiv může být pro české čtenáře dobrou příležitostí seznámit se s dílem Kapora, který byl v českém prostředí doposud představen jedním knižním překladem (*Dvoji čas Nika Hercega*, 1986).

Při úvahách, jak zpracovat zvolené téma se ukázalo, že s ohledem na českou čtenářskou obec by mohl být praktickým výstupem studie překlad, respektive komentovaný překlad. Vzhledem k rozsahu knihy je pro potřeby této práce vybrána zhruba pětina povídek, ty jsou přeloženy a k nim je podán komentář překladatelského přístupu a postupu z hlediska translatologických postulátů i s ohledem na jazykovou analýzu podobností a odlišností srbského a českého jazyka. Zdá se vhodné, aby pro upoutávku na Kaporovo dílo byl zvolen výbor kratších próz⁸¹, než úryvek z některého Kaporova románu.

Výběr díla ovlivnila také tematika. Autor se ve vybrané knize věnuje Bělehradu, více než o jeho vnější podobu usiluje o postžení niterného, individuálního, citového pouta Bělehradčanů, respektive Srbů k tomuto městu. Českého čtenáře může kniha zaujmout mimo jiné také pro zvýšený zájem o dění na Balkáně, ale také proto, že se stává moderním nomádem a putuje jako turista po blízkém i vzdálenějším světě a inspirací pro jeho toulky bývají nejen turistické průvodce, ale i literární zachycení místopisu cizích zemí. Kaporova kniha si také z tohoto důvodu může najít celkem početnou skupinu českých čtenářů a to mezi těmi, kteří už Bělehrad navštívili i mezi těmi, kteří jsou jeho potencionálními návštěvníky v budoucnu. Předností knihy je také aktuálnost díla, patří mezi autorovy poslední literární práce, představuje tedy nejen aktuální informační zdroj, ale zejména významný segment srbské prózy.

Dále měla na výběr vliv zevrubná znalost překládaného díla a jeho opakované důkladné přečtení. V souvislosti s tím je nezbytné připomenout jednu ze základních

⁸¹ Jedná se o krátké příběhy, povídky, někdy jen anekdoty či jim podobné kratší útvary.

překladatelských rad (či lépe pravidel): „Správné přečtení textu díla zprostředkuje čtenáři jeho ideově estetické hodnoty. Náladové ladění, ironické či tragické podbarvení, útočné zaměření na čtenáře či suché konstatování apod. Většinový čtenář si tyto kvality nemusí rozumově uvědomovat, překladatel by však měl být schopen je racionálně rozpoznat a určit, jakými prostředky jich autor dosahuje. Překlad vyžaduje nejen zevrubnější, ale především uvědomělejší poznání díla než prostá četba.“⁸². Aby bylo možné materiál dobře prozkoumat a mít jistotu, že bylo správně porozuměno textu originálu, bylo třeba důkladně prostudovat Kaporovu tvorbu celou. To pak napomohlo k lepšímu porozumění autorova stylu i jeho uměleckému záměru, usnadnilo rozpoznat a uchopit atmosféru, ironii či tragické okamžiky atd.

Při úvahách o překladu názvu povídkového cyklu se ukázalo být pro české knižní prostředí nevhodně zatíženo slovo magie, které je spojováno přinejmenším s esoterikou, v horším případě s okultními praktikami, či jinými pohanskými náboženskými praktikami. V souladu s tvorbou knižní i rozhlasovou byla vybrána větná podoba názvu, oslovení města, tím je naznačen autorův vztah k městu jako živé bytosti *Bělehrade, má kouzelná láska!*. Definitivně bylo o názvu rozhodnuto až po skončení nejen překladu, ale při závěrečných opravách celého textu. Pro českého čtenáře bude název mnohem srozumitelnější vzhledem k obsahu díla. Touto podobou názvu se sice narušila úspornost Kaporových povětšinou jednoslovných názvů, nicméně jde o nápodobu názvu jedné z povídek cyklu *I druge priče* Odri, moja ljubav (Audrey, má láska), takže lze konstatovat, že jde o název plně v intencích poetiky samotného autora. Oslovení města se zdá být vystižením nejtěsnějšího intimního vztahu autora k městu, jeho obyvatelům, historii i současnosti.

3.2.2 Stanovení překladatelských priorit

Po stanovení cílů práce se do popředí dostala otázka, zda bude možné splnit zásadní předpoklad pro vytvoření úspěšného překladu a tím je znalost prostředí a jazyka originálu (pro tvůrčí překladatelství je nutné představit si skutečnosti, o nichž autor píše⁸³). Zde je třeba uvést, že pro překladatelku je výchozí jazyk srbština jazykem mateřským a cílový jazyk čeština pak jazykem, ve kterém dosáhla veškerého dosavadního vzdělání.

⁸² LEVÝ, Jiří, *Umění překladu*, 1963, s. 26.

⁸³ Tamtéž, s. 27.

Znalost reálií daného tématu je téměř nutná, neboť překladatelská neporozumění vycházejí z neschopnosti překladatele představit si skutečnost či autorovu myšlenku. Výborná znalost jazyka je pak samozřejmostí, která zamezí vzniku mylných významových spojů navozených jazykem originálu.⁸⁴

I pro rodilého mluvčího, který je velmi dobře seznámen s reáliemi, o kterých text originálu pojednává, není však vždy jednoduché napoprvé odhalit primární myšlenku textu – vzkaz čtenáři, či řekněme skryté poselství. „Přes pochopení ideově estetických hodnot jednotlivých jazykových prostředků a dílčích motivů pak jde cesta k pochopení uměleckých celků, k pochopení skutečností v díle vyjádřených, jako jsou postavy díla, jejich vztahy, prostředí děje a ideový záměr autorův. Tento způsob pochopení textu je nejobtížnější, protože jako každý čtenář i překladatel nutně tíhne k atomistickému chápání slov a motivů a je třeba značné představivosti k tomu, aby čtenář mohl celistvě chápat uměleckou skutečnost díla.“⁸⁵ V tomto ohledu je práce překladatele svým způsobem odvážný počín, jelikož se vždy může stát, že dojde k špatnému porozumění originálu. Toto lze ve stručnosti ukázat i na příkladu Kaporovy povídky Čuburský dvorek (viz povídka Čuburský dvorek), ve které autor popisuje přízemní domky bělehradské chudinské čtvrti Čubura. Při popisu těchto chudinských obydlí, které obývá společně několik rodin a generací, vytváří z množství detailních motivů komplexní panoptikum jednoho způsobu života. Jedná se o raritní místa, která autor popisuje s pro něj tolik příznačným smyslem pro humor, když říká, že jsou to nejideálnější místa pro život. Je to svým způsobem pokus o udělení jakési aristokratické svatozáře chudině jako symbolu nemajetnosti a marginálnosti. Nicméně, tento úsudek může získat prvně ten čtenář, který aspoň trochu tato prostředí zná, proto vyvstává otázka, jak má překladatel zprostředkovat podobné úsudky neznalému čtenáři překladu. V tomto případě nezbyvá než se smířit s tím, co čtenář vyvodí z přeloženého sám. Je nutné se spolehnout na představivost čtenáře a vyrovnat se předem se skutečností, že i dobrý překlad je vlastně kompromis.⁸⁶

Dále je vhodné podotknout, že výklad se nevěnuje zcela všem translatologickým problémům. Cílem této diplomové práce není podrobný rozbor všech sporných otázek, které se při překladu naskytly, ale pohled na vybrané problémy - na ty klíčové, nejzajímavější a nejčastější. Přičemž některé z problémů, které se během překladu opakovaly, jsou

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ Tamtéž, s. 39.

považovány za souhrnně a názorně zobrazené pomocí příklady jim podobnými, další podobné v řadě již nebyly analyzovány.

3.2.3 Rozdíly mezi srbštinou a češtinou

Překladatel obvykle nemá k dispozici kontrastivní mluvnici jazyků, s nimiž pracuje. Je dobré, aby si uvědomil zásadní rozdíly v jazykovém systému obou jazyků, proto se na tomto místě velmi stručně a úsporně s ohledem na překladatelské hledisko objeví přehled zásadních typů odlišností.

Rozdíly mezi srbštinou a češtinou se vyskytují v celém spektru jazykových jevů, ve všech mluvnických kategoriích, rozdíly nemají vždy stejnou intenzitu.

Rozdíly v rovině vizuální se týkají grafického systému, současný srbský jazyk je ze zákona psán cyrilským písmem, ovšem během druhé poloviny 20. století byla paralelní grafikou latinka. Zde je třeba upozornit na transkripci a transliteraci. V srbštině psané cyrilicí se uplatňuje princip transkripce, při níž je důležitá zvuková stránka zdrojového jazyka, což se zejména pro překladatele stává hádankou, jak vypadá psaná podoba zdrojového výrazu, zejména vlastního jména v latince. Specifická situace v srbštině psané latinkou je dána tím, že ani latinka nepřejímá ze zdrojového jazyka psaného latinkou výrazy v původní grafické podobě, ale transliteruje je z cyrilice, tedy rovněž podle zvukové podoby.

Rozdíly v morfologické rovině mají pro překladatele relevanci zejména v kategorii slovesných časů, kromě jednoho času přítomného stejně jako čeština, srbština nabízí minulé časy jednoduché a složené (aorist, imperfektum, perfektum, plusquamperfektum) a budoucí časy (futurum a futurum exaktum). Pro překladatele je v češtině volba zúžena na jednu možnost, což neznamená pro pochopení textu problém. U srbských sloves dokonavých nepředstavuje tvar prézentu význam futura, ale tvoří pravidelný tvar budoucího času. Srbština zachovala dodnes frekventní používání přechodníků, což je z hlediska současné češtiny anachronismus a musí se k přechodníkům při překladu přistupovat značně inventivně.

V rovině lexikální jsou odlišnosti zejména v kategorii cizích slov, což je dáno odlišným historickým a kulturně politickým vývojem obou národních celků. V srbštině oproti češtině jsou časté orientalismy, hungarismy, grecismy, zejména v pravoslavné terminologii. Ne všechny výrazy lze přeložit zcela plnohodnotně do češtiny, je na překladateli, zda bude na přesný výraz rezignovat a uplatní hledisko smyslu výrazu, nebo bude tendovat k autentičnosti jazykového koloritu a výraz vysvětlí.

Přestože v současné době se výrazně ulehčila práce překladatelům novými frazeologickými slovníky, přesto frazémy, frazeologizmy a zvláště idiomy vyžadují značné úsilí při jejich rešerších v dostupných jazykových příručkách. Pro srbštinu a češtinu můžeme předpokládat vysoké procento podobných frazémů, neboť jsou to jazyky příbuzné, přesto značná část jich je takzvaně nepřeložitelná.

V rovině tvoření slov se odlišnosti vyskytují poměrně hojně a to jak ve spisovném jazyce, tak zejména v slangu a žargonu, což je obojí pro překladatele značně náročné najít v cílovém jazyce totožný typ jazykového projevu určité skupiny mluvčích. Obvykle tato oblast vykazuje překladatelův jistý deficit.

Na příbuznost obou jazyků lze spoléhat také v oblasti větné stavby, přesto i syntaktické rozdíly mohou způsobit nepochopení překladatele či jistou těžkopádnost při transpozici do cílového jazyka. Srbština na rozdíl od češtiny „nectí“ princip aktuálního členění výpovědi, nevychází od známé informace k neznámé, ba spíše naopak. Dále srbština tenduje ke košatým souvětím, což je patrné zejména v odborném stylu a pro překlad do češtiny to znamená odvahu text rozčlenit na kratší výpovědi a dokonce je seřadit v novém sledu, snazším pro pochopení sdělení.

Komentář se soustřeďuje právě na některé uvedené problémy a vysvětluje na konkrétních příkladech výběr správného řešení.

Některé translátologické samozřejmosti nejsou popsány vůbec (jedině pokud jsou součástí výše zmíněných problémů). Takovou samozřejmostí je například slovosled. Rozdílný slovosled v jazyce, do kterého se překládá jakýkoliv text je běžným jevem, stejně jako je překladatelskou normou dodržení stylu mluvy autora. Další samozřejmostí je vypořádání se s problémem dlouhých vět a souvětí typických pro srbštinu a jejich zkracování při překladu do češtiny, která dlouhé věty a souvětí v překladech obtížně snáší.

Dalším takovým jevem jsou přechodníky, které z jazyka originálu nebyly překládány. Jak již bylo zmíněno, je to dané aktuální percepcí přechodníků v českém jazyce, jejich zastaralostí, knižním a archaickým významem. Jejich použití se v dnešní době vyskytuje ve zcela jiných typech textů – ojediněle v psaných projevech některých starších autorů.⁸⁷ Srbský jazyk v současnosti přechodníky čteně používá při běžné mluvě, je proto také v srbském prostředí jinak vnímán – jeho náboj není zastaralý. Překlad přechodníku by z toho důvodu nebyl adekvátní volbou, jelikož by se tím do značné míry také změnil smysl výpovědi autora.

⁸⁷ ČECHOVÁ, Marie – KRČMOVÁ, Marie – MINÁŘOVÁ, Eva, *Současná stylistika*, 2008, s. 153.

Bez rozboru zůstávají také občasné změny času, ke kterým došlo v případě, že pro překlad byl vhodnější jiný čas. K takové změně došlo pouze tam, kde jeho změna neovlivnila smysl výpovědi. Takových příkladů je málo.

Nejtěžší částí překladu se ukázal být boj se subjektivismem, a to konkrétně tím, který do překladu vkládá estetické kvality, jež originál nemá. Zde se tvůrčí práce překladatele projeví nejvíce a to prací se slovníky synonym, výkladovými slovníky a jazykovými korpusy, které k ujištění či nalezení té správné estetické hodnoty mohou napomoci. „Obecně lze v tomto ohledu říci, že je při překládání ošidné spoléhat se zásadně na to, že originálu rozumíme, a volit český ekvivalent spontánně, aniž bychom ve výkladovém slovníku češtiny zvažovali případná synonyma a hledali tak nejvýstižnější ekvivalent. Překladatelé by proto možná měli ku prospěchu svých překladů pracovat s výkladovými slovníky češtiny mnohem více než se slovníky dvojjazyčnými.“⁸⁸ Ne vždy si je však překladatel subjektivních zásahů vědom. S tím koreluje také výběr stylistických prostředků, které překladatel může vnutit dílu a tím i subjektivní pojetí díla. Stylistické přehodnocení však nesmí dojít tak daleko, aby zkreslilo smysl originálu.⁸⁹ Vlivu originálu však není žádný překladatel trvale imunní.⁹⁰

3.2.4 Autorský jazyk

Specifický jazyk autora, jímž je bělehradský idiolekt, je jedním z nejzajímavějších a zároveň mnohdy i nejobtížnějších částí překladu Kaporovy prózy. Jestliže se od překladatele žádá umělecky hodnotné přestylizování předlohy, pak by se tato schopnost měla projevit nejprve u stylizace jazyka.⁹¹ Aby nedocházelo k ponechávání stop jazyka originálu v překladu, byla zvolena metoda uležení textu - text byl po prvním překladu vždy ponechán stranou a bylo k němu po několika dnech opět přihlédnuto, odmlka tak většinou napomůže k snadnému rozpoznání chyb, jichž se překladatel dopustil.

Překlad specifického autorského jazyka byl svým způsobem odvážný pionýrský počín, neboť dosavadní české překlady Kapora vyšly o něco dříve a od povídkového cyklu se značně liší. Přihlédnutí k těmto překladům tedy nemůže být vzorem pro překlad specificky

⁸⁸ KUFNEROVÁ, Zlata, *Čtení o překládání*, 2009, s. 33.

⁸⁹ LEVÝ, Jiří, *Umění překladu*, 1963, s.37.

⁹⁰ KUFNEROVÁ, Zlata, *Čtení o překládání*, 2009, s. 7.

⁹¹ LEVÝ, Jiří, *Umění překladu*, 1963, s. 38.

„kaporovských“ výrazů, které jsou v povídkovém cyklu, přestože Kapor svůj vlastní jazyk stylizoval již v období tzv. jeans prózy⁹².

Kaporův jazyk je od samotného počátku jeho literární tvorby plný slangových idiomů, které poukazují na nekonformní a subkulturní sociální vymezení jeho postav – antihrdinů.⁹³ V období, kdy Kapor tvořil tzv. jeans prózu je jejich společným znakem anti – tradicionalistický postoj, odmítavý postoj k existující společensko-politické a sociální struktuře, kterou vypravěč zachycuje právě městskou mluvou plné nesouhlasného vztahu vůči kulturnímu dědictví, odporu proti uspořádanému světu dospělých a otevřeného vztahu vůči tématům, jež byla donedávna tabu (především k sexu). Tato „mladá próza“ je celá ve znamení spontánního ústního vyprávění. Jazyk je zásadní, protože jde nejen o protiklad dvou světů, ale zároveň dvou jazyků – jeden je obrazem městských zkušeností projevující se skrze specifickou mluvu a chování⁹⁴ a druhý je obrazem tradičního kulturního systému. Nejde o sociální, nýbrž o kulturní opozici.⁹⁵ „Od Kaporovy první knihy se použití žargonu stalo diferenciální vlastností jeho prózy.....“⁹⁶ (Přeložila V.I.)

Kaporova hrdinka Anna používá nejrůznějších podob slangového módního vyjadřování v kombinaci s ironií – inspirace této mluvy vychází z médií a reklam, které jsou tím velmi často parodovány, je to svým způsobem „boj humorem proti velkému světu a jeho jazyku“⁹⁷. Tento jazykový systém a styl vyjadřování autor až do konce své tvorby neopouští (ba naopak - obohacuje ho), ať už jsou hrdinové jeho děl staří či mladí, chudí či bohatí, venkované či obyvatelé moderního Bělehradu. Anna používá „bakuta“ pro babičku (česky bábina, bábí, bábule), „maman“ pro matku (česky by se rovněž dalo použít maman); pro všední banality používá sufixy, které z nosu dělají „nosinger“, ze stolu „stůlinger“ (srbsky „stol“ a z něho „stolinger“), z albína „albínose“, z narkomana „narkose“; ze sufixu „anović“, který je typický pro koncovku srbských příjmení, tvoří z klubu „klubianović“ (respektive

⁹² Příznačná je stylizace městské mluvené podoby jazyka mladých intelektuálů. FLAKER, Aleksandar. *Proza u trapericama: Prilog izgradnji modela prozne formacije na građi suvremenih književnosti srednjo- i istočnoevropske regije*, 1976, s. 11.

⁹³ SAVIĆ, Milisav, *Ko je ko: pisci iz Jugoslavije 1994*, 1994, s. 109.

⁹⁴ Častými motivy jsou útěk z domova, konfliktní vztah s okolím, potulování se, ležérní stav vůči všemu, co se staví do cesty a jeví se jako systém. Antihrdina je neaktivní, statický, nepřizpůsobivý atd.

⁹⁵ JEREMIĆ, Ljubiša, *Proza novog stila: kritike i ogledi*, 1976, s. 337 – 338.

⁹⁶ „Od Kaporove prve knjige, upotreba žargona postala je diferencijalna osobina njegove proze...“ STOJANOVIĆ, Brancko, *Momo Kapor - od cunc proze do proze u maskirnoj uniformi*, 2006, s. 97.

⁹⁷ FLAKER, Aleksandar. *Proza u trapericama: Prilog izgradnji modela prozne formacije na građi suvremenih književnosti srednjo- i istočnoevropske regije*, 1976. s. 183.

v srbsštině „klubijanović“), z košile „košilianović“ (srbsky od „košulja“ utvořené „košulijanović“), z whisky „whiskianović“ (v srbském přepisu z „viski“ „viskijanović“); pomocí vynechání části slova tak Anna nosí „hoty“ nikoliv „kalhoty“ (v srbsštině „lone“ místo „pantalone“). Patří sem také „keva“, která označuje „matku, maminu, matinu, máti“ a která je srbskou obdobou toho, co čeština má jako „fotr“ pro otce a jenž se vyskytla i v samotném názvu jedné z přeložených povídek (povídka Matina – v originále Keva). Zařadili bychom sem ale i cizí slova, která se přepisem začlenila do srbského slangu, jako je „frend“ pro kamaráda (z anglického „friend“), „strendžer“ pro cizince (z anglického „stranger“) a „strendžerka“ pro cizinku. „Některé výrazy ze žargonu jsou pochopitelné pouze v kontextu: „... ten večer v Madeře... byla hrozná *natalita*: viděla jsem tři Natálie z mé školy!“⁹⁸ (Přeložila V.I.)

Kaporova tvorba je dobrým příkladem toho, že překlad je tím obtížnější, čím větší je v něm úloha jazyka⁹⁹. Autorův jazyk je podstatný pro pochopení celého jeho uměleckého díla, někdy je zapotřebí velké koncentrace nejen při překladatelské tvorbě, ale i při jeho čtení. Jazyk překládaného díla bychom mohli označit za skutečný současný, živý městský jazyk, jak co se týče struktury jazyka, tak výstavby vět. Je plný hospodského humoru, letmých, ale vtipných (a velmi často sebeironických) vsuvek. Je to hra s jazykem, hra se slovy, ze kterých někdy vznikají často složitější asociace, jejichž pointu je překladem často velmi těžké představit čtenáři, který nezná kulturní kontext Balkánu. Autor používá jazyk starý i nový – starý přetváří v něco nového a dává mu vlastní, kaporovskou definici. Srbsštinu tím Kapor nesmírně obohatil. Některé z výrazů, které použil v díle *Beleške jedne Ane* se staly natolik populární, že se neodlučitelně integrovaly do nové mluvy Bělehrad’anů, kteří je okamžitě přijali jako nový bělehradský slang. (Přestože jsou to výrazy používané vždy se značnou dávkou humoru a ironie, která nebyla vždy myšlena zcela vážně.) Kaporův vliv je zde pozoruhodný – obohatil jazyk nejširšího čtenářského publika.¹⁰⁰ Tento fenomén by si jistě zasloužil odbornou lingvistickou studii.

Se specifickým autorským jazykem bylo zacházeno se značným úsilím o co nejlepší výběr výraziva. Sporným translátologickým problémem se ukázaly býti srbské hovorové

⁹⁸ „Понеки од жаргонизама разумљиви су једино из контекста: „... те вечери у Мадери... био је страшан *наталитет*: видела сам три Наталије из моје школе!“ СТОЈАНОВИЋ, Бранко, *Момо Капор - од џинсе прозе до прозе у маскарној униформи*, 2006, с. 101.

⁹⁹ LEVÝ, Jiří, *Umění překladu*, 1963, s. 38.

¹⁰⁰ MANDIĆ, Igor, *Urbana mitologija u prozi Mome Kapora* in KAPOR, Momo a. 101 *priča: Izabrane kratke priče iz knjiga: I druge priče, Lanjski snegovi, Skitam i pričam plus tridesetek novih ...*, 1980, s. 22.

názvy, jakým je třeba výraz „štrafta“, jenž v překladu nese význam „čára“ (viz povídka Krásky). V hovorové srbštině tento výraz označuje korzo neboli promenádu. Je pozoruhodné, že v češtině taktéž existuje výraz „čára“, který je rovněž hovorovým výrazem pro ulici. Užívá se v brněnském hantecu pro označení České ulice v Brně.¹⁰¹ Naskytla se tedy možnost použít stejný výraz a srbské „štrafta“ přenést jednoduše do českého „čára“. I přesto však bylo zvoleno výrazu „korzo“ a to z toho důvodu, že je to výraz obecně známý. V případě volby českého „čára“ by bylo otázkou, kolik čtenářů by znalo tento hovorový výraz. České „korzo“ se i svým charakterem dnešního užívání hodí více než výraz z hantecu.

Nesouměrnost obou jazykových systémů také způsobuje nemožnost úplné významové shody vyjádření mezi překladem a předlohou. V takových případech nestačí překladateli správný překlad, ale je nutná správná interpretace.¹⁰² Do této kategorie se dají zařadit specifické výrazy daného prostředí, které označují předměty, jež v českém prostředí nejsou obvyklé nebo se nevyskytují vůbec. Takovým příkladem může být překlad srbského substantiva „zimnica“, pro které bylo použito výrazu „nakládání“ ve spojení s předložkou „na“ (viz povídka Bělehrad je Bělehrad). Překladatelský problém tví v tom, že „zimnica“ je srbský výraz označující zeleninu, která se nakládá před zimou a je určená ke spotřebě v období zimy. Často musí překladatel výraz specifikovat či naopak zvolit význam širšího významu. V takovém případě je prvořadě důležité porozumět skutečnosti, která se za textem skrývá a znát dobře jazyky obou prostředí.¹⁰³

Nejobtížnější je překlad výrazů, které v češtině nemají ekvivalent. Tehdy ani nejde mluvit o překladu, ale o zachování originálu s popisem či poznámkou vloženou do textu. Například spojení „slatko od dunja“, kdy „slatko“ je výraz pro specifické konzervované ovoce zavařené v cukru a spojení „od dunja“ znamená „z kdoulí“, bylo přeloženo jako „kdoulový džem“. (viz povídka Matina).

Opisem je například přeložen srbský výraz „ibrišim“, který nese význam „nitě, šití, šitíčko, kolekce různobarevných nití“. Pro jeho překlad bylo použito spojení „celá sada různobarevných hedvábíček“. (viz povídka Matina).

Jiné výrazy byly přeložené jedním slovem, avšak ztratily sílu náboje, který dílu dávají svou historickou povahou. Týká se to například maďarismu „varoš“, které například

¹⁰¹ Česká (ulice v Brně). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. 2001, 20.3.2014 [cit. 2014-03-24]. Také zde se vyskytuje: OUŘEDNÍK, Patrik - KETTNEROVÁ, Ladislava (eds.), *Šmírbuch jazyka českého: slovník nekonvenční češtiny*, 1992, s. 252.

¹⁰² LEVÝ, Jiří, *Umění překladu*, 1963, s. 30.

¹⁰³ Tamtéž.

chorvatsko-srbsko-český¹⁰⁴ slovník zachycuje jako „město“. Tento výraz však v Srbsku označuje také tržiště, které se někdy pro tento termín využívá jako synonymum. (Viz povídka Grilovači)

3.2.5 Transkripce

Jedním z častých problémů byly při překladu výrazy, které byly přepisem výslovnosti cizích slov. Tato slova pak byla často po srbské transkripci zkracována či jinak přepisována a stala se již výrazy srbskými.

Takovým slovem je například „ajnpren“ ve slovním spojení „ajnpren čorba“, které vzniklo pravděpodobně z německého „einbrenn-suppe“ a označuje praženou polívku. (Viz povídka Bezdomovci)

Jiný typ transkripce se vyskytuje v názvech. Týká se to například názvu hotelu Hyatt, který je v originále v přepisu „Hajat“ (viz povídka Bezdomovci).

Transkripce se však při překladu stává skutečným problémem až ve chvíli, kdy se jedná o slovo či slovní spojení, které je méně známé i pro jazyk originálu, není běžně používané a které ani čtenáři - rodilému mluvčímu nemusí být hned jasné. Takovým výrazem je například „pohár Jacques“, který v originále zní „kup Žak“ (viz povídka Nesmysl). Zde mohou čtenáře vyvést z konceptu dvě skutečnosti. První je slovo „pohár“, které může znamenat jak nádobu pro ovocný, šlehačkový, zmrzlinový pohár, tak i sportovní soutěž, kde se jedná o symbolický pohár, který získá vítěz jako výhru. Druhou potíž tvoří přepis slova „Žak“, u kterého je sice jasné, že jde o název díky velkému počátečnímu písmenu, ale jde o velmi specifický pohár, který není ve veřejnosti příliš známý. V tomto případě je nutné pečlivě dbát na kontext. Zde se jakožto adekvátní překlad nabízel sladký pohár, použito bylo tedy nikoliv „pohár Jacques“, ale obecnější název „zmrzlinový pohár“: „Teď jsou naše, teď jsou tady, v hospodách, kavárnách, pubech a bistrech, v samoobsluhách, v kině na matiné, a někdy dokonce sedí u našeho stolu nad zmrzlinovým pohárem.“

Mezi další výrazy patří například název časopisu Paris Match, který je v originále v přepisu „Pari mač“ (viz povídka Nesmysl).

Dále jsou to často jména, například Brigitte Bardot - v originále „Brižit Bardo“, Geraldine Chaplin - v originále „Džeraldine Čaplin“, Jean Seberg - v originále „Džin Siberg“ (všechny zmíněné viz povídka Nesmysl).

¹⁰⁴ SOBOTKA, Otto (ed.), Slovník chorvatosrbsko-český, 1973, s. 711.

V přepsané formě bylo ponecháno spojení nápisu na zdi: „OVĚŘENO – MIN NJET!“ – v originále: „PROVERENO – MIN NJET“ (viz povídka Srdce Bělehradu). Zde se pravděpodobně jedná o skutečný nápis (či fiktivní – to nehraje významnou roli), který je dobré v překladu vyobrazit tak, aby došlo k co nejvěrohodnější kopii originálu a popisu okolí, kde se nápis vyskytuje. V tomto případě i sám nápis, který by měl znamenat v ruském jazyce „žádné miny“, mohl být přeložený do češtiny, ale byl ponechán pro svou cizojazyčnou podobu v samotném originále díla.

3.2.6 Ochuzení a obohacení překladu

Jak daleko může překladatel zajít při úpravě originálu, aby jej učinil plně srozumitelným? „...překladatel nesmí svou koncepci, ať již ideovou nebo uměleckou, prosazovat zásahy do textu, zkracováním nebo doplňováním originálu; to pak není překlad, ale úprava a každá úprava deformuje umělecké dílo.“¹⁰⁵ Toto je jedno z nejzákladnějších pravidel překládání, mluvíme-li čistě o stylizaci textu. Jsou samozřejmě i výjimky, u kterých takovýmto jevům není možné se vyhnout. Příkladem poslouží problematická pasáž v jedné z povídek: „V New Yorku například všichni, kdo o sebe pečují, utíkají co nejdál od Manhattanu, zatímco v Bělehradě se cpou do striktního centra města!“ (viz povídka Bezdomovci) Zde použitý frazém „centra města“ spolu s adjektivem „striktního“ byl použit pro překlad srbského frazému „u strogom centru“, což by se do češtiny přeložilo doslovně jako „přísné centrum“. Doslovným překladem však tento frazém není možné přeložit, jelikož jeho význam není stejný a v češtině se spojení „přísné centrum“ nepoužívá. Proto bylo nutné zvolit frazém český - se stejným významem jako ten srbský, ale se strukturou pro češtinu logickou. Dále bylo třeba dbát na to, aby zvolený překlad umožnil logickou návaznost následující věty, která v originále rozvíjela srbský frazém „u strogom centru“. Autor se v originále ptá: „Uzged, zbog čega je kod nas centar uvek - *strog*?“ V češtině bychom větu mohli přeložit takto: „Mimochodem, kvůli čemu je u nás centrum vždy *přísné*?“ Do češtiny byla tato věta přeložena takto: „Mimochodem, proč je u nás centrum vždy striktní?“ Bylo tedy nutné najít vhodný ekvivalent, aby se z překladu zcela nevytratila tato malá autorova hra s jazykem a překlad tak nebyl ochuzen. Pokud by čeština neměla vhodný ekvivalent, větu by bylo nutné zcela vypustit. Jednalo by se o krajní případ, kdy překladatel není s to dosáhnout substituce, a tudíž nechává překlad ochuzený. Tvůrčí práce překladatele by se

¹⁰⁵ LEVÝ, Jiří, *Umění překladu*, 1963, s. 37.

v takových případech měla projevít v podobě tzv. substituce, tedy pomocí použití výrazu analogického smyslu, který by nahradil těžce přeložitelnou pasáž a přitom nepozměnil význam autorovy výpovědi. Substituce byla vyhledávána zprvu i v této pasáži textu a to pomocí českého frazému „samotné centrum města“ a v jednotlivých významech jeho slov. Dříve, než bylo zvoleno ustáleného spojení „striktní centrum“ byla hledána náhrada za navazující větu, kterou však nebylo možné najít pomocí rozboru českého frazému „samotné centrum města“. Bylo tedy nutné dále vypátrat český frazém, který by nabídl potenciální inspiraci pro dokončení problematické věty. K substituci nakonec nedošlo a poslední větu se podařilo přeložit.

Zde by bylo na místě říci něco více o frazémeh v překládaném díle. Některé z frazémů bylo do češtiny snadné přeložit, jelikož stejný frazém v češtině již existuje a můžeme ho často najít i v jiném cizím jazyce. Takovým frazémem je např. frazém „u srcu“, česky „v srdci“, anglicky „in a heart“ (viz povídka Vesnice).

Jiné z frazémů bylo těžké přeložit, resp. neexistuje pro ně český frazémový ekvivalent. Někdy je však frazémy těžké vůbec identifikovat. Není totiž vždy zcela jasné, zda se nejedná spíše o autorskou metaforu než o ustálenou frázi – např. „vitki poput oštrice brijača“, česky „štíhlý jako ostří břitvy“ (viz povídka Na ulici).

Jako nepřeložitelný se ukázal být například frazém „belo-presečeno“, v češtině doslova „bílě řezané“. (Viz povídka Bezdomovci.) Tento frazém v srbské znamená vinný střík. Výraz nebylo možné přeložit rovněž do frazému, který by měl stejný náboj a překlad je tím o něco chudší.

Vychází-li se ze tří základních fází překladatelovy práce, kterými jsou pochopení předlohy, její interpretace a následně i přestylizování, pak je nutno uznat, že u frazeologismů je tento postup nutné provést důkladněji než u některých jiných vyjádření, která nejsou tvořena frazémy¹⁰⁶. Pokud není možné pochopit skutečnost, kterou daná fráze zobrazuje, pak není možné ani přeložit či nějak jinak frázi převést do jazyka, do kterého ji překládáme. Je tedy nutné frázi jaksi dešifrovat, vnímat ji v rámci celého kontextu a vžít se do smyslu. Je rovněž zapotřebí hodně představivosti. Stejně jako platí obecně u překládání pravidlo, že text není možné překládat jako slova, ale jako kontext, tak i zde je nutné myslet na to, že doslovným překladem není možné dosáhnout dobrého překladu dané fráze. Často se sice doslova přeložená fráze může s originálem významově shodovat, ale její doslovnost je spíše náhodná. Pokud k ní dojde, pak je nutné, aby zároveň vedl celý kontext ke stejnému smyslu jako originál. Jelikož tedy frazémy mají jiný význam než jejich konkrétní složky, není možné

¹⁰⁶ Tamtéž.

je překládat mechanicky. Z toho plyne i složitost jejich vyhledání z hlediska translatologie. S tím jde ruku v ruce také nedostatek frazeologických a idiomatických slovníků.

Při práci s překladem je třeba počítat nejen se čtenářskou konkretizací díla, ale brát v potaz jeho kulturní zázemí, přizpůsobit tomu frazeologické termíny, dobu a kulturní rozdíly dobové.¹⁰⁷ Jazyk autora v překládaném povídkovém cyklu je z hlediska frazémů velmi bohatý. Na základě četnosti spojení frazeologických a jim podobných lze usuzovat, že pro autora je tento způsob vyjadřování důležitou složkou psaní.

Sám Kapor se problému překládání věnoval a psal na toto téma krátké fejetony. Zabýval se dokonce problémem nepřeložitelnosti některých idiomů. Jako příklad uvádí ve své studii *Momo Kapor - od džins proze do proze u maskirnoj uniformi* B. Stojanović některé příklady vyňaté z Kaporova díla *Halo, Beograd* (1991, Haló, Bělehrad).¹⁰⁸ Jsou to frazémy: Koštala ga je ko kajgana svetog Petra; Pljunuti otac; Buni se ko Grk u apsu; Pala mu sekira u med; Spava ko zaklan; Prduo u čabar; Mrtvo puvalo.

Při pokusu o překlad těchto frazémů je možné narazit hned na několik problémů. Pro zajímavost se můžeme podívat se na jejich rozbor.

„Koštala ga je ko kajgana svetog Petra“ je frazém, který znamená, že něco je příliš drahé a doslova by se do češtiny dalo přeložit „Stálo ho to jako omeleta svatého Petra“. Pro češtinu je na místě použít idiom jiný, který by mu významově odpovídal. V českém jazyce existuje řada idiomů s tímto významem, například: Stálo ho to všechny peníze; Stálo ho to majlant; Stálo ho to jak hofmanské kapky; Stálo ho to jak v apatyce. Při výběru nejvhodnějšího frazému se musí dbát také na to, aby byl pečlivě zvolen výraz odpovídající originálu rovněž expresivností, efemérností a proměnlivostí.

„Pljunuti otac“ znamená podobat se otci, být mu velmi podobný, být stejný jako otec. V doslovném překladu idiom použít nejde (doslova „plivnutý otec“), proto je lepší použít opět některou z českých frází s tímto významem, například: Je, jako by mu z oka vypadl; Podoben jako vejce vejci.

„Buni se ko Grk u apsu“ znamená bouřit se, velice s něčím nesouhlasit. Doslova by se dalo přeložit Bouří se jak Řek v lochu, avšak jedná se o frázi, u které je důležité brát v úvahu nejen jazykovou stránku, ale také kulturní zázemí. Sám Kapor dává dostatečné zdůvodnění proč je těžké až nemožné podobné idiomy nejen doslova překládat, ale zároveň nezalci srbského jazyka a historie osvětlit. U této fráze se jedná o konkrétní situaci srbské historie, která nemusí být známá ani Srbům. Obsahuje zároveň hovorový výraz, proto je i v

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ СТОЈАНОВИЋ, Бранко, *Момо Капор - од џинс прозе до прозе у маскирној униформи*, 2006, с. 96.

češtině dobré zvolit podobné slovo. Je ale těžké dodržet vždy všechny vlastnosti idiomu, někdy se musí zvolit substitute. Jako příklady by v češtině pro tento idiom mohly posloužit následující ekvivalenty: Prská jako žid; Trhá sebou jako pes na řetěze; Berou ho všichni čerti; Vzteká se, jako když psa dráždíš; Hněvivý jako vos.

„Pala mu sekira u med“ znamená mít v něčem velké štěstí, podařit se něco. Je to jedna z těch frází, která může být doslova přeložena, jelikož se stejným výrazem existuje rovněž v češtině: Upadla mu sekera do medu.

„Spava ko zaklan“ je rovněž jednou z takových frází a znamená spát velmi tvrdě. V češtině: Spí jako zabítý.

„Prdnuo u čabar“ znamená neuspět v něčem, nesplnit cíl. Doslova by se frazém do češtiny přeložil jako „prdnul si do džberu“, avšak pro překlad je opět třeba zvolit české přísloví: Utřel hubu; Vsadil na špatnou kartu; Šel s košem; Utřel u nosu; Nabral řešetem; Utřel bradu; Vytrásl kapsu.

Z krátké ukázky plyne, že do struktury idiomu zasahují mnohé aspekty. Bez porozumění frázím a tomu, co stojí v jejich pozadí – původu, vzniku, významu a jeho použití v době překladu – nepomohou žádné slovníky. Teprve poté, co se překladateli podaří dešifrovat význam a uvědomit si zázemí daného slovního spojení, je možné hledat překlad. „Kapor svůj literární svět artikuloval jedním vynalezeným, dlouho dobývaným, syntetizovaným idiomem, který představuje směsici harmonické, lyrické narativity a vypravěčské esejistiky. Toto vysoce sofistikované jazykové umění se rozpoznává podle toho, že se precizní jazyk pojmů rozkládá na jazyk (narativních) obrazů, které za svou apartnost a precizní metaforiku vděčí především neobvyklým přirovnáním, jež činí Kaporovu prózu rozpoznatelnou. Některá z nich mají dokonce křídla,“¹⁰⁹ (Přel. V.I.) píše ve své analytické studii o Kaporově literární činnosti B. Stojanović.

Kapor problematiku překládání jeho děl viděl takto: „Jinak, co se týče jazyka, Bělehrad se vždy podobal skutečnému babylonskému mraveništi. Kromě srbštiny se v něm po staletí rovnoprávně hovořilo také turecky, a španělština dorazila spolu s vyhnanými Židy Sefardy a zanechala za sebou množství zvláštních slov a frází.

¹⁰⁹ „Капор је свој књижевни свет артикулисао једним пронађеним, дуго освајаним, синтетизованим идиомом, који представља меланж хармонизоване лирске наратије и приповедне есејистике. То високософистификовано језичко умеће препознаје се по томе што се прецизан појмовни језик (наративних) слика које своју апартност и прецизну метафоричност дугују пре свега необичним поређењима, по којима је Капорова проза препознатљива, а нека од њих имају крила.“
СТОЈАНОВИЋ, Бранко, *Момо Капор - од џинс прозе до прозе у маскирној униформи*, 2006, с. 93.

Mluvílo se zde rovněž řecky, ale také cincarsky, což prý byla znesvářená směsice směsice řečtiny, srbštiny a rumunštiny. Pokud k tomuto galimatyáši přidáme ještě cikánštinu, arménštinu, dále jazyky a nářečí lodníků, obchodníků, řemeslníků, úředníků – přivandrovalců, žoldáků, muzikantů a mistrů kapelníků z Karantánie; jazyky dobrodruhů, svůdníků a vandráků, potulných kouzelníků a kejklířů, konzulů a špionů, pochopíme, nakolik nevyčerpatelné jazykové bohatství zanechalo do dědictví svým dětem toto neklidné, větrné město, ve kterém dodnes cizí slova sviští jako střely.

Tak například, má snad nějaký jiný národ na světě tolik rozmanitých názvů pro zlou ženu, jako my? Jen se podívejte:...“¹¹⁰ (Přeložila V.I.)

Tato krátká ukázka demonstruje, jak je důležité pro věrohodný překlad frazeologismů jednoho jazyka seznámit se s dějinami a kulturou jeho národa. Ani v této krátké a vtípné sociolingvistické poznámce autor neopomněl na frazémy. Pro srbské „zuje kao metci“ bylo použito pro překlad citace „sviští jako střely“ - oba tyto idomy znamenají velmi rychle se pohybovat.

Mezi některé další frazémy překladu patří například „mast devet voda“, v češtině doslova „mast devíti vod“ (viz povídka Matina). Tento srbský frazém, který vznikl díky způsobu přípravy této masti, je přeložen doslova, ale byla dán do uvozovek „sádlo cezené v devíti vodách“.

Mezi další frazémy patří například „povezani kao creva“, česky doslova „svázání jako střeva“ (viz povídka Bezdomovci), což bylo přeloženo jako „rodově a pokrevně spřízněni“. Vhodné by bylo též „jsou jako jedna ruka“ – oboje ve významu příbuzenství, svornosti, společnosti, stejnosti.¹¹¹

¹¹⁰ „Што се тиче језика, иначе, Београд је одувек личио на прави вавилонски мравињак. Сем српског, у њему се вековима равноправно говорио и турски, а шпански је стигао заједно са прогнаним Јеврејима Сефардима и оставио иза себе мноштво чудних речи и узречица.

Говорило се ту још и грчки, па и цинцарски, који је, кажу, био искварена мешавина грчког, нашег и румунског. Додамо ли овоме галиматијасу и цигански, јерменски, затим језике и нарјечја лађара, трговаца, занатлија, чиновника-куфераша, војника-плаћеника, музиканата и капел-мајстора из Карантије; језике пуστοлова, заводника и пробисвета, путујућих мађионичара и опсенара, конзула и шпијуна, схватићемо колико је неисцрпно језичко богатство оставио у наслеђе својој деци овај узбудљиви, ветровити град кроз који и данас стране речи зује као меци.

Има ли, на пример, иједан народ на свету толико различитих назива за злу жену, као ми? Погледајте само:...“ Тамтџ, с. 92 - 93.

¹¹¹ ZAORÁLEK, Jaroslav, *Lidová rčení*, 1996, s. 653, 673.

Zajímavá je dále srbská metafora „preko glave preturiti“, česky doslova „přes hlavu přehodit“ (viz povídka SrdceSrdce Bělehradu). Toto spojení nese význam „přežít něco“, bylo použito ve větě: „...ve filozoficky harmonickém poklidu jeho staříků, kteří přežili tolik válek...“

Za úspěšně přeložené frazeologické spojení, které je dokonce součástí přísloví, by mohl být považován rýmující se výrok: „kde čeled' není běsná, ani domácnost není těsná“, který v originále zní velmi podobně: „gde čeljad nije besna, ni kuća nije tesna“. Přestože se tento frazém podařilo zdárně přeložit, nebyl přímý překlad použit. Ukázalo se být vhodnější použít spojení, které by českému čtenáři bylo bližší a to: „kde je dobrá vůle, tam je místa dost“. (viz povídka Noc)

Jak však z předešlého vyplývá, frazémů je v překladu značné množství a nebudou zde proto dále podrobně vypsány.

Kromě frazémů se však dá překlad také obohatit užitím více slov stejného významu pro tentýž popis, pro který v originále je použito slova stejného, opakujícího se. Opět poslouží příklad: „Přijíždíme do Bělehradu přilákání sliby, které jsme dali sami sobě. Přijíždíme, ať už se pak s námi stane cokoliv: přecházíme velkou, kalnou řeku, přicházíme pěšky, přijíždíme vlakem nebo nákladákem, na střeších nákladních vagonů a v zaprášených autobusech.“ (viz povídka Noc.) V této ukázce bylo použito více sloves s významem „přijít někam“. Originál tolik sloves podobného významu neobsahuje, nýbrž opakuje sloveso „stizati“, které v textu originálu sice nepůsobí nijak rušivě (naopak vyvolává jistou kulminaci a napínavost textu), avšak v češtině by opakování jednoho a toho samého výrazu působilo poněkud iritativně¹¹². Bylo proto využito bohatství českých synonym tohoto významu. Na rozdíl od češtiny srbština nerozlišuje u slovesa „přijít“ a „přijet“ způsob dopravy. Zatímco v češtině se dá použít „přijet“ pro úkon, u kterého byl použit dopravní prostředek, srbština nemá dvě různá slovesa, která by způsob cesty rozlišovala podle transportu. V tomto případě by se dalo mluvit o obohacení překladu.

Bohatství češtiny bylo využito i na jiných místech. Například ve spojení „jižanským přízvukem“ ve větě: „Přicházeli do Bělehradu odněkud z jihu, už dávno před válkou, chudí, v pečlivě záplatovaných venkovských šatech s nezměnitelným jižanským přízvukem.“ (viz povídka Grilovači). Zde byl konkrétně nahrazen v originále použitý výraz „akcent“, který

¹¹² Opakování stejných slov v jedné větě či v několika větách za sebou je u Kapora velmi časté. Například u věty: „Do kuchyně se vchází přímo ze dvorku, takže člověka v zimě ovane čerstvý vzduch sněhu a na jaře vůně lípy.“ V originále je také na konci této věty zmíněn dvorek, tedy „vůně lípy na dvorku“. V češtině již zní lépe tato část s vynecháním výrazu na konci.

přeložen být nemusel, avšak český ekvivalent zněl lépe. To samé platí u slova *bastion*, které bylo přeloženo jako „hradba“: „Už dávno se rozplynul mlžný opar onoho nádherného tajemství skrývajícího se za hradbou pohlaví: Třetí chlapecké gymnázium. Sedmé dívčí... (Viz povídka *Bělehradanky*.) Dále pak bylo českým výrazem „cvičák“ nahrazeno slovo „polygon“ v této větě: „To místo je pracoviště pro nezaměstnané, poslední východisko pro ty bez východiska, cvičák pro mladé zloděje, odrazový můstek pro budoucí milionáře, zaslíbená země pro sběratele nesmyslů, domov pro ty, co ztratili rodná místa, lék proti osamělosti pro osamělé, naděje pro ty bez naděje...“ (Viz povídka *Bleší trh*)

Na jiných místech se projevovalo naopak bohatství srbštiny. Například pro srbské slovo „čamovina“, které je synonymem pro slovo „jelovina“ neboli česky „jedle“, byla použito prostého výrazu „jedle“, jelikož čeština pro jedli nemá synonymum. Je to dané tím, že srbština obsahuje spoustu turcismů a „čamovina“ je jedním z nich.¹¹³

Za jisté obohacení by se dalo chápat také využití českých zájmen a předložek, která v češtině přidávají na libozvučnosti textu, například zde: „A pak po třech dnech na vesnici z toho ticha začínáme šílet – rozčilují nás mouchy z chléva, nemáme si kde koupit noviny v deset večer ani cigarety o půlnoci, nedokážeme usnout zároveň se slepicemi ani vstát spolu s kohouty.“ Zde je přidané zájmeno „toho“, které se v srbském originále nevyskytuje. (Viz povídka *Vesnice*.) Použitím těchto českých jazykových prostředků dochází k dosažení melodického znění překladu.

Toto se dále týká úryvku: „Nejprve tito novopečení příchozí zrušili v Bělehradě koně,“ kde je přidané zájmeno „tito“ (viz povídka *Bělehrad je prostě Bělehrad*.)

Takovýchto příkladů je v překladu poměrně velké množství.

3.2.7 Kaporovská věta

Osobitý interpunkční projev, který Momo Kapor používá, bylo do českého překladu obtížné převést. Základní rozdíl ve větné stavbě srbské a české spočívá totiž v tom, že srbština na rozdíl od češtiny se nebrání hromadění vět. Čeština má naopak preferuje kratší věty. Proto se první rozdíl z hlediska grafického převedení Kaporova textu do češtiny projevil v úbytku interpunkce, které způsobilo krácení vět. Někdy si to samotný text přímo žádal, neboť intenzitu, kterou spisovatel projevuje pomocí psaní čárek je v českém jazyce

¹¹³ „Čamovina“ – z turečtiny „çam bor“. ВУЈАКЛИЈА, Милан, *Лексикон страних речи и израза*, 2004, s. 1009.

lépe vyjádřit vícero větami za sebou. Jako příklad poslouží následující pasáž: „Co teď asi dělají naše staré lásky? Jestlipak si kluci ještě pinkají s míčem na školním hřišti? Jestlipak jezdí holky v parku na bruslích? Hádá se manželka hasiče s vdovou z prádelny? Jestlipak v kiosku na rohu šustí ve větru noviny? Jestlipak si ještě pořád povídá při procházce ten bývalý ministr z bytu domu číslo šest? Tahají ženy z trhu na Zeleném věnci červené papriky na nakládání v koších na prádlo? Hrají ještě Cikáni na dvorku? Jestlipak děti běhají za kropíci vozy? Co tam beze mě dělají?“ (Viz povídka Bělehrad je Bělehrad.) Tento úsek tvoří v předloze jednu větu, v češtině deset vět. Překlad jednou větou by zde nebyl sice náročný, jednotlivé tázací věty by bylo možné spojit vždy uvozovacími spojkami „zdalipak“ nebo „zdali“, avšak došlo by k nežádoucímu hromadění totožných výrazů. Jako další řešení se naskytlo použití přísudku na začátku každé z jednotlivých vět, například: „kopají-li si s míčem,“ „jezdí-li děvčata“ atd. V druhém případě by došlo k určitému odklonění od autorovy stylové roviny, přestože tato možnost by byla doslovným překladem. V srbštině se totiž podmínková spojka „-li“ používá v podobných souvětích běžně a je to styl mluvy, který je dnes možné slyšet v běžném hovoru. V češtině se používání této spojky zdá býti poněkud zastaralým. Také jejím použitím (ať už v jedné či ve vícero větách) by došlo k odklonu od autorova stylu.

Primárně tedy došlo v překladu u celého textu originálu k jeho redukcionismu z hlediska větné stavby. Větné celky byly zkrácené a přeložené do vícero vět.

Výrazné změny byly provedeny rovněž u pomlček a dvojteček, které autor používá velmi často. Jejich použití má pro Kaporova více než jen význam uvedení přímé řeči, vyjmenování, textové pauzy, osamostatnění textu (který za ní následuje) atp. Interpunkci autor používá intuitivně, podle nálady a děje. V překladu tak došlo na mnoha místech k vypuštění dvojtečky a pomlčky. Nejlépe to lze ukázat na tomto příkladu: „Bývalí starostové pozdravují jako první své bývalé ministry, bývalí poradci starosty, řemeslníci své mistry z roku 1937, penzionovaní kapitáni penzionované plukovníky, krajani zdraví jako první své bývalé poslance...“ (Viz povídka Penzisté). Kdyby bylo ponecháno původní interpunkce, tato věta by vypadala takto: „Bývalí starostové pozdravují jako první své bývalé ministry: bývalí poradci – starosty: řemeslníci – své mistry z roku 1937, penzionovaní kapitáni penzionované plukovníky, krajani zdraví jako první své bývalé poslance...“

V několika případech se stalo, že do překladu byla přidána pomlčka či dvojtečka, která v originále není. Stalo se tak například u věty: „Jak zestárnou a jaké stařeny z nich na konec budou? Jako naše matky, nebo budou jiné - budou se těžce loučit s krásou mladých let?“ (Viz povídka Bělehrad'anky) Byla přidána pomlčka.

Jinde došlo k rozpojení vět pomocí závorek: „Ten dvorek je město samo o sobě. Odolalo by i tomu nejdelšímu urbanistickému obléhání, jelikož má dost pitné vody (studna je uprostřed), dostatek potravy (zásoby na zimu už jsou naložené) a dostatek alkoholu (na každém okně zraje v zavařovacích sklenicích višňovice).“ (Viz povídka Čuburský dvorek.) Závorky se v tomto případě jeví jako logické, byly přidány vždy na konci věty.

Přímá řeč je v originále značena různými způsoby, pomocí uvozovek i pomlček. Jednotný systém zde není. Srbština oproti češtině připouští více i jiné zápisy přímé řeči, které však dosahují jiného efektu členění textu, jiného optického působení - tyto technické detaily mají vliv na to, jak čtenář text vnímá. V překladu bylo toto značení zachované.

Další zvláštností je časté používání otazníků na konci věty, která je často řečnickou otázkou nebo pouhým konstatováním. Například: „Budou se totiž muset rozhodnout, jestli zachrání manželství nebo rodičovskou střechu nad hlavou?!“ (Viz povídka Bezdomovci.) Zde byl v originále použit na konci věty otazník. Pro překlad byl zvolen otazník s vykřičníkem na konci.

K podobnému řešení došlo také zde: „Snad si zasloužil těch čtyřicet metrů čtverečných ve svém rodném městě?!“ Zde byl rovněž na konci věty pouze otazník. (Viz povídka Bezdomovci.)

Někdy došlo k nahrazení pomlčky slovem. Například ve spojení „pět až šest“, které v originále bylo spojené pomlčkou takto: „pět-šest“ (viz povídka Bělehrad je prostě Bělehrad).

Středníky byly často nahrazeny tečkami.

3.2.8 Překlad názvů

K překladu názvů došlo tam, kde jména mají významovou hodnotu. „Vlastní jméno možno přeložit, pokud má hodnotu jen významovou...“¹¹⁴ Přihlíženo jest ke všem činitelům, kteří se v konkrétním ději objevují. „Při překladu jde přirozeně jen o význam, jenž má platnost v celku díla, nikoli o významovost absolutní: nebudou se překládat jména, která sama o sobě mají sice sémantický obsah (*König, Pokorný*), ale takový, který není součástí významové výstavby díla.“¹¹⁵ Někdy bylo nutné znát také původní podobu jména (viz překlad jména v přepisu v kapitole Transkripce). Kde významová složka chybí nebo není

¹¹⁴ LEVÝ, Jiří, *Umění překladu*, 2012, s. 106.

¹¹⁵ Tamtéž.

zcela jasná, k překladu nedošlo. Například u názvu bělehradské čtvrti Vračar byl ponechán název z důvodu nejasnosti původu slova Vračar. Je tedy také důležité znát původ jmen, aby nedošlo k překladu milnému.

I názvy bělehradských čtvrtí Čubura, Palilula, Dorćol, Zvezdara a Neimar byly ponechány v původním znění. Pro lepší pochopení čtenářovo bylo přidáno u první zmínky o těchto reáliích, které se v povídkách vyskytují na více místech, slovo „čtvrtí“: „Když se vytrhneme ze čtvrtí Čubura, Palilula, Dorćol, Zvezdara, Neimar nebo Bulboder, zůstávají naše kořeny hluboko pod asfaltem?“ (Viz povídka Bělehrad je Bělehrad.) Při překladu těchto názvů se zdálo vhodné ponechat je v jejich originální podobě na rozdíl od názvu čtvrti „Julino brdo“, které bylo přeložené jako „Juliina čtvrť“. „Když zjistí, že na Západě jsou celé domy i se zahradami mnohem levnější než 2+1 v Juliině čtvrti, mnozí z nich se navždy vystěhují do dalekých zemí a udělají kariéru a zbohatnou...“ (Viz povídka Bezdomovci.)

Podobná situace nastala také u názvu Košutnjak, který zůstal ve své původní podobě a pro čtenáře byl přiblížen opět pomocí substantiva „lesopark“. „Pokud jde o les - ten je mnohem hustší v lesoparku Košutnjak než ten, na který jsme narazili na vesnici, oplocený a prořídlý.“ (Viz povídka Vesnice.)

U názvu ulice „Krunska“ byl zvolen přímý překlad „Korunní ulice“, ke kterému bylo přidáno adjektivum „bělehradská“. „A všichni se diví našemu úspěšnému člověku, věhlasnému ropnému magnátovi, skutečnému dolarovému milionáři, který má zámek v Caracasu, tenisová hřiště, stáje a tři bazény, proč nebydlí v Bělehradě v Hyattu, jak se to patří k jeho postavení, ale v garsonce v bělehradské Korunní ulici, u mámy, která se ani za nic nepřestěhuje do Latinské Ameriky?!“ (Viz povídka Bezdomovci.) Ačkoliv je téma povídek zaměřené na Bělehrad, název Korunní ulice shodující se se stejnojmenným názvem ulice v Praze, by mohl čtenáře zmást.

Snad největší překladatelské úsilí vznikla při překladu přezdívek, jež autor hojně využívá. Nejlépe je to vidět v této pasáži: „V tom dvorku bydlí taky Žvanil, Skrblík, Květinářka, Bejvalka, Holubář, Prcek, Ouřada, Děvka, Vdova, Druhý hrobník, Umělec, Kuchařka, Automechanik, Prťák...“ (Viz povídka Čuburský dvorek.)

Dalším příkladem přeložených přezdívek je následující pasáž: „Oslovovali jsme je obvykle strejdo Mile (když mu lichotíme: strýčku Milence), jako bychom byli rodina – strejdo Trajče, strejdo Janičije, strejdo Kole – Kolence – Srdíčko, dědo Pidlo nebo strejdo Gigo („U Gigy v kůlně“), a oni nám - bez ohledu na věk - děti!“ (Viz povídka Grilovači.)

V neposlední řadě je vhodné se zmínit o změnách názvů dvou povídek – Duch Bělehradu a Srdce Bělehradu – ač v originále mají jednoslovné názvy Duch a Srdce. Zdálo

se být účelné doplnit tato podstatná jména patřící primárně člověku o spojení s Bělehradem pro zdůraznění Kaporovy personifikace města.

3.2.9 Poznámkový aparát

Poznámky pod čarou se v překladu nevyskytují vůbec. Zprvu bylo velmi těžké se jim vyhnout, jelikož nebylo snadné vložit pro čtenáře vysvětlení přímo do textu překladu nebo se tam nehodilo. Překladatelskou snahou tedy bylo poznámky nevkładat a věcné pochopení včlenit do překladu. „Každý překladatel by měl tak hluboko proniknout do díla, aby k němu dovedl napsat komentář. Rozsah i formu komentáře je nutno dobře rozvážit. Poznámky pod čarou nebo na konci textu připojujeme jen v nezbytných případech, a to zcela stručně, a zaměříme je na podstatu věci.“¹¹⁶

Poznámce pod čarou bylo například obtížné zamezit u následující věty: „Jediný kalendář, který matina uznávala, byl církevní! Jediná vycházka za celý rok byla ta na hřbitov – na Dušičky. A dokonce i tehdy, kdy jsme my ostatní jedli u hrobu pro pokoj duší, ona neustále obsluhovala nebožtíky pod zemí, pro něž byla podle lidové tradice určena jedna porce.“ (Viz povídka *Matina*.) Autor popisuje srbský obyčej, který je pro českého čtenáře neznámý. Popis matky („matiny“) znázorňuje matku jako truchlící vdovu žijící v souladu s církevním kalendářem, podle něhož chodí o svátcích a na Dušičky na hřbitov, s čímž je spojená tradice občerstvení u hrobu nebožtíka. K tomuto symbolickému aktu dochází pro „pokoj duše“ nebožtíka. Přítomné pohostí vdova a sama nejí, jelikož truchlí a nemá tedy chuť k jídlu. Svým způsobem tak vdova přede všemi manifestuje svou ztrátu, zármutek, oběť. Její role spočívá v obslužení přítomných a nebožtíka - jednu porci vyhradí pro zesnulého a „nasytí“ před ním ostatní přítomné. Jedná se o velmi starobylé, specifické obyčeje, které autor zná z vlastní zkušenosti. V překladu tedy musela být vložena aspoň krátká interní vysvětlivka formou dovětky „pro něž byla podle lidové tradice určena jedna porce“.

Ostatní poznámky vložené do překladu se týkají názvů a pokrmů.

Jedna z nich se týká bělehradského náměstí či pěší zóny Terazije, která pro svou důležitost nebyla ponechána bez vnořené vysvětlivky. Místo pouhého „na Terazijích“ bylo vloženo „na hlavní třídě na Terazijích“ (viz povídka *Nesmysl*). Dalším vysvětleným názvem je bělehradská nejfrekventovanější pěší zóna Knez Mihajlova, česky přeložena jako ulice

¹¹⁶ MORAVEC, Jaroslav (ed.), *Knih o překládání: příspěvky k otázkám překladu z ruštiny*, 1953, s. 96.

Knížete Mihajla. Místo pouhého: „...bělehradskou ulicí Knížete Mihajla,“ bylo vloženo „...bělehradskou ulicí Knížete Mihajla, nejfrekventovanější pěší zónou...“ (viz povídka Krásky). Další poznámkou vnořenou do překladu týkající se názvu je pojmenování srbského basketbalového klubu Červená hvězda, které je v originále uvedeno ve zkrácené formě „Hvezda“. Pro překlad bylo použito celého názvu Červená hvězda s vysvětlivkou, že jde o basketbalový klub: „...když ho ta láska opustila kvůli jednomu basketbalistovi z klubu Červená hvězda...“ (Viz povídka Bezdomovci.) Dále jsou vysvětlené také dva názvy bosenských hrdinů balkánských vtipů, kde bylo nutné místo pouhého „o Mujovi a Hasovi“ uvést: „vtipy o věčných bosenských muslimech Mujovi a Hasovi.“ (Viz povídka Bělehrad je Bělehrad.) Dalším příkladem je říční ostrov Ada Ciganlija, ke kterému bylo přidáno vysvětlení „říční ostrov“ (viz povídka Dlaň).

U vysvětlení pokrmů jde o poznámky, které popisují druhy tradičních srbských jídel neznámých českému čtenáři. Gibanica, tradiční balkánská specialita, druh slané koláče pečeného z vrstev specifického tenkého těsta a sýru, byla doplněna o „slanou specialitu“ (viz povídka Čuburský dvorek) a dále pak o „slanou buchtu“ (viz povídka Matina). Kory, tenké, specifické těsto, které se připravuje tradičně tzv. roztahováním, jenž se používá pro pečení různých balkánských jídel (jako je například gibanica) v textu musely zaznít rovněž s vysvětlením: „Je známo, že matiny pořád ještě nevěří kupovanému nudlovému těstu „kora“ na slanou buchtu gibanicu a že je samy vytahují po celém domě, dokonce i na nudle do hovězí polévky!“ (Viz povídka Matina.) Co se týče ajvaru, balkánské speciality, čalamády z pečených paprik a (nebo) lilků, ta nebyla o nic doplněna, jelikož čtenáři napomáhá autorův dodatečný popis, který říká, že je to „srbský kaviár“ („jak ho hezky popsal jeden francouzský cestopisec“). (Viz povídka Matina). Další vysvětlení je u pojmu burek - jedná se nejčastěji o závin s masovou a sýrovou (tvarohovou) nádivkou (méně pak ovocnou), který byl doplněn o stručnou poznámku „slanou dobrotou“ (viz povídka Grilovači). Dalším příkladem je pak džezva, měděná nádoba na vaření černé kávy, která byla doplněna o „ve kterých vařili kafe“ (viz povídka Grilovači).

3.2.10 Přílohy překladu

Při procesu překládání se ukázalo být vhodné vložit do práce místopisný rejstřík, který by čtenáři neznalému srbských reálií pomohl více jim porozumět, vydat se přímo za nimi (některé reálie již neexistují!) či najít si je na mapě. Při tvorbě rejstříku místopisných

názvů, které byly nejdříve uváděny česky a poté srbsky (vynechán byl pouze název gymnázia zmiňovaného v povídce „Bělehradanky“, u kterého není jasné, které gymnázium má autor na mysli a vzhledem k tomu, že se názvy gymnázia často měnily a autor k nim neposkytuje žádná upřesnění, nejsou dohledatelná - viz povídka Bělehradanky) se však ukázalo být nezbytné popsat některá místa podrobněji a připsat k nim nezbytné poznámky o jejich dnešní existenci. Jelikož je tato část překladatelské práce pouze doplňkem od překladatele, není její připojení nutné. Při úvahách jak pojmout tuto přílohu, bylo rozhodnuto přenechat zkoumání nad místopisem Bělehradu čtenáři a budoucí knižní překlad ozvláštnit jednoduše přiloženou mapou Bělehradu.

Původní myšlenka místopisného seznamu jako dodatku počítá pouze s názvy, které v překladu zní odlišně od originálu, aby si je čtenář mohl najít v přiloženém plánu Bělehradu a vypadala by zhruba takto:

Bělehrad – Beograd

Dunaj – Dunav

Francouzská čítárna – Francuska čitaonica (Dnes součástí Francouzského kulturního centra – Francuski kulturni centar.)

Juliina čtvrť – Julino brdo

Knížete Mihajla – Knez Mihajlova

Krčma u Cvetka – Cvetkova mehana

Korunní ulice – Krunska ulica

Malá Ada – Mala Ada

Mišarská ulice – Mišarska ulica

Hlavní nádraží – Železnička stanica

Nový Bělehrad – Novi Beograd

Pod lípou – Pod lipom (Hospoda již zanikla. Nacházela se na bělehradské Makedonské třídě naproti dnešní redakci srbských novin Politika.)

Sáva – Sava

Válečný ostrov – Ratno ostrvo

Zelený věnec - Zeleni venac

Zoologická zahrada – Zoološki vrt

4 ZÁVĚR

Cílem této práce bylo seznámit českého čtenáře s dílem Moma Kapora a poskytnout překlad, který by inspiroval čtenáře k další četbě autorových děl. Při překladu byl důraz kladen nejen na zachování specifického autorského jazyka, ale také na důvěrný přenos atmosféry prostředí originálu. Obojí se ukázalo být velmi obtížným úkolem pro překladatele zvoleného literárního textu.

Tuto práci lze považovat za přínosnou vzhledem k ojedinělému tématu, které nebylo v české překladatelské tradici zatím zpracováno. V části věnované překladu povídek a následnému komentáři bylo nesmírně obohacující a inspirující pracovat s jazykem a tématem autora. Obzvláště zajímavá se taková práce jevila díky tomu, že si překladatelka dílo pro překlad vybrala zcela sama. Lze také konstatovat, že praxe získaná překladem Kaporových povídek je výbornou zkušeností, na kterou lze navázat i v dalším badatelském úsilí.

Přese všechna překladatelská řešení, která byla při práci se dvěma slovanskými jazyky zvolena a byla považována za úspěšná, nutno podotknout, že překladatelská práce nebyla jednoduchá. Poskytnout budoucímu čtenáři adekvátní překlad vyžadovalo především odvahu a trpělivost.

Zpočátku se díky dobré znalosti obou jazyků jevilo vybírání překladatelských řešení jako zcela jednoduché, jelikož blízkost obou slovanských jazyků napomáhala, ovšem někdy také zaváděla. Zásadní bylo udržet pozornost a soustředění, aby nedošlo k porušení struktury češtiny vniknutím srbského slova či větné stavby, tedy aby nedocházelo k nežádoucím interferencím, aby jazyk a styl neupoutávaly pozornost budoucího čtenáře více než děj samý. Takový jev by byl zajisté nežádoucí a čtenář by v takovém případě před sebou měl text špatně srozumitelný. Jazyk autora je lyrický, duchaplný, je kombinací různých stylistických postupů, je subjektivní, emocionální – do všech těchto aspektů bylo nutné se vžít a převzít roli překladatele interpreta, který s porozuměním pro odlišnosti originálu od českého prostředí i vzhledem k čtenářské zkušenosti české veřejnosti vsunuje do textu nenásilnou podobou vysvětlení neznámých pojmů a situací.

Na rozdíl od části práce s překladem, pro kterou má česká a slovenská překladatelská tradice dostatek odborných studií, se ukázalo být problémem nedostatečné množství odborných studií věnující se autorově životu a dílu. Přesto se podařilo jak v Národní knihovně v Bělehradě, tak v Praze, najít přínosné práce pro vytvoření studie o autorovi. Východiskem pro samotnou translatologickou práci teoretickou i praktickou se stala studie o Kaporovi a jeho díle i jeho uměleckých a politických postojích. Ta má za cíl představit

autora v českém prostředí poprvé souhrnně, a zároveň tvoří důležitý klíč k porozumění jeho dílu.

Překladem díla autorka navazuje na dosud jediný knižně vydaný český překlad Kapora z roku 1986. Diplomová práce sice představila jen náhled na některé vybrané translatologické problémy díla, lze ji však chápat, jako možný úvod ke Kaporově dílu, které je z hlediska tématu i žánru velmi bohaté, mnohem více než je obecně zdůrazňováno. Z toho lze tedy vyvodit, že by si řada aspektů zasloužila hlubší prozkoumání a ze samotné práce vyplývá řada podnětů pro další bádání.

5 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Primární literatura

KAPOR, Momo, *Anglos: roman*. 3. izd. Niš: Zograf, 2007. 135 s. ISBN 978-867-5781-660.

КАПОР, Момо, *Београдске приче Момо Капор: Велика галерија Дома војске Србије: [каталог изложбе]*. Београд: Медија центар ОДБРАНА, 2011. 58 с. Војна књига; књ. бр. 1663. ISBN 978-86-335-0313-6.

KAPOR, Momo, *Dvoji čas Nika Hercega*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1986. 263 s. Soudobá světová próza. Malá řada.

KAPOR, Momo, *Foliranti: roman*. [11., 1. BIGZ-ovo izd.]. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1988. 219 s. ISBN 86-130-0280-3.

КАПОР, Момо, *Хеј, нисам ти то причала*. Београд: Изд. Кућа "Драганић", 2000. 274 с. ISBN 86-441-0343-1.

КАПОР, Момо, *Исповести: аутобиографски роман*. 4. изд. Београд: Српска књижевна задруга, 2011. 487 с. ISBN 978-863-7911-685.

КАПОР, Момо, *Леп дан за умирање: роман*. [4. изд]. Београд: Књига-Комерц, 2003. 314 с. ISBN 86-835-8346-5.

KAPOR, Momo, *Magija Beograda*. Beograd: Knjiga - komerc, 2008. 384 s. ISBN 978-867-7122-317.

КАПОР, Момо, *Ето, тако је било! /Одломак из монографије Момо, *rag lui teme/ in**

КАПОР, Момо, *Београдске приче Момо Капор: Велика галерија Дома војске Србије: [каталог изложбе]*. Београд: Медија центар ОДБРАНА, 2011. с. 6 – 8. Војна књига; књ. бр. 1663. ISBN 978-86-335-0313-6.

KAPOR, Momo, *Od sedam do tri: roman*. Zagreb: Znanje, 1980. 218 s. Hit / Znanje; sv. 90.

КАПОР, Момо, *Путонис кроз биографију*. 2. изд. Београд: Књига - комерц, 2010. 271 с. ISBN 978-86-7712-262-1.

KAPOR, Momo. *Una: ljubavni roman*. 2. izd. Zagreb: Znanje, 1983. 262 s. Biblioteka Evergrin 30.

KAPOR, Momo - Dedić, Arsen, *Onda: Bajka o Sanji i Vanji*. [zvukový záznam na LP]. Jugoton: Naklada nosilaca zvuka, Zagreb, 1982. LSY-68091.

КАПОР, Момо - ЦУМХУР, Зуко, *Зелена чоја Монтенегра*. Београд: Просвета; Подгорица: Октоих, 1992. 217 с. ISBN 86-07-00670-3.

Odborná literatura

a) Literárněvědná

BIBLIOGRAFIJA. In: *ZADUŽBINA Momo Kapor*. [online]. Beograd. 4 s. Dostupné z: <<http://www.zaduzbinamomokapor.com/B%20I%20B%20LI%20O%20G%20R%20A%20F%20I%20J%20A.pdf>>.

БРАЈОВИЋ, Тихомир, *Кратка историја преобилља: критички бедекер кроз савремену српску поезију и прозу*. 1. изд. Зрењанин: Агора, 2009. 137 с. ISBN 978-866-0530-235.

ČERNÁ, Milada, Loňské sněhy /doslov/ in KAPOR, Momo. *Dvoji čas Nika Hercega*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1986. s. 259 - 263. Soudobá světová próza. Malá řada.

ЋИРИЛОВ, Јован, Цртач, приповедач in КАПОР, Љиљана. *Легенда Капор*. Београд: Књига комерц, 2011. с. 245 - 247. ISBN 978-867-7122-775.

DATABÁZE českého uměleckého překladu po roce 1945: Osobnosti. *Obec překladatelů: Czech Literary Translators' Guild* [online]. Dostupné z: <http://www.obecprekladatelu.cz/_ftp/DUP/DUP02.htm>.

DERETIĆ, Jovan, *Kratka istorija srpske književnosti*. Beograd: Beograd. izd.-graf. zavod, 1987. 343 s.

DOROVSKÝ, Ivan, *Recepce literatury jižních Slovanů u nás*. Vyd. 1. Boskovice: V nakl. Albert vydala Společnost přátel jižních Slovanů, 2004. 83 s. ISBN 80-7326-022-0.

- DOROVSKÝ, Ivan, *Slovanské literatury a dnešek*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 240 s. Spisy Masarykovy univerzity v Brně, Filozofická fakulta, č. 374. ISBN 80-210-4667-8.
- DOLEŽAL, Jan, *Dvě století srbského románu*. Praha: Srbské sdružení sv. Sáva, 2009. 259 s. ISBN 978-80-254-5973-7.
- FLAKER, Aleksandar, *Proza u trapericama: Prilog izgradnji modela prozne formacije na gradi suvremenih književnosti srednjo- i istočnoevropske regije*. Zagreb: Liber, 1976. 278 s. Biblioteka Razlog, 92.
- HLADKÝ, Ladislav, (ed.) et al., *Od Moravy k Moravě = Od Morave do Morave: z historie česko-srbských vztahů v 19. a 20. století*. 1. vyd. Brno: Matice moravská ve spolupráci s Maticí srbskou, 2005. 311 s. ISBN 80-86488-18-7.
- IVIĆ, Pavle (ed.) et al., *Dějiny srbské kultury*. Praha: Nakl. Pedag. fak. UK, [1995]. 212 s., LXIV s. il.
- JEREMIĆ, Ljubiša, *Proza novog stila: kritike i ogledi*. Beograd: Prosveta, 1976. 353 s.
- JERKOV, Aleksandar, *Od modernizma do postmoderne: Pripovedač i poetika, priča i smrt*. Priština: Jedinstvo, 1991. 202 s.
- КАПОР, Љиљана (ед.), *Легенда Капор*. Београд: Књига комерц, 2011. 317 с. ISBN 978-867-7122-775.
- LUKIĆ, Sveta, *Savremena jugoslovenska literatura (1945-1965): rasprava o književnom životu i književnim merilima kod nas*. Beograd: Prosveta, 1968. 300 s.
- KARPATSKÝ, Dušan, *Malý labyrint literatury*. 3., dopl. vyd. Praha: Albatros, 2001. 671 s. Klub mladých čtenářů (Albatros). ISBN 80-000-0972-2.
- KOPRIVICA, Verica - KORDA-PETROVIĆ, Aleksandra - ŠTĚPÁNEK, Václav (eds.), *Od Moravy k Moravě II: z historie česko-srbských vztahů = Od Morave do Morave II: iz istorije češko-srpskih odnosa*. 1. vyd. Novi Sad: Matica Srpska; Brno: Matice moravská, 2011. 429 s. ISBN 978-86-7946-072-1.

КУСОВАЦ, Никола, Између сликања приче и ричања слике /поговор/ in КАПОР, Момо, *Београдске приче Момо Капор: Велика галерија Дома војске Србије: [каталог изложбе]*. Београд: Медија центар ОДБРАНА, 2011. Војна књига; књ. бр. 1663. с. 3 – 5. ISBN 978-86-335-0313-6.

MANDIĆ, Igor, Urbana mitologija u prozi Mome Kapora /pogovor/ in KAPOR, Momo a. *101 priča: Izabrane kratke priče iz knjiga: I druge priče, Lanjski snegovi, Skitam i pričam plus tridesetk novih...* Zagreb: Znanje, 1980. s. 5 – 28. Biblioteka izabranih novela.

MANDIĆ, Igor, *Kaj ste pisali, bre? Šta ste napisali, bre?: O knjigama srpskih pisaca 1959-1998*. Beograd: Službeni glasnik, 2011. 443 s. Književne nauke. Veze. ISBN 978-86-519-0985-9.

НЕДИЋ, Марко, Градски живот у причама Моме Капора /поговор/ in КАПОР, Момо. *Најбоље године и друге приче*. 2. изд. Београд: Српска књижевна задруга, 1998. с. 253 – 270. Атлас. ISBN 86-379-0667-2.

ПАЛАВЕСТРА, Предраг, *Послератна српска књижевност 1945-1970*. Издавачко предузеће ПРОСВЕТА, Београд, 1972. 503 с.

PELIKÁN, Jan, *Šestnáct poznámek k srbsko-černo-horským vztahům v 19., 20. a 21. století* in SRBSKO-ČERNOHORSKÉ VZTAHY V 19. A 20. STOLETÍ: 11. Seminář východoevropských dějin [online]. Národní knihovna ČR, 6. května 2004. Dostupné z: <http://wwwold.nkp.cz/seminar/srbsko_cer.htm>.

ПОПОВИЋ, Радован, *Писци у служби народа: хроника књижевног живота у Србији 1944-1975*. Београд: Политика, 1991. 309 с. ISBN 86-760-7044-X.

РЕЂЕР, Драшко, О Моми Капору, *nalik na pismo* in: *Delfi knjižare: Sve dobre knjige na jednom mestu* [online]. Beograd: Delfi knjižare d.o.o., 2010. Dostupné z: <http://www.delfi.rs/knjige/40_antologija_kapor_knjiga_delfi_knjizare.html>.

SAVIĆ, Milisav, *Ko je ko: pisci iz Jugoslavije 1994*. Beograd: Ošišani jež, 1994. 282 s. ISBN 86-07-00777-7.

SLOVNÍK spisovatelů. Jugoslávie. Srbská a černohorská, chorvátická, bosensko-hercegovská, slovinská a makedonská literatura. 1. vyd. Praha: Odeon, 1979. 555, [3] s. [58] s. příl. Slovníky spisovatelů.

СТОЈАНОВИЋ, Бранко, *Момо Капор - од џинс прозе до прозе у маскирној униформи.* Београд: Рашка школа, 2006. 396 с. ISBN 86-83337-27-8.

ŠESTÁK, Miroslav (eds.) et al., *Dějiny jihoslovanských zemí.* Praha: Lidové noviny, 1998. 756 s. Dějiny států. ISBN 80-710-6266-9.

ŠTĚPÁNEK, Václav, *VIII. Zasedání Ústředního výboru Svazu komunistů Srbska - přelomové datum moderní jugoslávské historie: Příspěvek k objasnění mocenského vzestupu Slobodana Miloševiče* [online]. roč. 53, č. C51, s. [179]-194. Brno: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická = Studia historica Brunensia., 2004. ISBN 80-210-3725-3.

ZADUŽBINA *Momo Kapor.* [online]. Beograd. Dostupné z: <<http://www.zaduzbinamomokapor.com/>>

ŽUNIĆ, Dragan, *Nacionalizam i književnost: Srpska književnost 1985 - 1995* [online]. Higher Education Support Program of the Open Society Institute, 1999. 196 s.. Dostupné z: <<http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001127/01/133.pdf>>.

ŽUNIĆ, Dragan, *Nacionalizam i književnost: Srpska književnost 1985-1995.* 1. izd. Niš: Prosveta, 2002. 463 s. Ogledi, Studije, Eseji. ISBN 86-7455-535-7.

b) Translatologická

KUFNEROVÁ, Zlata, *Čtení o překládání.* 1. vyd. Jinočany: H & H, 2009. 127 s. ISBN 978-80-7319-088-0.

LEVÝ, Jiří, *Umění překladau.* 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1963. 283 s. Dílna; sv. 10.

LEVÝ, Jiří, *Umění překlada* [online]. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012. 367 s. ISBN 978-808-7561-157.

MORAVEC, Jaroslav (ed.), *Kniha o překládání: příspěvky k otázkám překlada z ruštiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československo-sovětského institutu, 1953. 358 s. Knižnice československo-sovětského institutu, sv. 11.

POPOVIČ, Anton, *Poetika umeleckého překlada: proces a text*. Vyd. 1. V Bratislave: Tatran, 1971. 166 s. Okno, zv. 1.

VILIKOVSKÝ, Ján - Emil CHAROUS, *Překlad jako tvorba*. Vyd. 1. Praha: Ivo Železný, 2002. 246 s. ISBN 80-237-3670-1.

Jazykové příručky

ČECHOVÁ, Marie – KRČMOVÁ, Marie – MINÁŘOVÁ, Eva, *Současná stylistika*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 2008. 381 s. ISBN 978-807-1069-614.

DOBROVSKÝ, Josef, *Českých přísloví sbírka*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1963. 223, [1] s. Spisy a projevy Josefa Dobrovského; Sv. 17.

FILIPEC, Josef (ed.), *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Vyd. 4. Praha: Academia, 2005. 647 s. ISBN 80-200-1347-4.

JOCIĆ, Mirjana – VASIĆ, Vera, *Školski rečnik standarnog srpskohrvatskog/hrvatskosrpskog jezika: Knjiga prva A - LJ*. 1. vyd. Novi Sad: Budućnost, 1988. 900 s.

JOCIĆ, Mirjana – VASIĆ, Vera, *Školski rečnik standarnog srpskohrvatskog/hrvatskosrpskog jezika: Knjiga druga M - Po*. 1. vyd. Novi Sad: Budućnost, 1989. 856 s.

Korpusový manažer Bonito: Český národní korpus. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. Dostupné z: <<http://www.korpus.cz>>.

MILENKOVIĆ, Tanja, *Idiomi u srpskom jeziku*. Aleksinovac: Atelje 63, 2006. 274 s. Rečnici. ISBN 86-84297-11-3.

ОТАШЕВИЋ, Ђорђе, *Фразеолошки речник српског језика*. Нови Сад: Прометеј, 2012. 1045 s. ISBN 978-865-1507-673.

OUŘEDNÍK, Patrik - KETTNEROVÁ, Ladislava (eds.), *Šmírbuch jazyka českého: slovník nekonvenční češtiny*. 2. vyd. Praha: Ivo Železný, 1992. 451 s. ISBN 80-7116-007-5.

PALA, Karel - VŠIANSKÝ, Jan, *Slovník českých synonym*. 3., dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, 2001. 479 s. ISBN 80-710-6450-5.

PRAVIDLA českého pravopisu. Praha: Pansofia, 1993. 383 s. ISBN 80-901373-6-9.

SOBOTKA, Otto (ed.), *Slovník chorvatosrbsko-český*. Daruvar: Jednota, 1973. 765 s.

VRBOVÁ, Alena, *Stylistika pro překladatele: texty a cvičení*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998. 198 s. ISBN 80-7184-585-X.

ВУЈАКЛИЈА, Милан, *Лексикон страних речи и израза*. Београд: Просвета, 2004. 1025 с. ISBN 86-070-1538-9.

ZAORÁLEK, Jaroslav, *Lidová rčení*. Vyd. 3., reprint 1. vyd. z r. 1947. Praha: Aurora, 1996. xxiv. 741 s. ISBN 80-85974-10-X.

Ostatní zdroje

ABZ slovník českých synonym - on-line hledání. [online]. Dostupné z: <<http://www.slovník-synonym.cz/web.php/pro-webmastery>>.

ČESKÁ (ulice v Brně). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 20.3.2014. Dostupné z: <[http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A1_\(ulice_v_Brn%C4%9B\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A1_(ulice_v_Brn%C4%9B))>.

DIMITRIJEVIĆ, Kosta, Sećanja koja život znače godine sa momom kaporom (3): Galerija nad Atlantikom. *Vesti online: Štampano izdanje* [online]. 2009, 02.03.2011. Dostupné z: <<http://www.vesti-online.com/Stampano-izdanje/02-03-2011/Feljton/120598/Galerija-nad-Atlantikom-/print>>.

KAPOROV citat o Adi zvanično otvorio „Stazu umetnika” na beogradskom izletištu. In: *Grad Beograd: Služba za informisanje* [online]. 11.4.2012. Dostupné z: <<http://www.beograd.rs/cms/view.php?id=1500188>>.

MIKAN Kozomara - Momo Kapor intervju.avi In: *Youtube* [online]. 24.09.2011 [vid. 2012-10-18]. Kanál uživatele Mikan Kozomara. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=YXv2kCxDSws>>.

MILIĆEVIĆ, Dušan, "Bermudski trougao" Mome Kapora: Tragovima starog beogradskog boema. *BLIC online* [online]. 2013, 06. 09. 2013. Dostupné z: <<http://www.blic.rs/Vesti/Reportaza/403646/Bermudski-trougao-Mome-Kapora-Tragovima-starog-beogradskog-boema>>.

MOMO KAPOR (1937-2010): Reputacija lakog pisca štitila me od partije. *Novi Standard* [online]. Standard br, 115, 1. avgust 2008, 05 mart 2010. Dostupné z: <<http://www.standard.rs/momo-kapor-1937-2010-reputacija-lakog-pisca-stitila-me-od-partije.html>>.

NIČANSKA klasifikacija. 10. izd. Zavod za intelektualnu svojinu Srbije. Dostupné z: <http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_sr/pdf_zigovi/X%20Nicanska%20klasifikacija.pdf>.

POVODOM smrti Kapora: Odlazak majstora. *VREME*. VREME [online]. Beograd: NP "VREME" d.o.o., 2010. Dostupné z: <<http://www.vreme.com/cms/view.php?id=917119>>.

VOKABULAR [online]. Dostupné z: <<http://www.vokabular.org/?lang=sr-lat>>.

MINI plan Beograda. 1:20 000. Beograd: Magic Map d.o.o., 2009. ISBN 86-83510-48-5.

Příloha 1: Bibliografie¹¹⁷

1. Beleške jedne Ane, Dekonomika, Beograd, 1971
2. Hej, nisam ti to pričala, Znanje, Zagreb, 1973
3. I druge priče, Znanje, Zagreb, 1973
4. Foliranti, Znanje, Zagreb, 1974
5. Provincijalac, Znanje, Zagreb, 1975
6. Ada, Znanje, Zagreb, 1976
7. Lanjski snegovi, Znanje, Zagreb, 1977
8. Zoe, Znanje, Zagreb, 1978
9. Skitam i pričam, Znanje, Zagreb, 1979
10. 101 priča, Znanje, Zagreb, 1980
11. Od sedam do tri, Znanje, Zagreb, 1980
12. Una, Znanje, Zagreb, 1981
13. Knjiga žalbi, Znanje, Zagreb, 1982
14. Sentimentalno vaspitanje, Narodna knjiga, Beograd, 1983
15. Skadarlija, Jugoslavija Publik, Beograd, 1983
16. Monografija o slikaru Dimitriju Popoviću, Književne novine, Beograd, 1985
17. Off, Znanje, Zagreb, 1983
18. Onda, Književne novine, Beograd, 1982
19. 011 – Istok – Zapad, Litera, Beograd, 1989
20. Halo Beograd, Prosveta, Beograd, 1991
21. Blokada 011, Draganić, Beograd, 1992
22. Zelena čoja Montenegro, Prosveta – Oktoih, Beograd, 1992
23. Lero, kralj leptira, Bigz, Beograd, 1995
24. 100 nedelja blokade, Draganić, 1995
25. Smrt ne boli, Glas Srpski, Banja Luka, 1996
26. Hronika izgubljenog grada, Komuna, Beograd, 1996
27. Poslednji let za Sarajevo, Oktoix, Podgorica, 1998
28. Uspomene jednog crtača, Glas Srpski, 1998
29. Lep dan za umiranje, Oktoix, Podgorica, 1999

¹¹⁷ Převezato z: BIBLIOGRAFIJA. In: *ZADUŽBINA Momo Kapor*. [online]. [cit. 2013-10-19].

30. 123 nedelje blokade, Zograf, Niš, 2000
31. Čuvar adrese, Oktoix, Podgorica, 2000
32. Naj priče, Prosveta, 2001
33. Od istog pisca, Prometej, Novi Sad, 2001
34. Ivana, Zograf, Niš, 2001
35. Legenda o Taboru, Zograf, Niš, 2002
36. Konte, Knjiga – komerc, Beograd, 2003
37. Samac, Zograf, Niš, 2004
38. Ljubavne priče, Zograf, Niš, 2004
38. Eldorado, Knjiga komerc – Novosti, 2005
39. A Guide to the Serbian Mentality, Dereta, 2006
40. Putopis kroz biografiju, Knjiga komerc, 2006
41. Dragi naši, Nidda verlag - Vesti, 2007
42. Anglos, Zograf, Niš, 2007
43. Ispovesti, Srpska književna zadruga, 2008
44. Magija Beograda, Knjiga komerc, 2008
45. The Magic of Belgrade, Knjiga-komerc, 2008
46. Kako postati pisac, Srpska književna zadruga, 2010

Všetchna tato díla byla víckrát vydaná v různých nakladatelstvích a povídky ve více výborech pod různými tituly v nakladatelstvích Prosveta, Jugoslavija, Dereta, městská knihovna „Žarko Zrenjanin“ ad.

Knihy jsou také přeložené do více cizích jazyků, mimo jiné do francouzštiny, němčiny, ruštiny, maďarštiny, češtiny, polštiny, ukrajinštiny, švédštiny.

- **Divadelní hry**

1. Trula kobila, 1964, Narodno pozorište Sarajevo, rež.: Boro Drašković
2. Soba izgubljenih vlasnika, 1965, Narodno pozorište Sarajevo, rež.: Željko Orešković
3. Pasijans, Savremeno pozorište Beograd, rež.: Nebojša Komadina
4. Vox humana, 1973, Narodno pozoriste Zenica, rež.: Ljubiša Georgijevski
5. Kraj vikenda, 1980, Jugoslovensko dramsko pozorište, rež.: Aleksandar

Djordjević

6. 011, 1995, Jugoslovensko dramsko pozorište, rež.: Ivana Vujić

7. Embargo, 1997, Atelje 212 – Beograd, rež.: Ivana Vujić

- **Televizní hry**

1. Banket, 1965, Tv Zagreb, rež.: Mario Faneli

2. Bademi s onu stranu smrti, 1966, Tv Zagreb, rež.: Mario Faneli

3. Seansa, 1967, Tv Zagreb, rež.: Mario Faneli

4. Provod, 1967, Tv Beograd, rež.: Zdravko Sotra

5. Probudi se Trnoružice, 1968, Tv Zagreb, rež.: Mario Faneli

6. Kiša na putu za Ankaran, 1969, Tv Ljubljana, rež.: Mario Faneli

7. Soba izgubljenih vlasnika, 1973, Tv Skoplje, rež.: Slavoljub Stefanović Ravasi

8. Džoli Džokej, 1974, Tv Zagreb, rež.: Mario Faneli

- **Rozhlasové hry**

1. Kiša na putu za Ankaran, 1961, radio Sarajevo

2. Ponovo noć, 1964, Radio Zagreb

3. Na blagoj ljuljašci sna, 1965, Radio Zagreb

4. Seansa, 1966, Radio Zagreb

5. Intervju, 1968, Radio Beograd

6. Američki razgovori, 1980, Radio Beograd

7. Onda, 1985, Radio Beograd

8. Zelena čoja Montenegra, 1993, Radio Beograd

- **Samostatné výstavy**

1. Galerie Lale space, New York, 1978

2. Galerie Baac, Harvard, 1980

3. Galerie La strada, Udine, 1987

4. Velvyslanectví SFRJ v Caracasu, 1988

5. Musee Athene, Ženeva, 1990

6. Galerie Monmartr, 1992

7. Galerie Vesti, Bad Vilbel, 2003
8. Galerie Art Piont, Euro centar Beograd, 2006
9. Galerie Pro Arte, Novi Sad, 2006
10. Galerie Macola “ Mecavnik, Mokara Gora 2007
11. Městská galerie Užice, 2007
12. Galerie Mona, Zlatibor, 2008

- Scénař k filmu “Valter brani Sarajevo”, rež.: Hajrudin Krvavac, Bosna film
- Scénař k filmu „Uspravi se Delfina”, scen.: Aleksandar Đurčinov, Vardar film
- Film “Donator” podle knihy Dosije Šlomović, rež.: Veljko Bulajić, Jadran-film
- Film Una podle stejnojmenného románu, rež.: Miša Radivojević, Beograd-film

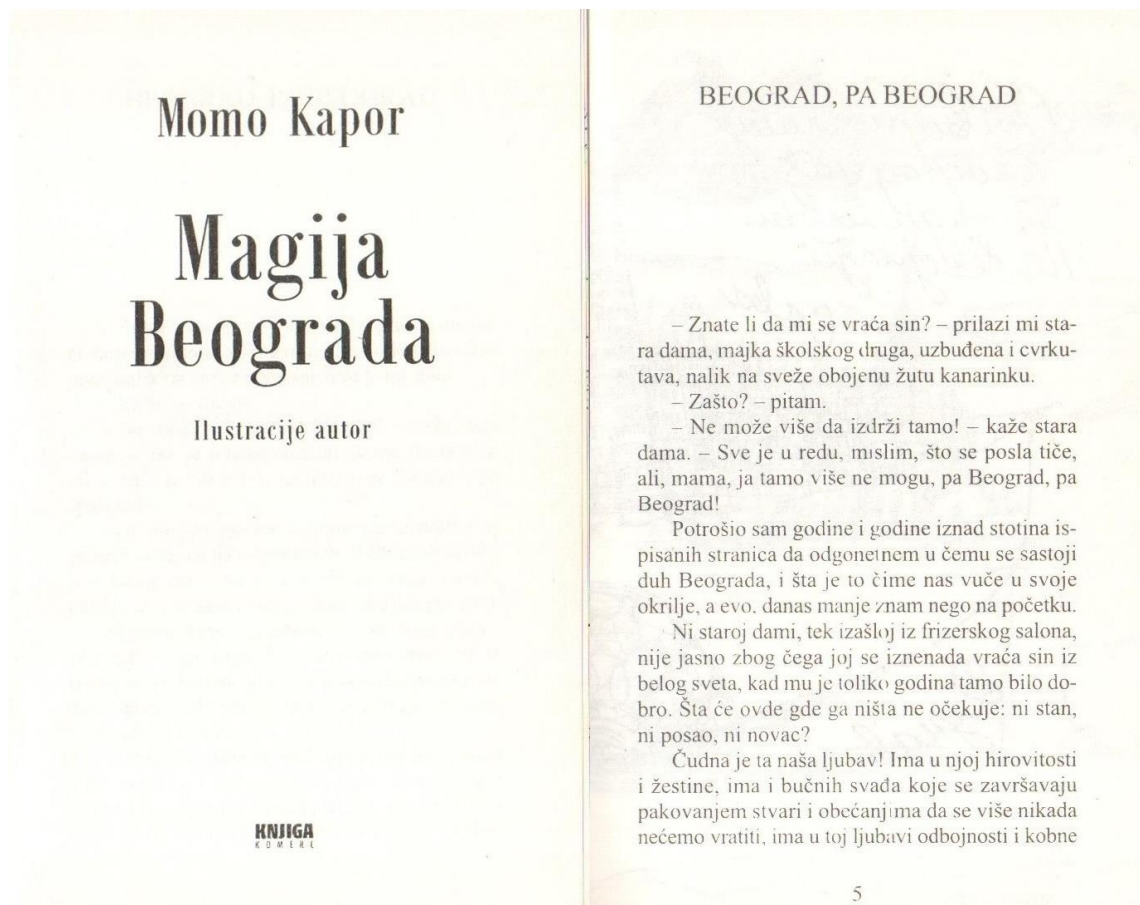
Momo Kapor je také autorem stovky scénářů a televizních pořadů.

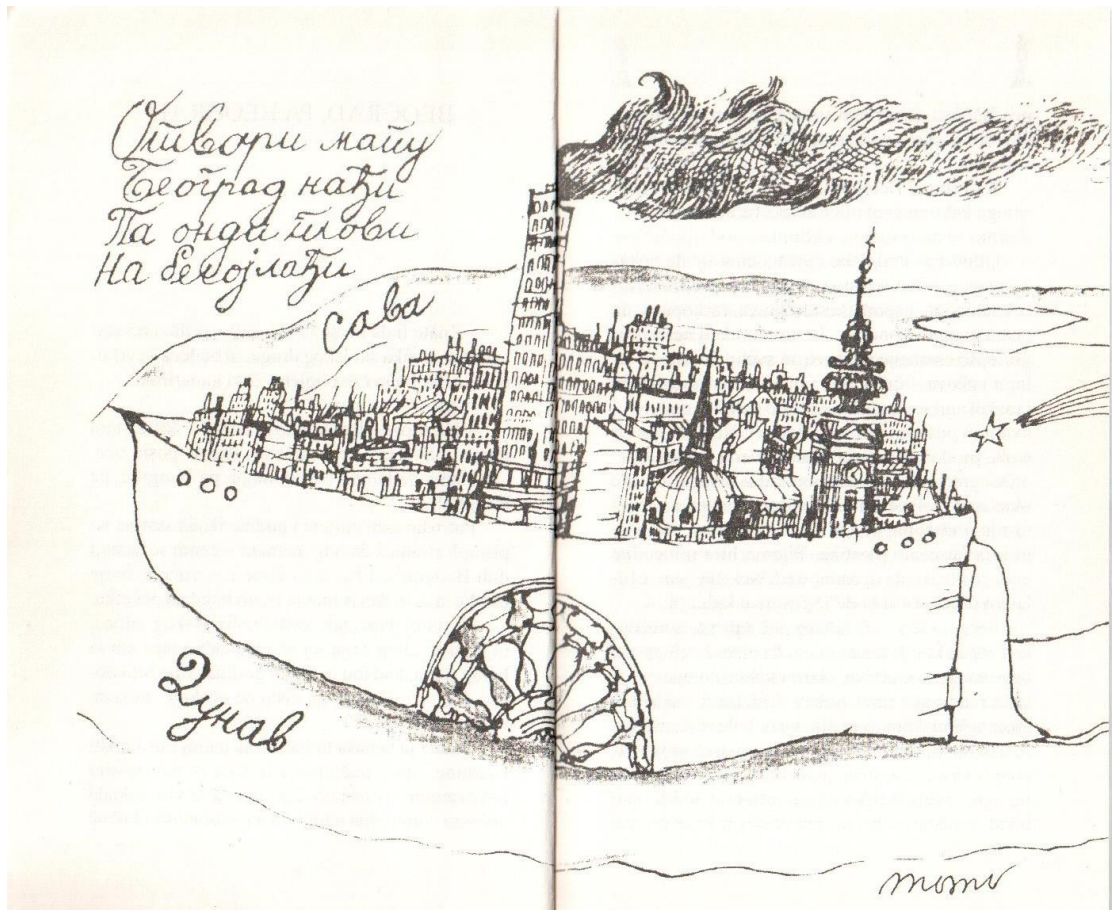
- **Ocenění**
- Říjnová cena města Bělehradu, 1992
- Cena Národní knihovny Srbska za nejčtenější knihu, 1993
- Cena Biblios, Ústřední knihovna Vlada Aksentijević, Obrenovac, 1994
- Laza Kostić za román roku, 2001, Novi Sad
- Todor Manojlović za román roku, 2002, Zrenjanin
- Bora Stanković za román roku, 2004, Vranje
- Svaz spisovatelů Srbska, cena za celoživotní dílo, 2006
- Srbský literární spolek, cena za celoživotní dílo, 2008
- Prometej, cena Dejan Medaković, 2009
- Zlatý bestseller a Hit libris, ceny udílené RTS¹¹⁸ na konci každého roku za nečtenější knihu.

Ilustroval vlastní a cizí knihy. Je autorem tisíce bibliografických jednotek v časopisech a denících.

¹¹⁸ Rozhlasová televize Srbska, zkr. RTS.

Příloha 2: Magija Beograda

privlačnosti, ima neprestanog vraćanja u toj ljubavi što podseća na gimnazijske jade, pune nežnosti i suza.

Kad smo u Beogradu gundamo kako nas guši smog i kako su nam ulice zakrčene automobilima. Žalimo se na nemoguću klimu.

Objašnjavamo kako čovek nema šta da pokaže strancu, pišemo pisma uredništvu da nam je varoš neuredna, nepodšišana, aljkava, raskopana, da nema ovoga ili onoga... Letimo onda u neke druge, lepše i srećnije gradove po svetu, divimo se talogu vekova – dvorcima i bulevarima, riznicama i raskošnim fontanama. Biramo najbolji restoran i hvalimo posluhu i pribor za jelo, tišinu i cveće na stolu, pa slučajno naručujemo zelenu salatu, i gle! – Beograd nam se smeje sa ruba tanjira: to nije ukus naše zelene salate! Lepša je naoko, i veća, i čistija, i zelenija, ali čini nam se da smo prevareni i da žvaćemo plastiku. Pijemo litre mineralne vode, a nikako da ugasio žed. Nekada nam je bila dovoljna i čaša vode iz česme u kuhinji.

Sećamo se svojih kafana pod lipama, komšiluka i starca koji je imao običaj da pijan zaspi pokraj vage za tačno merenje, obasut kišom sitniša. Šta li sada rade naše stare ljubavi, pikaju li još klinci loptu u školskom dvorištu, voze li devojčice role-re u parkiću, svađa li se žena vatrogasca sa udovicom iz večernice, šušte li novine na vetru u kiosku na uglu, priča li još sam sa sobom u šetnji onaj bivši ministar iz broja šest, vuku li žene crvene

paprike za zimnicu u veš-korpama sa Zelenog venca, sviraju li još Cigani po dvorištima, trče li deca za mlazevima polivačkih kola – šta rade bez mene tamo?

I što smo duže u tuđini, Beograd nam je sve privlačniji: brojimo dane do povratka i osluškujemo svoje srce kako ludački udara dok tutnjimo preko reke, iznad tromih šlepova i pecača – vraćamo se svojoj ljubavi, koja nije ni primetila da smo bili odsutni.

Jesmo li biljke koje je nemoguće presaditi? Kada se iščupamo iz Čubure, Palilule, Dorćola, Zvezdare, Neimara ili Bulbodera, ostaje li nam korenje duboko pod asfaltom?

Vraćaju se moji drugari iz dugog stranstvovanja, već sedi a uzbuđeni kao deca. Dovode svoje žene, otmene tuđinke, kojima su noćima objašnjavali kako je Beograd lep, kako je to jedino mesto na svetu gde se zaista može živeti, a one čute i gledaju – ne vide ništa naročito.

Kako im otvoriti oči? Kako im prevesti na strane jezike duh Beograda?

Teško. Izdrže tako izvesno vreme, čekaju muža zajedno sa majkom za ručak, a njega nema; vraća se najzad, vidi se nacvrčan i ozaren, kakav nikad nije bio tamo odakle je došao, kune se da je popio samo dve čaše, a vidi se da ih je bilo mnogo više. A onda im je svega dosta i vraćaju se tamo odakle su došle, kao potrebne su deci, kažu... A on, kao na raspustu! Sedi sa vršnjacima po čitav

dan u obližnjem bifeu, bistre politiku i prelistavaju čitulje u novinama, pričaju viceve o večnom Muji i Hasi, igraju preferans – jednom rečju, najzad se odmaraju od Zapada.

10

DUH

Beograd ne voli da se slika.
Mrzi ga da pozira. Mrda se. Ne ispada lepo na fotografijama, i uvek liči na neko drugo mesto.
Nije to Pariz, koji ume da se mazi sa slikarima.
Ni London, koji zna da se umiljava fotografima.
Ni Rim, što se kiti suvenirima.
Ni Beč, zgodan da se ugravira u pepeljaru.
Ni Moskva, koja lepo izgleda kada se smesti u staklenu kuglu sa snežnim pahuljicama.
Ni Berlin – medved, kao privezak za ključeve.
Ni Budimpešta, koja voli da se naslikana izležava na šarenim tanjirima ispod toplog ribljeg paprikaša.
Ni Istambul, sa zubima od zlata.
Ni Atina, kameni pritiskivač za rukopise...
Ostaje malo stvari u njemu koje već negde nisam video. Možda samo tri: njegove reke, nebo i ljudi. Iz ta tri prastara elementa rađa se jedinstveni duh Beograda.

11

NEBO

Iznad ušća Save u Dunav vitlaju se oblaci i mešaju magle sa istočnim i zapadnim vetrovima – dramatično nebo nalik je na veliko poprište neke nebeske bitke. U bilo kom trenutku dana, na njemu se odlikava duhovno stanje njegovih žitelja.

Ljudi odrasli na kamenom bregu ispod tako uzbudljivog ekrana, moraju da budu široke geste, burnih naravi i promenljive čudi. Ti ljudi, koji i pored svega ostaju u svom gradu – raskršću vetrova, dok ga istorija ruši i satire u pepeo, prekrivajući zemljom i naslagama lišća tragove naselja i iščezlih civilizacija, kadri su da uvek iznova podignu svoj grad, ležerno i bez velikih pretenzija – grad po meri čoveka. Udoban kao dobro poznata kafana na koju smo se navikli od malih nogu. Grad koji neće zastrašiti putnika-namernika svojom veličinom, ali će ga sa stotinu nevidljivih niti zauvek privezati za svoje srce.

12

DLAN

Iz vazdušnih snimaka Beograda moguće je, baš kao sa dlana, čitati njegovu prošlost, sadašnjost i budućnost.

Beograd na svom dlanu ima žuljeve, ima ožiljke, poseduje čvrstinu prijateljskog stiska, snagu opasne pesnice, mekoću milovanja.

Njegovi prsti: putevi što vode u beli svet – oni stari, carski, seljački, kolski, automobilski, magistralni: oni što presecaju nebo ispisujući za sobom duge bele pruge...

Linija karaktera: obrisi izrovašenih tvrđava na Kalemegdanu.

Linija života: duga i često prekidana brazgotinama ratova.

Evo i linije ljubavi: to su obale Ade Huje, Ratnog ostrva, Ade Ciganlije i Male ade...

Linija izuzetne sreće: tok njegovih reka.

13

SRCE

Gde je srce Beograda?

Svugde i nigde.

Ono se krije u otmenoj ležernosti čistača cipela koji će reći: „Daj, šta daš!“, u filozofski skladnoj opuštenosti njegovih staraca koji su preko glave preturili toliko ratova, u jutarnjem vicu koji će svojim vedrim praskom preobraziti natmureno službeničko jutro u trolejbusu, u prijateljsstvu kelnera koji se ne usteže da sedne sa gostom ispod „Lipe“ i popije pivo, u uličnoj gužvi u kojoj ćete se retko kada osetiti strancem, ma odakle dolazili, u lepoti izvrljanih zidova koje niko ne kreči, a na kojima je islikana dirljiva freska uličnih sudbina, ljubavi, psovki, uvreda, duhovitosti, fudbalskih rezultata, imena – sve to na malteru ispod kojeg još proviruju upozorenja: PROVERENO – MIN NJET! SVI NA IZBORE! ŽIVOT DAMO, TRST NE DAMO! – a iznad svega tablica odavno iščezlog osiguravajućeg zavoda SAVA, koji nije uspeo ništa da osigura, a najmanje sebe, i bleđi tragovi promenjenih tabli s uličnim nazivima. Duh Beograda krije se u jedinstvenom haosu njegovih

14

što je neka fotografija bivše ljubavi u stanju da nas izmuči do smrti.

Plan njegovih ulica postaje nešto slično topografskoj karti našeg srca. Taj će nas grad opčiniti šarmom, a nikada nam neće otkriti tajnu šifru te čudne ljubavi, kojoj ne znamo razloga. Ostaćemo zauvek njegovi dobrovoljni zatočeni, koji su između bezbroj gradova remek-dela izabrali baš Beograd da u njemu prožive svoj jedini život koji im je dan.

16

zelenih pijaca, a pre svega u gipkom hodu Beograđanki. Beograđanke na ulici – to je za mene fantastičan moderan balet, bez drugog zvuka do lupkanja potpetica na njihovim cipelama! Blede, naglo izrasle gradske devojčice, odrasle na asfaltu, odgojene pogledima prolaznika punim želja, samostalne, drske i učtve u isti mah, sa urođenom elegancijom dovrtljivih modistkinja i lukavo skrivenim siromaštvom – one su najlepša i najraskošnija predstava koju Beograd nudi pogledu došljaka, sve dok nekuda ne iščeznu, kao po nečijem tajnom migu, a ulice ostanu neutešno puste i gole. Duh Beograda je, najzad, i u osećanju da ste kod kuće, da ne možete propasti jer ste među svojim, da uvek i u svako doba možete da pozajmite nešto sitnine, ljubavi, krov nad glavom i malo neophodnog saučesništva pred zoru...

Taj duh rada smeće vertikalne, iz njega niču nove četvrti, a propadaju stare, on premošćava reke i raskršuje spletove zardalih koloseka među čijim pragovima niče trava, da bi sebi obezbedio što širi vidik na reke i nebo. On se poigrava arhitekturom i urbanističkim zakonima.

Fotografisan iz vazduha, taj grad nikada neće privući radoznalog sakupljača lepota, ma koliko vešto bio slikan.

Jednostavno, on nije fotogeničan! Ali će zato učiniti nešto posve drugo: razbudiće gotovo fizičku bol od čežnje, onima što su makar samo nekoliko dana proveli na njegovim ulicama, baš kao

15

BEOGRAĐANI

Beograđani se razlikuju od ostalih Evropljana po tome što im pradeda nije ostavio kuću da u njoj stanuju, niti deda biblioteku da je čitaju. Kuće su po ko zna koliko puta srušene do temelja, biblioteke izgorele ili rasprodane, a neko uopšte i nije imao dedu – rodila ga baba! Retko je ko kome mogao da bilo šta ostavi u nasledstvo, osim svojevrsnog prezira prema bogatstvu i starog verovanja da su ona privremena i prolazna, a da je večan samo onaj urođeni i tako široki gest gostoprimstva i srdačnosti, sa kojim su Beograđani vekovima primali izbeglice i došljake, deleći rođački sa njima svoju sirotinju.

17

PENZIONERI

Pred očima im se podiže magla nad ušćem reka, i još dalje, panonska ravnica – golemi prostor koji ih mami da napuste svoja dotrajala, otežala tela i da polete: iščezlo more pred kojim osećaju sićušnost svoje ljudske mere. Visoko gore, na kalemegdanskom platou, iznad utvrđenja od kamena i čerpiča ispod kojih se pletu tajanstveni hodnici što vode u lagume i podzemne tamnice, ovi časni stari, što su odslužili svoje, osećaju se kao poslednji branioci već iščezlog Beograda, zatočeni velike zagonetke nekadašnjeg života koji je davno izbrisan sa današnjih ulica.

– Tamo gde su one kuće, čoveče, tamo su ti bili ritovi, sa evo ovolikom visokom trskom, čoveče! Pili smo vodu nasred Save, tako je bila čista!

„Šta je to jedan ljudski vek?“ – misle pred ovim nepreglednim prostorom, koji je u stanju da proguta čitav grad jednim zevom, zajedno sa utvrđenjima, palatama, ambicijama, uspehom i sujetom, da ga pretvori u minijaturnu vedutu na izbledelom bregu.

18

Neka smešna, odavno zaboravljena, potpuno izlišna hijerarhija zadržava se još jedino na kalemegdanskim klupama. Bivši načelnici pozdravljaju prvi svoje bivše ministre: bivši savetnici – načelnike: zanatlije – svoje majstore iz 1937, pensionisani kapetani pensionisane pukovnike, zemljaci se javljaju prvi svojim bivšim poslanicima...

19

NOĆ

Stižemo u Beograd privučeni obećanjima koja smo dali sebi, stižemo, ma šta se posle dogodilo s nama: prelazimo preko velike mutne reke, stižemo

peške, vozom ili kamionom, na krovovima teretnih vagona i u prašnjavim autobusima, stižemo u našu veliku avanturu, znajući da će nas Beograd primiti, baš kao što neki dobroćudni rođak otvara vrata svoje kuće i kaže nam da se raskomotimo, i „gde čeljad nije besna, ni kuća nije tesna!“ pa kako nam

bude – stižemo, dakle, znajući da će nas ove ulice na kraju krajeva ipak primiti, baš kao i sve one pre nas što su dolazili da potraže zaštitu, sreću, krov nad glavom, posao, hleb i ime. Stižemo kao bezimni došljaci sa zavežljajima punim narečja našeg starog kraja, potucamo se i borimo, a onda, jednoga dana, počinjemo da radamo rođene Beograđane; one koji će se uskoro smeјati našem akcentu – dugonoge i dugovrate devojke maznog izgovora i visoke mladiće, buduće košarkaše „Zvezde“. Radamo sami sebi korenje u ovom vetrovitom gradu, koji je, najzad, postao naš!

22

sazrele jagode sa šlagom, te mačke – razmažene kćerke diplomatskih činovnika i predstavnika IBM-a za Jugoistočni Balkan, zlatne ribice u proleće, kad kolena klecaju, a koža peče i goni vas da je napustite i ostavite u prvoj kanti za đubre pa otperjate u srećnu klimu svojih predaka, nagi i nevini poput novorođenčeta ili mlade zmiје što se izmigolјila iz svoje lanjske kože, te martovske lepoticе čine mi šetnje još očajnijim, jer njihova lepota boli.

Primećujem da, što sam stariji, devojke postaju sve lepše, vitkije i nežnije. Sve više liče na onu devojku – san što je do nas stizala sredinom pedesetih godina uglavnom sa stranica „Pari mača“, ukradenog u Francuskoј čitaonici (Brižit Bardo trči preko trave), pa ga, gladni ljupkih njuški, lepili po svojim samačkim sobama da nas spase od siromaštva i dlakavih gazdarica. (Bile su to naše jedine ikone, ti izbleđeli fotosi na zidu. Prikucavali smo fotografije na zidove kasarni, obleplјivali njima naše voјničke sanduke i poleđine vratnica od ormana u kojima su trunule uspomene i raspadale se stare patike.) Evo ih, te preko noći izdijklјale devojčice sa vlažnim bambi-njuškicama promiču danas pokraj nas, ostarelih šetača: ali mi više ne postojimo za njih, mi smo samo prazan vazduh kroz koji prolaze, prolaznici, bedem gomile, masa, čekači trolejbusa, fon smoga, sivilo trotoara i fasada; samo smo bezimni šetači i one prolaze kroz nas, a kada nam kažu: pardon! – to je

24

BEZ VEZE

Svakog proleća, u kolena mi se uvlači glad, ona stara izgladnelost iz 1957. sa blagom vrtoglavicom i neizmernom čežnjom za mladim lukom i zelenom salatом na kojoj se blistaju zaostale kapi rose. To je strah koji rađa nedostatak C-vitamina (osećaju ga najviše skitnice), strah podgrevan vrelim asfaltom i geršlom, skuvan sa menzaškim makaronima i udavljen kao ćufte u paradjz-sosu neke prazne aprilske nedelje, u kojoj je menza bila leplјiva od bede, a ulice prazne. Strah izgnanika koji prolazi periferijskim ulicama pokraj bašti u kojima ručaju srećne porodice pod trešnjom. On gleda decu i pse u travi, potkresano šiblje, škripave verande i bele salvete... Na radiju: *Vreme sporta i rasonode*. Dim i prašina. Telo je otežalo, znoj probija stare pantalone koje se lepe za kolena. Oslobođene svojih zimskih kaputa, beogradske devojke seku grudima vazduh pun uzbuđenja. Njihova tela i napeti lukovi njihovih nogu liče tada na drvene skulpture devojaka što su krasile pramce gusarskih karavela. Te, preko noći procvetale devojke što se tuširaju dva puta dnevno i jedu prve

23

raseјano izvinjenje upućeno nikome, u trku ka nekom srećnom vršnjaku.

Ne postojimo više, jer smo preostali iz nekog drugog vica, čijoj smo se poenti smeјali kao šašavi mnogo godina ranije. Ali san je postao stvarnost! Dodirujemo se ramenima sa nedostiznim kopijama Brižit Bardo, Džeraldine Čaplin, Džin Siberg... Gospode, onaj isti prćast nosić, iste pege i gipki hod po trotoaru! Gospode, one srneće oči, ona plava jezera u kojima se ogledaju naše godine i naš umor, ona blesava razdragana lepota marta na Terazijama, i drskost i jamice na obrazima – nestašno pramenje koje se sklanja sa čela oživljene fotografije što je, nekada davno, krasila poklopac voјničkog sanduka...

Sad su naše, sad su tu, u kafanama, kafićima, pabovima i bistroima, u samoposlugama, u bioskopu na matineima, a ponekad čak sede i za našim stolom iznad „kup Žaka“, i pokušavamo da govorimo sa njima, želimo da što jednostavnije prevedemo na njihov jezik koliko smo dugo čekali da se pojave ovde, pod ovim podnebljem gde su žene vekovima prtile decu i bežale u brda, stajale u redovima za hleb i mleko, dodavale jedna drugoj ciglu raskrčujući pustoš i ruševine svojih domova, kopale kukuruz i vraćale se klonule u svoje memljive kuhinje. Pokušavamo, u stvari, da im kažemo koliko je stvari bilo potrebno da se dogodi pa da se one rode, tako mlade i lepe. Koliko čežnje, pa da oni siroti zidovi najzad ožive, da se

25

fotografije otvore i puste svoje modele na naše ulice, koliko nevolje i sirotinje... Pokušavamo da im to kažemo, a one nas gledaju sa ustima na slamci, napuće usne i mazno zamjauču:

– Bez veceeeeeeze...

I gle, istog časa vraćeni smo u svoje vojničke sanduke i šezdesete godine prošlog veka, istog časa govorimo sami sebi da ponovo sedimo na nekom vetrovitom tavanu u martu i razgovaramo sa Brižit Bardo na slici iz „Mača“ – to je, znači, još i sad samo san, a ovo za našim stolom – obične su fotografije, bez ukusa, mirisa i težine: to nam je samo neki bogati rođak poslao nepotrebne lutke kupljene u istoj prodavnici mehaničkih igračaka, proizvedene na istoj traci, samo što na pritisak ne kmeče: „Mama“, već „Bez veeeeze!“

Opet smo, znači, prevareni, jer to nije to!

Bez veze.

PROLEĆE

U proleće, mi smo zaista najlepší narod na svetu!

Zimi nas šiju u eleganciji mnoge zemlje i mnogi gradovi, ali kada se najzad svuku vizonske bunde Londona, kada se pod ludim aprilskim suncem počne da topi rimska šminka, kada se izađe iz kuća i automobila po kojima se raspoznaje ko je ko, kada se poskidaju pariske fantazije od šešira – dolazi naših pet minuta! Na suncu, toj sirotinjskoj majci, dovoljne su samo jedne farmerke i jedna majica, pa da golim telima ušijemo dekadentno englesko bledilo, rimsku tradiciju i parisku lepotu punu artificijelnosti, koja se predugo hranila smrznutim mesom i povrćem. Više nije važno gde ko stanuje, čime se vozi, šta poseduje – sve što je lepo, proleće je izvuklo za kosu na ulicu! Ona se pretvara u veliku ljubavnu arenu u kojoj se bore pogledi puni nagoveštaja i obećanja: tu se sve nudi izglednelim očima i nestrpljivoj koži.

Ispod džinsa na dugim nogama što gutaju trotoare, treperi mlado telo, puca platno na zategnutim bedrima...

Kako je lepo biti živ! Šta su sve propustili da vide oni što su požurili da umru!

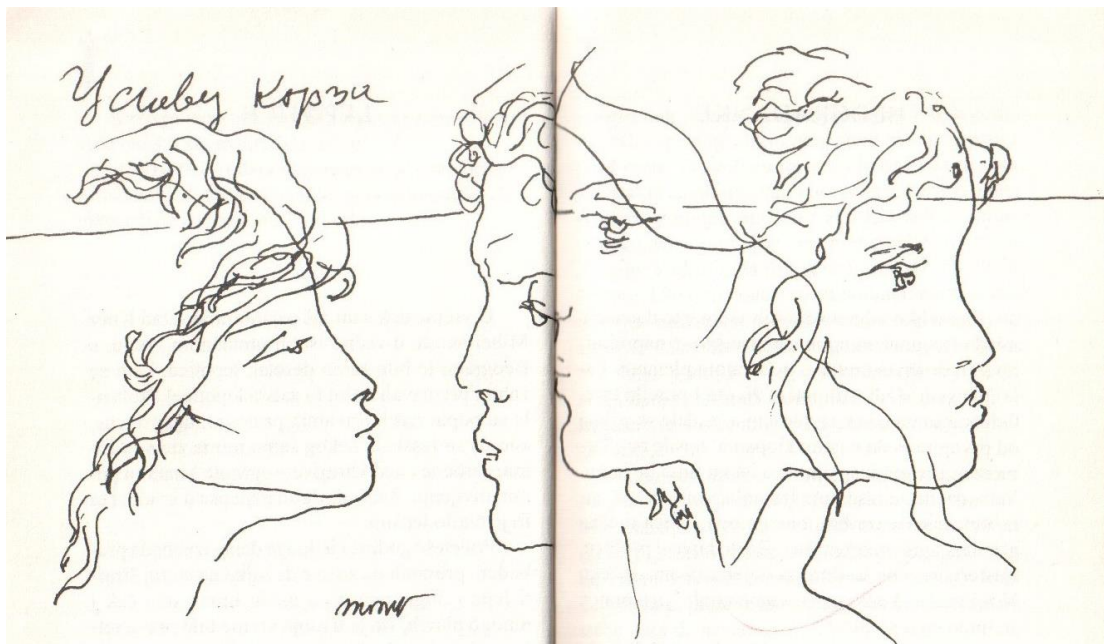
– Spavati sa rođenom ženom, to je čisti incest!
– kaže mi jedan tek razvedeni pedesetogodišnjak, okrećući se za lepotom koju odnosi veče.

LEPOTICE

U vreme dok sam još pasionirano šetao Knez Mihailovom, u večito istom ubitačnom krugu, u Beogradu je bilo samo desetak lepotica, i svi su znali i priznavali da su to zaista lepotice! Prolazile su poput naših privatnih princeza, tajanstvene, kao da su izašle iz nekog samo njima znanog filma, čarobne i nedodirjive – ognute šapatom punim divljenja. Znale su da su najlepše u gradu, i to ih je činilo lepšim.

Proleteše godine i jednoga dana, iznenada probuđen, primetih da su sve devojke na staroj štrafti lepe i dugonoge, i da među njima ima čak i mnogo plavih, što je u moje vreme bila prava retkost. Sve devojke bile su lepe! Više se ne zna ko je lepotica. Primetih takođe da princeze iz moje mladosti devojčice već zovu „bakama“! Prolazile su neprimećene ulicom, svaka sa nekom svojom dramom u tašni, zabrinute, užurbane... Moje vršnjakinje danas plešu retko. Dobile su borice oko očiju i zaista mnogo puše.

Ali da vidite čuda! Kada se slučajno sretnemo na ulici, ponovo smo klinici: ponovo su one lepotice,

a mi skromni šetači. Iz minuta u minut, sve su nam lepše i lepše... Iz starih domaćica ponovo zirkaju koketne devojkice. Iz davnih dvorana za igru, ponovo „dame biraju“ i ponovo nismo izabrani mi, već uvek neko drugi, srećniji od nas!

I da vidite čuda: one to znaju! Znaju da su danas samo nama lepe i da će nam biti lepe i kad budu ima-

30

le osamdeset godina, zato što smo stražari njihove lepote koja nam je davno poverena na čuvanje. U tim srećnim časovima, klinke nemaju šta da traže.

– Šta si se zablesavio? – kaže mi jedna mala.
– Sigurno je ta gospođa bila nekada lepa?

– Da samo znaš... – odgovaram i odlazim na piće.

31

BEOGRADANKE

Za razliku od nekadašnjih vremena, današnje mlade Beogradanke nikada nisu same: naprekidno su u društvu – uvek u pokretnom plemenu koje ima svoj jezik, stil, način života i pravila igre. Odrasle su zajedno sa dečacima, sedele sa njima od prvog razreda u istim klupama, nosile iste farmerke i iste majice – igrale u istom timu košarku. Već odavno je rasterana izmaglica one divne tajne što se krila iza bastiona polova: Treća muška gimnazija. Sedma ženska... Zagledanje u prolazu, misterija prvog dodira na zajedničkom dočeku Nove godine kada su još „dame birale“, a u ponoć se igrao engliš-valcer.

Promenio se tip beogradske devojke. To više nije ona pomalo obla ženica koja osvaja svojom nezaštićenošću i bespomoćnošću – krupnim tamnim očima osenčenim čulnošću. Na današnjim devojkaama primećujete njihov vitki, visoki rast: duge noge, uske kukove i široka ramena, slobodan sportski korak, a poslednja stvar koju ćete na njima zapaziti su njihove oči, pogled i ono iza pogleda. Današnja mlada Beogradanka je slobodna,

32

samostalna, svesna svirepe prednosti svojih godina. Nije joj neprijatno ako njeni vršnjaci psuju pred njom. U školi su joj već objasnili da je seks preduslov za produžetak vrste, ona zna sve o oplodavanju pomoću muških i ženskih ćelija, a muškobanjasti grad joj ne predstavlja nikakvu pretnju: kadra je da mu se suprotstavi, da vlada ulicom. Ulice su, inače, njeni hodnici: park joj zamenjuje nekadašnji iščekzli vrt iza kuće, a ugao na kome se nalazi sa svojim drugarima – trepezariju za primanje gostiju! Njen svakodnevni rečnik je praktičan, sveden na stotinjak reči. Iz njega je izbačeno sve što bi moglo da liči na sentimentalnu starudiju.

Kada se zaželi romantične nežnosti, ona će otići u bioskop po porciju celuloidnih snova, obojenih nasiljem. Ali polutama dvorane neće zavesti njenu razboritost. Poplavu raznežavanja sprečiće na vreme kakvom smelom upadicom, posle koje će gledaoci prsnuti iznenada u smeh i čarolija će istog časa da nestane.

Njihova odeća i šminka – fantastično slikarstvo bez ikakvih pravila, u kome se razaznaju daleki odjeci i odblesci svetske mode. Ni traga bojazni da će delovati upadljivo, potpuna ravnodušnost pred onim šta će kazati ulica. Iza njihove napadne elegancije ne krije se luksuzan život, već duboko skrivena želja da se ostavi utisak u prolazu, neka divna sklonost ka prurušavanju, čežnja ka lepim stvarima. Sve što poseduju, na njima je!

33

Po tome pomalo liče na tursku konjicu – čitava imovina uložena im je u bojnu opremu! Mada daleko od svetskih modnih centara, elegantnije su od vlasnica butikata, jer poseduju svežinu generacije koja koristi kozmetiku, a još nije izgubila mirise mlade kože.

U njih je do poslednjeg daha uložena osveta njihovih majki muškom rodu: časovi klavira, baleta i engleskog, košarkaški treninzi, a nije više retkost – čak i savladana karate veština! Pripremile su svoje kćeri za jedan srećniji život koji same nisu mogle da imaju znajući da svaki tip života plaća uvek svoju cenu. Te ružičaste devojčice u stvari su majčino tajno oružje iz kojeg se gađa onaj nekadašnji nesrećni život pun neimaštine i bede – ono vreme u kome su lepi predmeti bili retkost.

Pitam se dok ih gledam: hoće li umeti da se odriču u ime ljubavi kao njihove majke? Kako će starići, i kakve će starice na kraju postati? Poput naših majki, ili nekako drukčije, što će se teško oprašati od lepote mladih godina?

Pa ipak, zagrebete li njihovu sigurnost, razgrnete li navike ili probušite balon njihove žvakaće gume, pronaći ćete ispod velegradskog bleska jednu isto tako nežnu i ranjivu devojčicu, kao što su u svoje vreme bile njihove bake i majke.

34

BLAGOSLOVENO STANJE

Beograd je preko noći ozeleneo, pa mu olistale krošnje sakrile nedostatke: fasade sa kojih otpadaju predratni ukrasi, krezube svetleće firme kojima nedostaju neka slova... Ulice su se pretvorile u tajanstvene, zelene tunele. Obećavaju uzbudljive i neočekivane susrete i mala čuda. Napunite džepove semenkama i šetajte – videćete, sve je moguće u maju!

Odjedanput, na trotoarima se pojavilo neverovatno mnogo mladih žena u blagoslovenom stanju. Ližu sladoled, lenje i pomalo odsutne, i umiruju svoje uplašene štrkljaste muževe koji umiru os straha što će tako brzo postati očevi. Lepe su, onako sanjive i trapave u svojim širokim haljinama bez struka: sve im se nešto čudno jede (grožđe u maju), sve im se kao malčice vrti u glavi. Njihove vršnjakinje ih gledaju sa zavišću, a one ponosno guraju svoje nabubrela stomake kao spomenike generaciji koja će osvojiti svet.

– Pogledaj, mrda se! – kaže jedna pegavica svom mladom mužu i stavlja mu dlan na zategnuti stomak.

35

– Mrda se, časna reč! Opet se mrda...

Njihove majke, buduće bake, kao i obično – očajne! Očevi čute i puše. Neće da se mešaju.

– Nemam ništa protiv – kaže jedna buduća baka od trideset i osam godina – ali hteli smo da nam dete najpre završi fakultet i malo proživi, pre nego što se zakopa...

– A ti si kao čekala da završiš fakultet! – dobacuje joj njena majka, uskoro prabaka. – Ajde, molim te!

– Onda su bila druga vremena!

Ali vremena su uvek ista. Budući Beograđani dolaze uvek neplanirano, uvek u najnezgodnije vreme. Baš ih briga što će stanovati u iznajmljenim sobama, baš ih briga što im roditelji nisu zaposleni i što još nisu završili fakultete, niti odslužili vojsku! Oni dolaze, a posle se sve nekako sredi samo od sebe. Kako? Niko ne zna kako, ali opet se nekako sredi.

Beograd je u maju sanjivo lep, baš kao da je čitav u drugom stanju.

36

SELO

– Onda? Je li lepše na selu ili u gradu? – pitala me je svaki put šeretski moja stara tetka, kada bih mršav i ubledeo dolazio na dva-tri dana da se nadišem svežeg vazduha.

Kazao bih, naravno, da je mnogo lepše na selu, čeznući u sebi za gradom. Ipak, pitanje moje tetke još uvek stoji otvoreno, i mada sam potrošio silne godine da odgovorim na njega, opet sam na početku!

Ako je zaista lepše na selu, zašto bi onda, kog davola, svakog dana hiljade seljaka ostajalo zauvek u gradu? A ako je lepše u gradu, zašto onda svakog vikenda hiljade rođenih građana bezglavo beže u sela?

Zaklinjemo se u sebi da ćemo jednoga dana sve ostaviti i otići da živimo u pradedovskoj kući, sa obe noge na zemlji. Dosta nam je lošeg vazduha koji dišemo, suseda ispod, iznad nas i s obe strane: dosta nam je toga da životinje vidamo samo u kavezima i na televiziji, i mleka u tetrapaku i života na kredit nam je dosta; a onda, posle tri seoska dana, tišina počinje da nas izluđuje – ner-

38

viraju nas muve iz štale, nemamo gde da kupimo novine u deset uveče, ni cigarete u ponoć, ne uspevamo da zaspimo zajedno sa kokoškama, niti da se probudimo skupa s petlovima. Nalazimo se tako u stalnom nesporazumu sa sopstvenim snom o selu. Naši domaćini, gostoljubivi ukućani, ne mogu da spavaju jer nama se još sedi, ili ih ometamo u jutarnjem radu jer nam se još spava. Ograđeni dvorišnim zidovima (plot, ambar, staja, kokošinjac, kapija, zid susedne kuće), shvatamo da u Beogradu ima mnogo više od onoga što zovemo „prirodom“. Ako je do šume, ona je mnogo gušća u Košutnjaku od ove koju smo zatekli na selu, ograđenu i proredenu. Ako nam je do reke, one su mnogo šire i dublje od ovog potoka što se jedva provlači među kamenjem. Ako nam je do hrane – na selu je zaista ima mnogo, ali je jednolična, jer stiže samo iz povrtnjaka iza kuće, koji se ni izdaleka ne može meriti sa gradskom pijacom: uz to, niko na selu tu hranu ne ume da spravi na način koji zaslužuje tako svež i dobar materijal. Ako nam je do televizije, nismo baš morali ovoliko daleko da putujemo da bi smo isti program gledali dvesta kilometara od svoje uobičajene fotelje.

Razdražuje nas sveopšta spornost i spokojstvo, jer smo preko noći promenili životni ritam gradskih neurastenika, pa se sa uzdahom olakšanja prepuštamo ponovo histeričnij bujici rodnog asfalta. To je naš život! Selo – to je naš san koji sanjamo budni, svaki put kad pomislimo da više

39

nećemo izdržati na asfaltu. Tek sa obe ove stvari u srcu, mi smo potpuni!

Na selu, nema sumnje, svakako je lepše, ali grad je moja velika ljubav, a kao u svakoj velikoj ljubavi, i u našoj vezi dolazi do čestih svađa. Tada ga napuštam i varam jedno vreme sa selom, da bih se opet pokajnički vratio da zajedno podelimo sudbinu.

Kada poželim da vidim travu, odlazim do parkića u susedstvu gde raste nekoliko kvadrata nečeg zelenog, što bi trebalo da bude trava. Ogradili su je ogradom, da i ona ne pobegne preko vikenda kući na selo!

40

NA ULICI

Čudan smo mi narod!

Nigde se toliko ne govori o tuđem izgledu kao kod nas. Doterate se tako, i puni sebe izadete u večernju šetnju i ne sluteći šta vas sve čeka, kad – sreće vas poznanik! Ne kaže ni dobro veče, ne pita ni kako ste; odmah vas procenjuje. Ako ste slučajno dobili neku kilu više, očajnički širi ruke, cokće usnama i više na sav glas: „Uh, bre, al' si se ugojio! Na šta to ličiš?“

I ne znajući da vas je bacio u najdublje očajanje, odlazi dalje i zaboravlja vas istog časa. Trčite pravo na vagu i od sledećeg jutra prestajete potpuno da jedete, mršavite iz dana u dan, i samo čekate kad ćete ga opet sresti. I gle, dolazi i taj dan. Šetate se vitki poput oštrice brijača kad, eto ti njega! Ovaj put ne širi ruke i ne cokće, već vas podozrivo posmatra, kao da ste zaraženi, i smrtno ozbiljan vrti glavom: „Šta ti je? Nešto si strašno oslabio? Trebalo bi da odeš na kontrolu...“

Očigledno, sumnja da ste oboleli od onog najgoreg. Noge počinju da vam klecaju. Vraćate se

41

kući i manijački jedete sve do sledećeg susreta, kada će vam opet reći da ste se ugojili.

Uglavnom, nikada vam niko ne kaže da ste baš kako treba! Nikada da ste sasvim normalni. Zbog čega to čine? Da li zbog toga što nas vole, pa se brinu za naš izgled, ili hoće da nas povrede, jer su zli i zavidljivi? Ili, jednostavno, nemaju pametnijeg posla pa se brinu o tuđem izgledu, tek da govore, tek da nešto kažu? Ko će svetu udovoljiti?

Ipak, u dalekim zemljama, među nepoznatim, učtivim ljudima, počinje da nam nedostaje namegljiva, ponekad tako nesnosna briga naših sunarodnjaka. Koračamo izgubljeni u gomili i čeznemo da nas zaustavi neko poznat, raširi ruke i cokćući kaže da smo se strašno ugojili! Bili bismo tada manje sami...

BEOGRAD JE IPAK BEOGRAD

Ništa tako dobro ne objašnjava Beograd kao te četiri reči koje izgovaramo već na aerodromu, kada se vraćamo kući. U njima ima ljubavi, ima topline, ima divljenja i osećanja da smo bezbedni; u njima ima sreće što se živi na jednom tako zgodnom mestu kao što je Beograd. Jer, ako niste ništa značajno učinili u svom veku, dovoljno je već i to da ste uspeali da živite u Beogradu – neostvarenom snu mnogih provincijalaca.

Koliko je Beograd izuzetan, najbolje svedoči činjenica da je u njega mnogo lakše stići iz Sidneja ili San Franciska, nego se odvesti sa Železničke stanice do Terazija, jer nijedan taksista neće da vozi tako kratku turu.

Zato, kad god se vraćam u Beograd, ponosno uzdignem glavu i kažem taksisti: „Ne, ne, Beograd je ipak, Beograd!“ i on se obično složi sa mnom.

Jer, kada je čitava zemlja u mraku, Beograd i dalje junački svetli svojim krezubim reklamama! I kada svi gradovi u zemlji pozatvaraju svoje kafane i hotele u jedanaest sati, možete da budete

sigurni u šta god hoćete da će Beograd držati makar jednu kafanu otvorenu sve do jedanaest i petnaest! Ipak je to velegrad.

Uostalom, zbog Beograda su opustela mnoga sela: svi su se preselili u njega! Zajedno sa svojom ljubavlju prema životu u gradu, doneli su i mržnju prema prirodi iz koje su jedva pobjegli. Najpre, novopečeni došljaci ukinuli su konje u Beogradu, da ih ne podsećaju na selo i štale. Čovek može da vidi konjanike i konje nasred Pete avenije u Njujorku, a da to nikome ne smeta, i pored neopisive automobilske gužve. Jednostavno, Amerikanci su narod koji je osvojio svoj kontinent na konjima, pa ih zato vole i poštuju. Da nema onih pet-šest nesrećnih ponija u Zoološkom vrtu, mali Beograđani bi konje vidali jedino na televiziji! Ima još nešto: oni koji su pobjegli sa sela u Beograd mrze iz dubine duše i drveće (jer ih podseća na šumu), pa ga seku gde god stignu, a stignu svuda! Njihov san je asfalt! Što više asfalta!

Beograd je najidealniji grad na svetu da se iz njega pobjegne preko vikenda u selo. Oni koji ostanu, pravi su Beograđani. Oni nemaju nikog na selu.

Beograd je jedini grad na svetu gde su kelneri otmeniji od mnogih gostiju.

Beograd je jedini grad na svetu gde vas svi pozdrivo gledaju kada ulazite u neku kafanu. Kao: „Šta će on ovde?“ Izdržite to nekako, sednete, pa onda i vi gledate one koji ulaze sa izrazom: „Šta će on ovde?“

Beograd ima i tramvaj „dvojku“ koji se stalno vrti u krug, baš kao i naš život.

Beogradu je potrebno mnogo manje vremena da sazida čitavu jednu ulicu, nego da joj nadene ime. Zato se najveći broj novih ulica u našem glavnom gradu zove „Nova“, a najveći broj kuća je „bez broja“!

U Beogradu čovek najduže ostaje mlad, jer ga i posle četrdesete prodavci u bakalnicama zovu „bato“ ili „sine“...

U Beogradu i hronični jedinci pronalaze izgublenu braću, jer se svi oslovljavaju sa „brate“!

Najzad, Beograd je najidealnije mesto na svetu da se uhvati autobus za Zemun.

Jer, Beograd je, ipak, Beograd!

BUVLJAK

Na samoj ivici beogradske periferije, tamo gde se prašnjave bašte pretapaju u panonsku ravnicu, iz nedelje u nedelju raste, širi se i buja velika buvlja pijaca koju narod zove Buvljak ili Rondoš. Odlazim tamo nedeljom pre podne. Ma kakvo da je vreme tog dana, čini se, nad Buvljakom uvek stoji jedan golubjesivi oblak iz koga se obično oko podne prospe kiša.

Buvljak je najtužnija pijaca na svetu. Ona nema vekovni pedigree londonskog Portobelo rouda, na kome je Karol Rid snimio svoj film *Jare za dve pare*, niti rafinirano lukavstvo i smisao za dekorativnost pariskog Klinjankura, gde se dobrostojeći antikvari prerašavaju nedeljom u klošare da bi prevarili naivne i lakoverne strance i utrpili im lažne svećnjake. To nije buvlja pijaca na Porta Porteze, u Rimu, koja me uzbudila više od podruma Vatikana, ni Delansi strit u južnom delu Njujorka, ulica okružena zgradama od crvene cigle sa požarnim stepenicama – Meka za siromašne! U njoj se gura, puzi i gmiže sve što je odbacio srećni Vavilon.

46

Buvljak je potpuno pusta ledina, delimično asfaltirana, na koju kao da su s neba sleteli: jedan škripavi ringišpil, jedno strelješte, redovi težgi i silan svet, za koji ovo mesto nikako nije puka artistska igra. Tu se najsiromašniji odevaju i obuvalu, probaju zimske kapute nepoznatih pokojnika, kupuju delove za svoja stara kola, nameštaj što danima kisne pokriven, kaveze za ptice: tu se jede i pije, kuva kukuruz i peku kobasice, prodaju značke, marke, stari novac, naočari bez stakla, telefoni bez slušalica, tranzistori, noževi, ikone, makaze i raznovrsni alat... Za mnoge, Buvljak je seoski praznik – vašar koji su izgubili prilikom dolaska u grad, pa ga ponovo napravili od sirotinje i seljačke tuge! Za druge, tu se završavaju opasne veze kontrabande, čiji putevi vode preko granica u rumunska sela i mađarske pustare, italijanske magazine i solunske magazine.

Buvljak – to je prepodnevni koktel za one koje nikada ne pozivaju na koktele! To mesto je poslovnost prostor za nezaposlene, poslednji izlaz za one bez izlaza, poligon za mlade lopove, odskočna daska za buduće milionere, obećana zemlja za kolekcionare besmislica, zavičaj za one što su izgubili rodna mesta, lek protiv usamljenosti za usamljene, nada za one bez nade...

Postoje ljudi kojima smetaju buvlje pijace. Smetaju im to rasulo bede, šverca, lukavstva, krijumčarenja, obesti, smeha, pijanstva i sitnog trgovačkog rizika. Čini mi se, to su, uglavnom, osobe

47

kojima smeta i sam život! Oni svet zamišljaju kao sređenu kasarnu u kojoj se tačno zna gde ko stoji i šta se gde prodaje. Buvljaci su za takve stecište probisveta, lopova, pijanaca, kurvi, individualista i, uopšte, tipova sa ruba života. Čini im se da se ta bulumenta jadrnika i protuva, baš za inat njima, nikako neće da uklopi u dobro smišljene planove za zdrav i pošten život i srećnu budućnost. Ali buvljaci su jači od dogmi! Žilavi su i neuništivi kao sam život. Oterate li jedan buvljak sa neke pijace, nići će poput korova već iduće nedelje na sasvim drugoj poljani, još veći i haotičniji. Tako je posledratni Buvljak sa Cvetkove mehane, potucajući se po gradu, pobegao čak na drugi kraj varoši, preko reka u ravnicu, i nastanio se poslednjih godina na Novom Beogradu.

Na njega se odlazi onda kada se zaista više nema kud otići. Onda kada nas život natjera da iz kuće iznesemo poslednje stvari i stanemo iznad njih dotučeni, najzad spokojni što niže ne možemo pasti i što nam više niko ne može ništa!

48

ČUBURSKO DVORIŠTE

Kađa sam negde daleko u belom svetu, često mislim na jedno dvorište u Beogradu, na Čuburi, u Šumatovačkoj ulici.

Nalazi se iza uskih gvozdenih vrata i niskog kućerka neupadljivog izgleda. Ne otkrivam broj te kuće da stanari ne bi postali svesni lepote prostora koji kao da je začaran, a takođe ni zbog toga, da tamo ne pohrli svet bez unutrašnjeg sadržaja, ona vrsta sveta, što osvaja preko noći svako mesto u gradu, čim mu neko otkrije smisao i vrednost.

Ukratko, to je jedno dvorište sa starom lipom u sredini sa čijih se najnižih grana protežu u svim pravcima konopci za sušenje rublja. O jednu granu obešena je drvena ljuljaška.

Ispod lipe se nalazi crvotočan astal ispran mnogim kišama, po sredini ulegao od lanjskih snegova. Postoje još i dve klupe – to je, dakle, neka vrsta antičkog trga; za tim stolom sastaje se komšiluk da podeli tek ispečenu gibanicu (u srećnim jesenjim danima), da popije po koju bocu piva (u leto) ili da zajednički raspravi neku dvorišnu

49

dramu: slučaj poštareve kćerke, na primer, koja je ostala u drugom stanju, a ne zna s kim.

To dvorište je grad za sebe i može da izdrži i najdužu urbanističku opsadu, pošto ima dovoljno vode za piće (česma je u sredini), dovoljno hrane (zimnica je spremljena) i dovoljno alkohola – u svakom prozoru zre višnjevača u teglama. Za vreme moguće opsade, stanovnici dvorišta bi mogli da šalju poruke i bez telefona, jer u dnu postoji golubarnik sa oko pedesetak golubova pismoša i prevrtača.

Za mene, to je najidealniji prostor za život. Pre svega, čovek u tom dvorištu nikada nije sam ako to baš izričito ne želi. Mada svako poseduje sopstvenu kućicu i svoj krov nad glavom, niko nije lišen blagodeti komšiluka. U desetak malih zgrada s obe strane dvorišta, svako ima na raspolaganju čitav mali grad sa najčudnovatijim stanovnicima.

U jednoj kućici (baš kao na nekom asteroidu iz Egziperijevog *Malog princa*) živi legendarni Pijanac. U drugoj, Svađalica. U trećoj, Poraženi. U četvrtoj kući žive privremeni Ljubavnici. Pored njih samuje Siledžija. U tom dvorištu stanuju još i Zanovala, Cicija, Cvečarka, Bivši, Golubar, Džudža, Činovnik, Kurva, Udovica, Drugi Grobar, Umetnik, Kuvarica, Automehaničar, Herihter...

Kućice, uz čije zidove raste loza-puzavica sa kiselim čuburskim grožđem, poseduju, uglavnom, po dve majušne prostorije: kuhinju, koja je, istovremeno, i dnevna soba i sobu za spavanje, koja

je, istovremeno i za goste, a takođe, istovremeno, i spremište starih stvari. Najbogatiji stanovnici dvorišta imaju i šupu za drva i ugalj, bicikl i dečija kolica. U kuhinju se ulazi pravo sa dvorišta, tako da čoveka zimi zapahne sveži dah snega, a u proleće miris lipe iz dvorišta.

Dva drvena klozeta su sasvim u dnu dvorišta, a kupatila se nalaze u Mišarskoj ulici ili, kad je leto, na reci Savi. U proleće se svi kupaju u limesnom koritu ili velikom hrastovom buretu, koje je uvek puno kišnice po kojoj plove golubije perje. To je divna prilika da za trenutak zavirimo u rasukošne, zrele grudi Raspuštenice, koja se kupu u ružičastom svilenom kombinezonu.

Kada se podigne pogled iz dvorišta vidi se komad plavog neba okružen visokim stambenim zgradama, u kojima niko nikog ne poznaje. Stanari tih visokih kuća gledaju sa svojih prozora u dvorište i sažaljevaju njegove stanovnike zbog nedostatka udobnosti. Oni pak, ispod lipe, obično govore da nizašta na svetu ne bi dali svoje dvorište, makar im ponudili čak i jednoiposoban komforan stan u novogradnji, što je san svakoga normalnog Beograđanina.

Najlepše je, u stvari, to, što sa ulice niko ne može ni da nasluti da iza zelenih gvozdanih vrata (koja cvile) postoji čitav jedan svet, dovoljan sam sebi. Ali kada čovek jedanput zakorači kroz tu kapiju, čiji broj još ne otkrivam, i koja se nikada ne zaključava, poželi da tamo ostane zauvek.

KEVA

I oni kojima nije majka, zovu je – Keva!
Kevo, dodaj ono! Kevo, opeglaj ovo! Ostavi,
to će posle Keva!

Za one koji to ne znaju, treba reći da su keve postarije i podeblje žene niskog rasta (danas, na žalost, vrsta u izumiranju) koje prebivaju, uglavnom, po kuhinjama, držeći poput polumitskih ličnosti na svojim plećima čitavu kuću, porodicu, život, svet...

Otkako ih znamo odevene su uvek isto, u kućne haljine od jeftinog tamnog cica ili porheta bezobličnog kroja: ne zbog toga što nemaju šta drugo, već što im je potpuno svejedno kako izgledaju. U džepovima njihovih šlafroka su raznobojne pilule za jetru, želudac, glavobolju i one ružičaste, za visoki pritisak... Na stubastim nogama proširenih vena, izvakane pantofle od kariranog filca koji je već odavno izgubio i boju i oblik. Kevama retko donosi poklone. Svi znaju – Kevi ništa ne treba! Samo da smo joj živi i zdravi! I kad joj donesemo sto grama kafe (nemlevene) mi joj je i popijemo.

Ko ima sreće da u kući ima Kevu, ješće najtanjstvenija, već odavno iščezla jela, za koja mnogi danas i ne znaju. Keve su poslednja stvorenja u Beogradu koja umeju da kuvaju flekice sa kupusom, grenadir-marš ili papazjaniju, da ne govorimo o knedlama sa šljivama ili bunar-kiplama, koje su to čudno ime dobile po testu, što je nekad moralo da se drži izvesno vreme u bunaru, da nakisne...

Poznato je da keve još uvek ne veruju kupovnim korama za gibanicu i da ih same „razvijaju“ po čitavoj kući; čak i za rezance u govedjoj supi! I pored svih naučnih dokaza o štetnosti, keve uporno, dan-danas završavaju sva kuvana jela zaprskom od brašna i aleve paprike. One su pravi majstori za ajvar – taj „srpski kavijar“ (kako ga je lepo opisao jedan francuski putopisac), a paprike peku po dvorištima na starim limenim šporetima. Donedavno, tamo su pekle i pekmez od šljiva, a za vreme rata pravile sapun od loja i žive sode, pa ga posle žicom sekla na kocke. Zbog ajvara keve nikada na bacaju tegle, dunst-papir i gumice. One će vam od sveg srca pokloniti slatko od dunja, samo pod uslovom da im posle vratite teglu!

Zanimljivo, Keva retko kad jede sa ukućanima za stolom, a opet ima problema sa težinom. To je, verovatno, zbog toga, što, boraveći čitavog života u kujni iznad šporeta, neprestano udiše hranljiva isparenja, gricka ili proba jela da bi postigla idealan ukus.

Kad im se razbole unuci, keve odmah bacaju antibiotike u đubre, čim ode lekar. Temperaturu

skidaju komovicom, projinim brašnom i vinskim sirćetom; zauške leče slanimom iza ušiju; za lečenje upotrebljavaju i „mast (propuštenu) kroz devet voda“, a u ormanu čuvaju čitavu zbirku čajeva. Beli slez, kamilica, žalfija, nana, majčina dušica... Već sama imena ovih čajeva leče svojim magijskim, utešnim zvukom.

Keve su poslednje osobe na svetu koje će zadržati sve ono što nijedan krojač ne prima. Zbog toga uvek imaju kolekciju raznobojnih „ibrišima“.

Keve su najtolerantnija bića na svetu. Šiptar Abdulah, mada je često sedeo sa nama za stolom, uvek je dobijao jela koja je Keva kuvala posebno za njega, jer mu je religija zabranjivala našu hranu. U vreme ramazanskog posta, ni Keva nije pred njim jela, da ga ne povredi.

Jedini Kevin kalendar bio je – crkveni! Jedini izlazak za godinu dana, onaj na groblje – za Zadušnice. Pa i tada, dok smo mi ostali jeli za pokoj duša, ona je neprestano služila pokojnike pod zemljom.

I makar da ste već prevalili pedesetu, Keva nikada neće zaspati dok se ne vratite kući. U kuhinji će vas, mada ste već večerali, čekati poklopljeno vaše omiljeno jelo iz detinjstva – spanać sa faširanim šniclama. Ko tome da odoli?

Keve, te sveštenice i čuvarke jednog davnog, iščezlog vremena, kada se živelo mirno, pošteno i udobno, na žalost, nisu nikome uspele da prenesu svoje male tajne.

Tek kada nas napuste, ostavivši iza sebe dopisani *Patin kuvar* i kutiju za cipele punu naših fotografija iz mladosti, shvatimo da i dalje žvačemo, ali da su jela potpuno izgubila svoj ukus...

BESKUĆNICI

Beograđani se, uglavnom, rađaju kao beskućnici.

To je zbog toga, što je Beograd grad u kome niko nikome ne može nikada da ostavi ništa u nasleđe.

Od svojih očeva, Beograđani mogu da naslede samo sklonost ka gojenju, visoki pritisak, ljubav prema belom-presečenom ili naviku da prillegnu posle ručka...

Svaka nova generacija počinje od nule!

Mnogo je lakše došljacima iz prigradskih sela. Da bi postali Beograđani, oni prodaju stoku, rodne njive, pradedovske šume... Pošto su plemenski i rodbinski povezani kao creva, baš kao na seoskim mobama, oni zajedničkim snagama betoniraju svoje novokomponovane kuće na periferiji, lagano se primičući centru. Kumovi dovoze cement, komšije ciglu i crep, braća grede, snaje kuvaju, a svi zajedno, preko vikenda, mešaju malter.

U prizemlju su im garaže, koje se, ako zatreba, lako mogu pretvoriti u krčme ili podstanarske sobe, koje će jednoga dana izdavati rođenim Beo-

građanima. Zbog toga što su u genetskom ratu sa građom, njihove kuće liče na bunkere.

Beograđani (ne znajući šta ih čeka), bezbrižno voze bicikle po Ušću i igraju tenis.

Oni se osećaju pomalo aristokratama. Rastu u malim stanovima svojih roditelja. Onoga dana kada odluče da zasnjuju porodicu, moraće da napuste taj slatki, produženi dečiji boravak i da postanu podstanari u svom rodnom gradu! Moraće, naime, da odluče, da li da sačuvaju brak ili roditeljski krov nad glavom?

Postaće, tako, prvaci sveta u hodanju na vrhovima prstiju i bešumnom zatvaranju vrata. Kupaće se godinama u osećanju krivice po tuđim kupatilima...

Kada doznaju da su na Zapadu mnogo jeftinije čitave kuće sa vrtovima, nego dvoiposoban stan na Julinom brdu, mnogi od njih će se zauvek iseliti u daleke zemlje i tamo napraviti karijere i bogatstva...

U Njujorku, na primer, svi koji drže do sebe, beže što dalje od Menhetna, dok se u Beogradu guraju da žive u strogom centru! (Uzgred, zbog čega je kod nas centar uvek – *strog*?)

I tako, prolaze godine... Mada su majke celog života bile bolešljive, najpre su, naravno, poumireli zdravi očevi, a one sirote, ostale da čuvaju ono malo starinskog nameštaja, porcelanski servis za dvanaest osoba (koje nikada nisu stigle na ručak) i stanarsko pravo, čiji su nosioci.

58

I svi se čude našem uspelom čoveku, čuvenom naftašu, pravom dolarskom milioneru, koji u Karakasu ima dvorac, teniska igrališta, ergelu i tri bazena, zašto u Beogradu ne stanuje u „Hajatu“, gde i pripada, nego u jednosobnom stančiću u Krunskoj, kod mame, koja ni za živu glavu neće da se preseli u Latinsku Ameriku? Ne može da napusti svoje mrtve. Svake nedelje plevi i zaliva njihove grobove...

Ali naš čovek zna da ni u jednom hotelu na svetu, neće moći da jede kevin spanać sa jajetom na oko, niti će ga iko posle ponoći budan čekati u apartmanu da mu podgreje paprikaš od juče.

Jednoga dana umire i ona. Posle sahrane, našem uspelom čoveku saopštavaju da se stan vraća opštini Vračar, kojoj i pripada. Njemu ništa nije jasno! Hoće da ga zadrži po svaku cenu! Valjda je zaslužio tih četrdesetak kvadratnih metara u svom rodnom gradu? Ne može. Nije na spisku korisnika stanarskog prava.

Dobro. Otkupiće ga... Nije na prodaju!

Traži da kupi čitav blok zgrada u Krunskoj, radi tog maleckog stana u kome je odrastao na ajn-pren-čorbi, u dobro poznatom mirisu zaprške, lavande i smole iz čamovine kojom su ložili šporet, zvani „fijaker“. Kako da izgubi smenjivanje godišnjih doba na dobro poznatim krošnjama Krunske, ispod kojih je pikao krpenjaču, ispod kojih se prvi put ljubio sa jezikom („filmski“), ispod kojih je plakao kada ga je ta ljubav napustila zbog jed-

59

nog košarkaša „Zvezde“, tamo gde u hodniku neokrećenom još od pedeset i neke, stoji još uvek ugrebano njeno ime... Šta da radi sa tim relikvijama, preostalim posle majčine smrti; sa ormanima od orahovog furnira u kojima se skrivao kao dete, sa hoklicama i „turskim čošetom“?

Da ih iseli do prvog u mesecu, kažu. Kuda? Kako da iseli detinjstvo i mladost? Šta bi kazala njegova žena Engleskinja, kada bi u dvorac viktorijanskog stila uneo ulubljeni divan, kome su propali federi, a na kome je najslabije spavao, preležao sve dečije bolesti i vodio prvi put ljubav, kada su mu roditelji 1954, bili u banji?

Na kraju, posle duge i neuspešne bitke sa advokatima i opštinarima, naš uspeli čovek ostavlja poražen pokušstvo na kiši u dvorištu i zauvek napušta Beograd.

Raskida i sve poslove sa Srbijom, zbog običnog, jednosobnog stana – jedine stvari u životu do koje mu je bilo stalo, a koju nije mogao da zadrži...

60

ROŠTILJDŽIJE

Stizali su u Beograd odnekud s juga još davno pre rata, siromašni, u uredno zakrpljenim seljačkim odelima sa neizmenjivim južnjačkim akcentom; argatovali su, šegrtovali, postajali kalfe kojima su gazde pred smrt ostavljale radnje, da ih rođena deca ne upropaste, dirinčili čutke dan i noć, kućili se i sticali, a onda iznenada ostali bez igde ičega!

Mislili su naivno da je to bio samo narodno-slobodilački rat, sve dok im koju godinu kasnije ne oduzeše čevapdžinice, bakalnice, poslastičarnice, buregdžinice i radnje za punjenje sifona sodom. Tek tada su saznali da je to, u stvari, bila Revolucija, za koju pre nikada nisu ni čuli.

U prvo vreme zaposliše ih kao službenike u njihovim sopstvenim trgovinama (da uvedu posao), a za direktore im postavili najnesposobnije i najlenje od bivših šegrtova. Radili su dok su mogli da podnesu javašluk, a onda se tiho izgubiše iz čaršije u kojoj su nekada nešto značili.

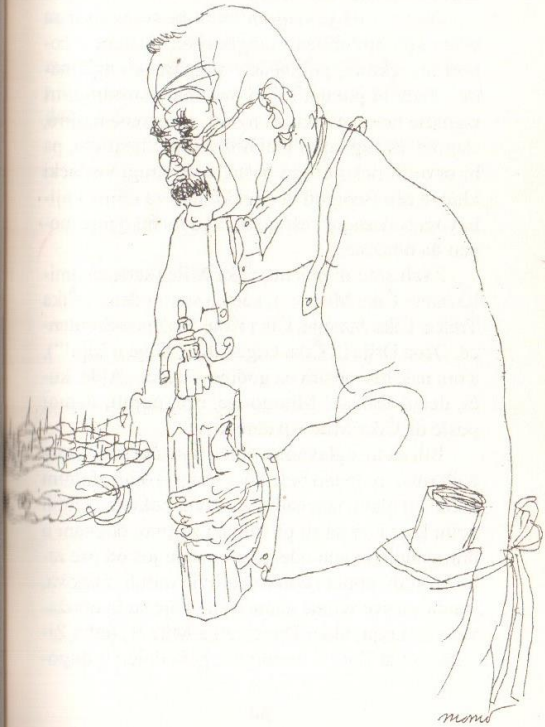
Ta ista čaršija, koju su iznad svega cenili i poštovali i u kojoj se verovalo na reč, bez ikakvih pisanih ugovora (čovek je mogao samo jedanput

61

da prevari), postala je za novu vlast, sastavljenu, uglavnom, od prigradskih seljaka – pogrdna reč! Govorili su: „To su čaršijske priče!“ ili „Čaršija je političko podzemlje...“ Srpska književnost puna je priča o seljacima koji se boje silaska u grad i čaršiju, koja je samo njegov trgovački centar.

Već na pragu starosti, a rođeni individualisti, krenuli su, a da to ni sami nisu znali, u pravi tajni rat sa svemogućim Sistemom. Ako ništa drugo, tek da ne sede zašutni u kuhinji, prodavali su u jesen po ulicama kuvane kukuruze. Neki od njih su pomalo trgovali, vukući po ceo dan veliku umašćenu aktn-tašnu sa mirisima ili srečkama lutrije. „Evo, dragi moj, čitava mi je radnja stala u ovu torbu...“ (Čika Maksa 1950). Ako su postali garda-roberi po restoranima, lako bi ih prepoznali po tome, što usput prodaju tri, četiri pakla stranih cigareta ili upaljače. Postajali su i ilegalni kafekuvvari po ustanovama i nadleštvima, bez kojih se uskoro nije moglo, jer su im kafe bile najjeftinije i najukusnije. (Mala tajna: nikada nisu prali džezve.) Useljavali su se u propale sportske klubove na Adi Ciganliji, u napuštene šlepove, u barake zabitih sokaka daleke periferije i počinjali skromno, gotovo ni od čega, sa jednom tepsijom gibаницe dnevno i gajbom piva, svoju podzemnu ugostiteljsku gerilu. Naučeni dobro da se u ovoj zemlji u privatnom biznisu ni za živu glavu ne sme širiti posao, niti biti isuviše upadljiv (iskusili su to predobro na svojoj koži), stizali bi na kraju, do

najviše desetak stolova u kakvoj iznajmljenoj bašti, u kojoj bi se jednoga dana zadimio čunak legendarnog, polusklepanog roštilja, za koji bi uskoro doznao čitav Beograd!

Osetivši da je izigran, tada bi se na njih sa svom silinom obrušio razgnevljeni Sistem – čopori inspektora, policajaca, sanitara i opština-ra... Tada bi pokupili tiho ono malo sirotinje; tri izgorele tave, rešetku za roštilj, rasparene tanjire, slanike, escajg i omiljeni nož za sečenje mesa, pa bi osvojili neku drugu baštu, neki drugi veslački klub, a ceo Beograd bi opet krenuo za njima i njihovom čudesnom veštinom, koju im niko nije mogao da oduzme.

Zvali smo ih obično, Čika Mile (kada se umiljavamo: Čika Milence), kao da smo rođeni – Čika Trajče, Čika Janićije, Čika Kole-Kolence-Sculence, Deda Drlja ili Čika Giga („Kod Gige u šupi!“), a oni nas, bez obzira na godine – deco! „Ajde, kući, deco! Razlaz! Mnogo ste, bre, popili, nemoj posle da Čika Mile ispadne kriv!“

Bili su to, uglavnom, oniži, punački starci snažnih ruku, potpuno bele kose i sa pokojim zlatnim zubom u glavi, iznenađujuće živih pokreta i sitnih očiju koje kao da su plivale na zječinu, odeveni u dotrajalu, izlizanu odeću, preostalu još od pre rata. Uz njih, poput nepokolebljivih ratnih drugova, stajale su sve vreme slične žene koje su ih obožavale do kraja; tetka Dane, tetka Mileve, tetka Živane, tetka Zore – anonimne pobednice u dugo-

trajnom, iscrpljujućem ratu protiv nepravedne Države. Iškolovali su decu inženjere, doktore, diplomate, profesore, lekare i visoke činovnike (koji su se pomalo stideli njihovog skromnog zanata) gutajući godinama ljuti dim roštilja.

Nadubreno njihovim znojem, mukom i kostima, danas cveta privatno preduzetništvo, u kome niko više ne nalazi ništa čudno. Šteta što to nisu doživeli!

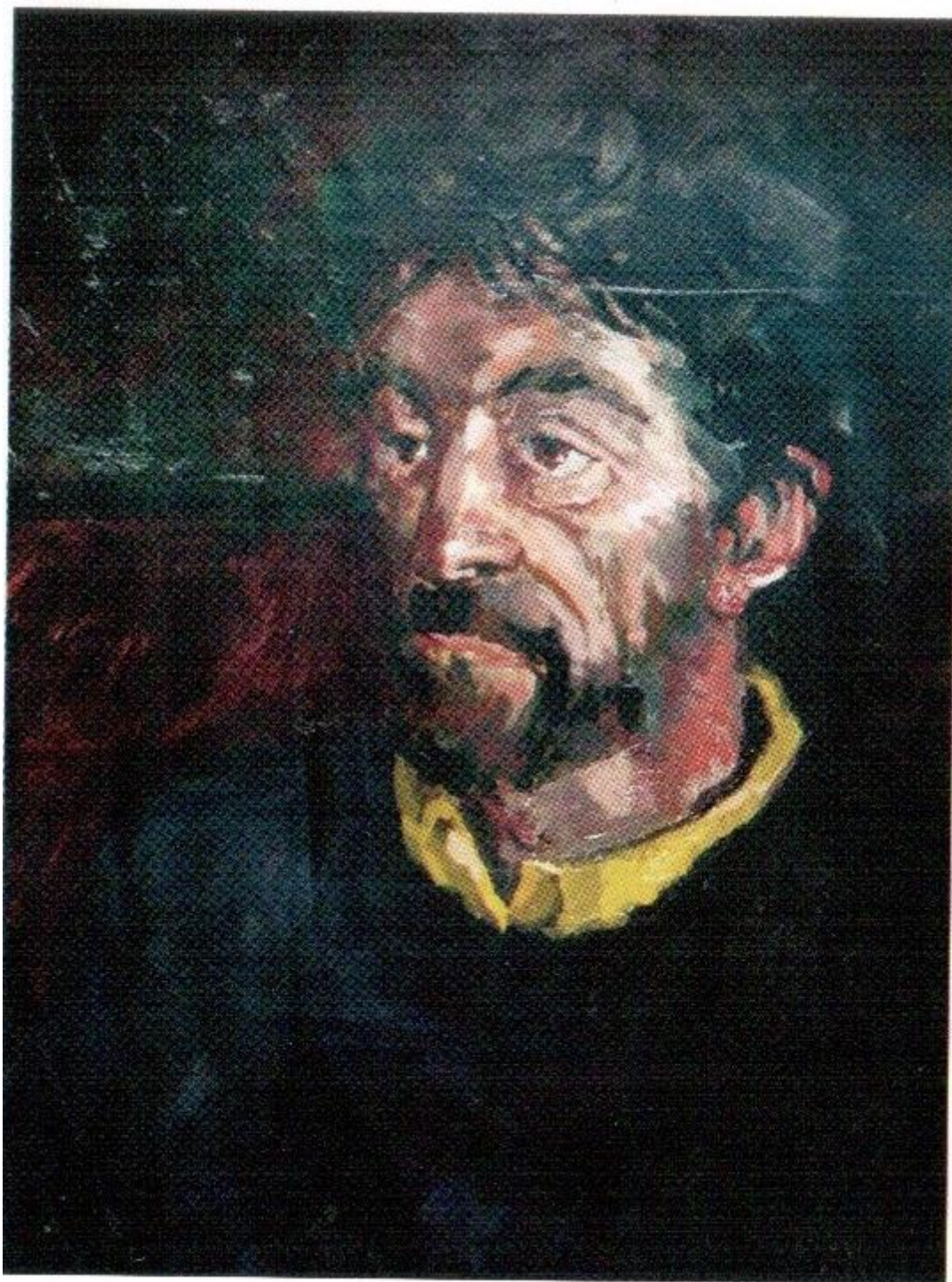
Pomenimo ih zato, u svojim molitvama...

Příloha 3: Mapa Bělehradu

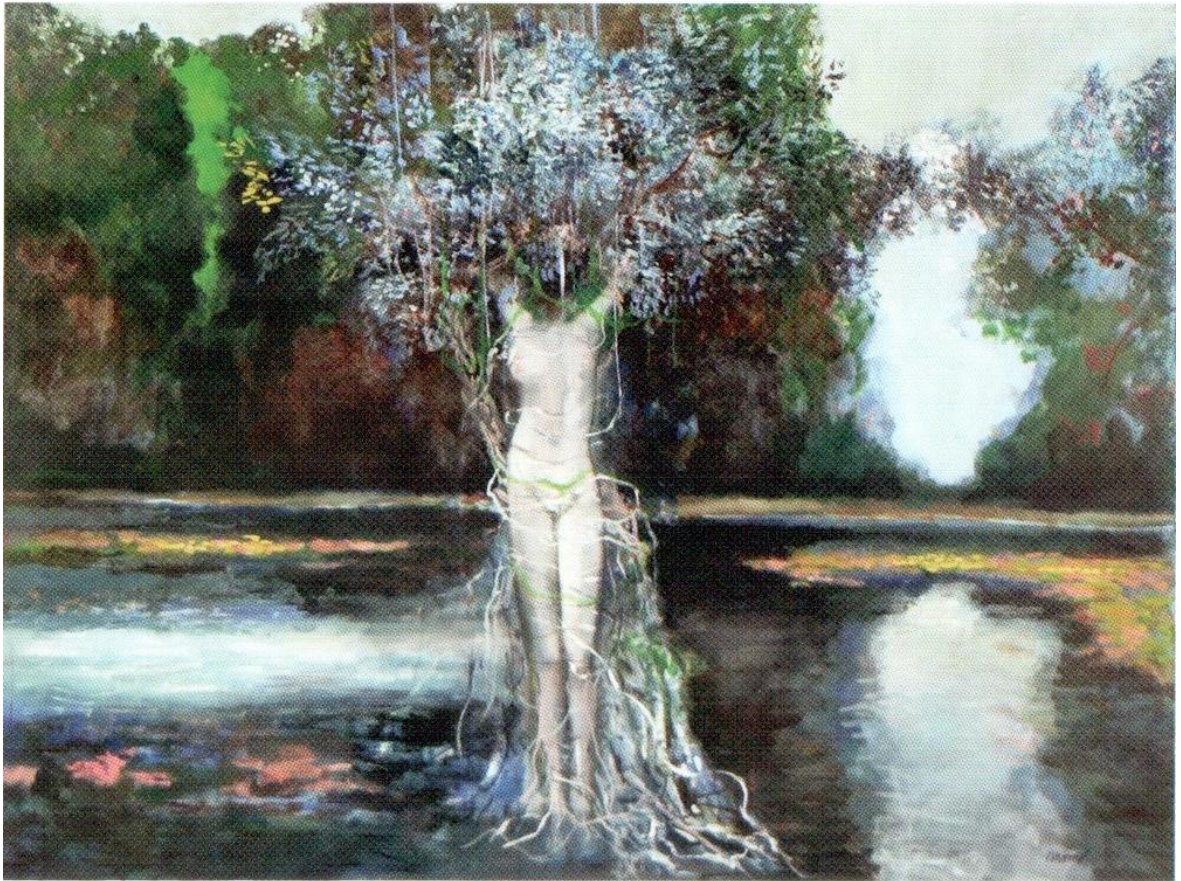
Пříloha 4: Olejomalby

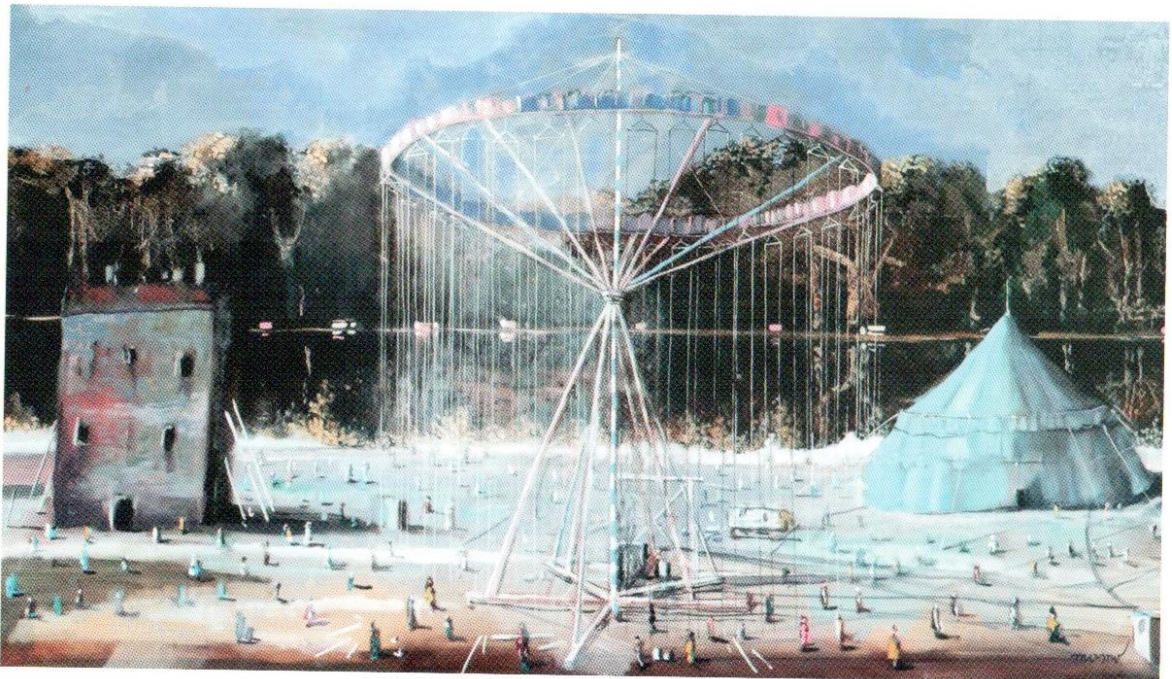
Obrázek 1: **Zuko Džumhur**, 1967. КАПОР, Момо, *Београдске приче Момо Капор: Велика галерија Дома војске Србије: [каталог изложбе]*, 2011. с. 16.

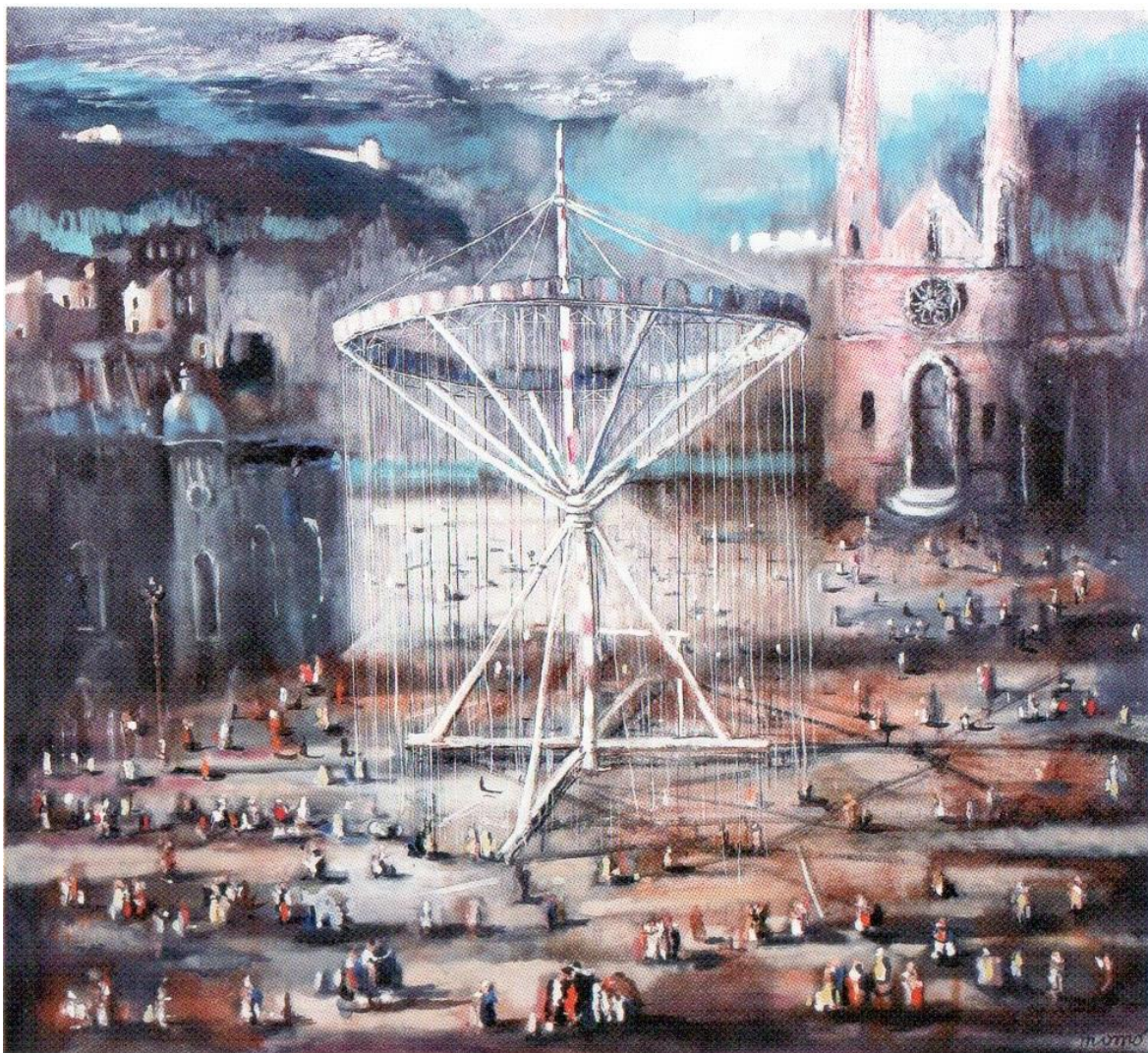
Obrázek 2: **Desanka Maksimović**, 1984. Tamtéž, c. 18

Obrázek 3: **Rození Ady**, 2000. Tamtéz, c. 47.

Obrázek 4: **Kolotoč**, 2000. Tamtéz, c. 42.

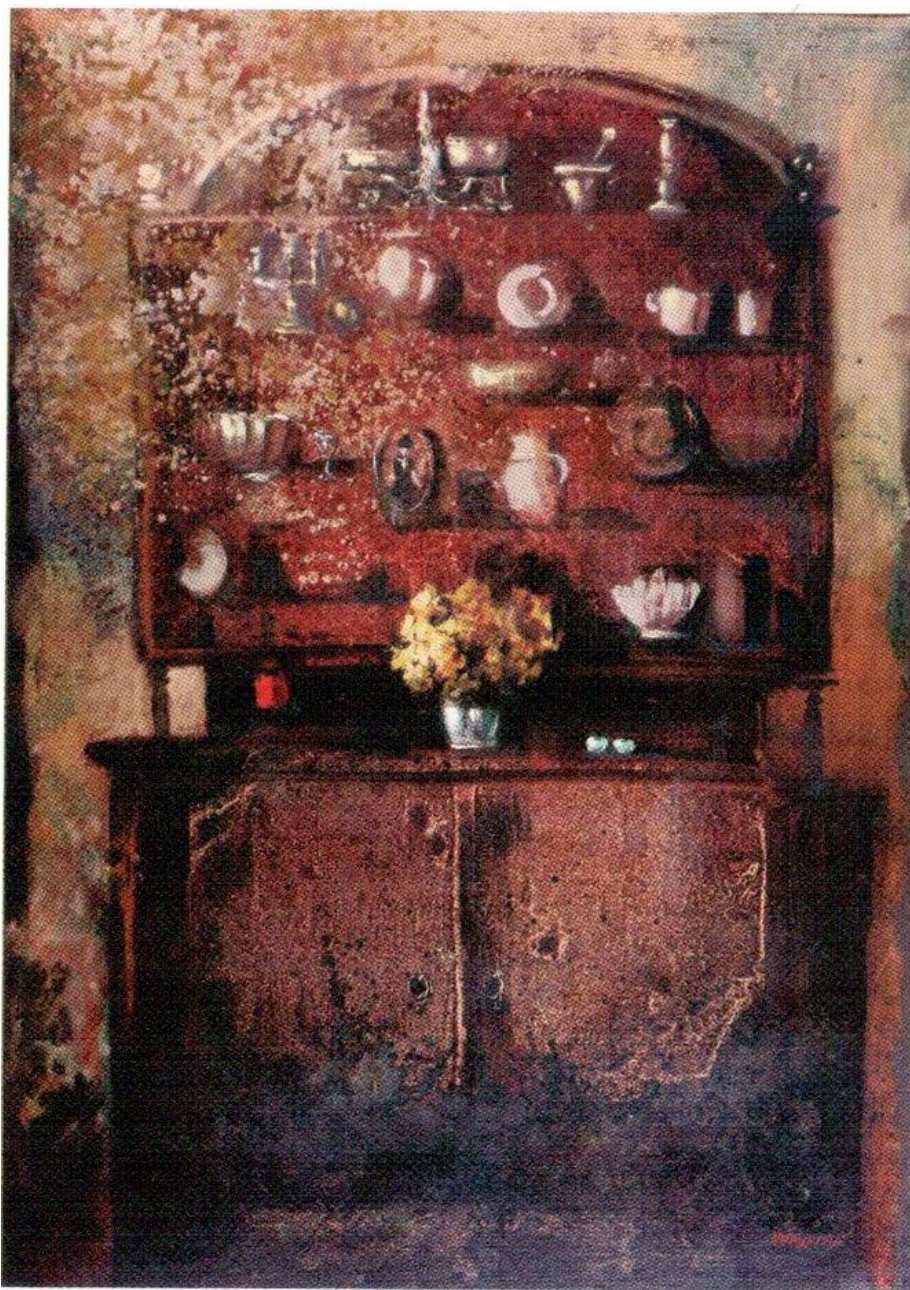
Obrázek 5: **Karusel**, 2001. Tamtéž, c. 33.

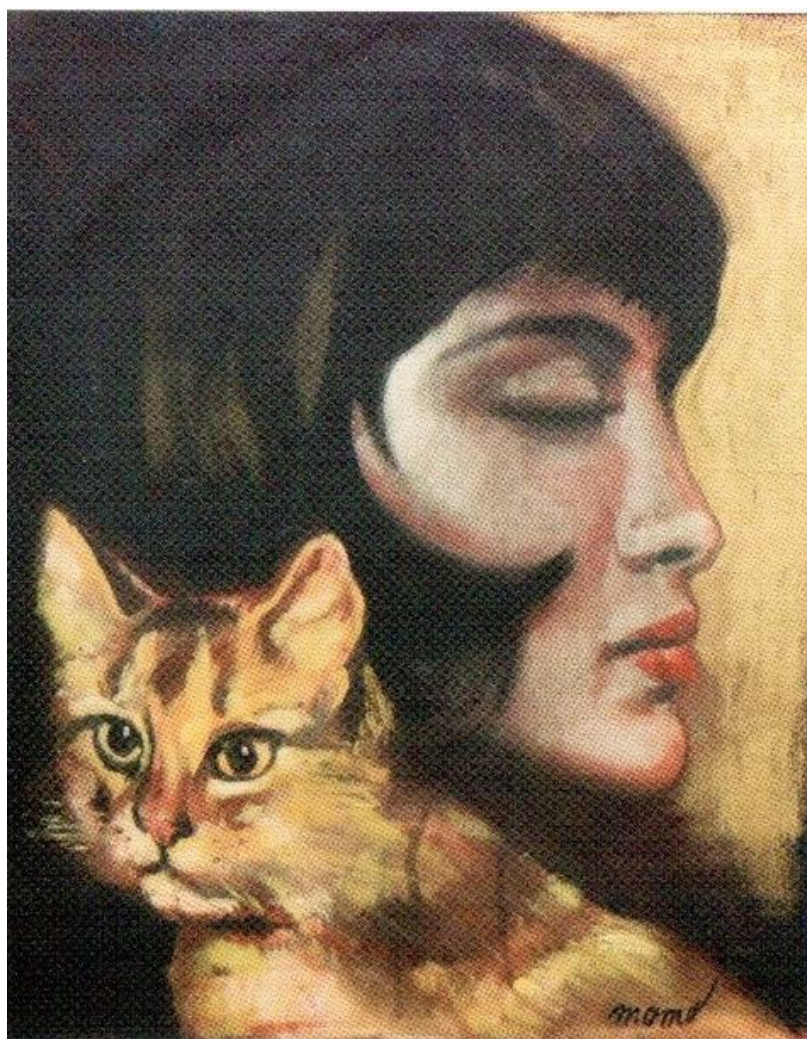
Obrázek 6: **Lament nad Bělehradem**, 2003. Tamtéž, c. 45.

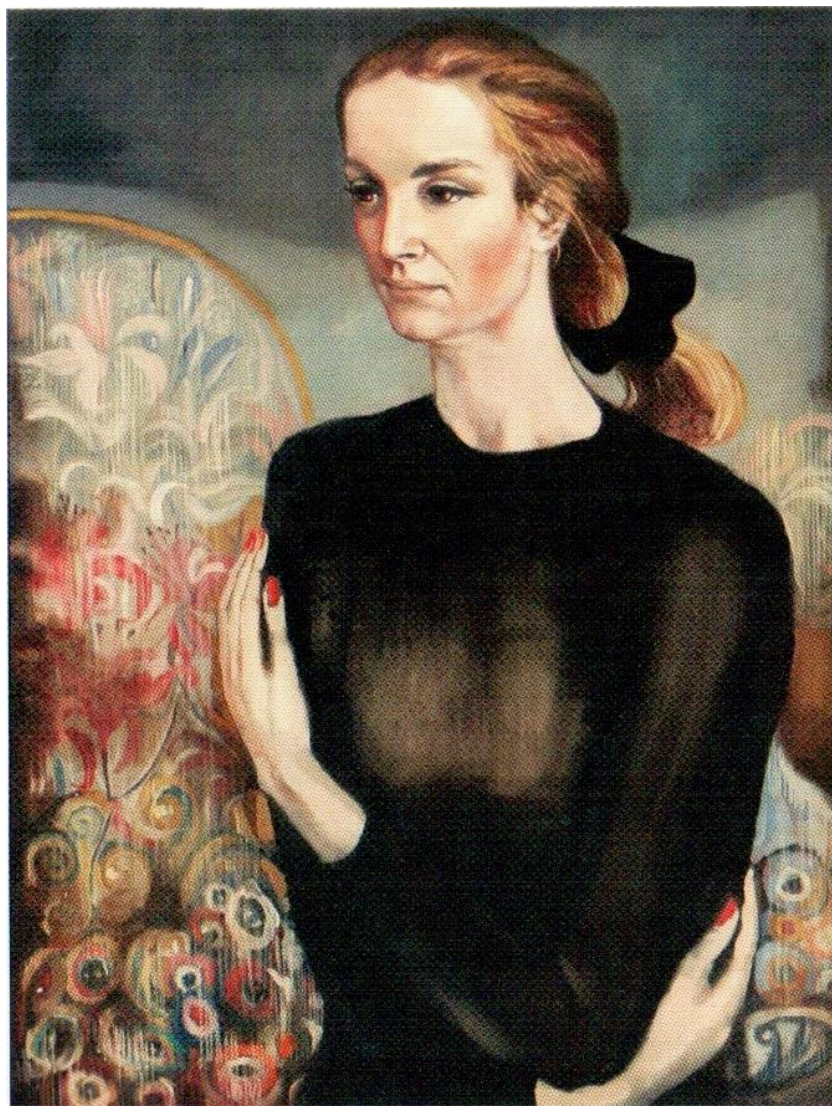
Obrázek 7: **Anděl s mechanickým křídlem**, 2001. Tamtéž, c. 43.

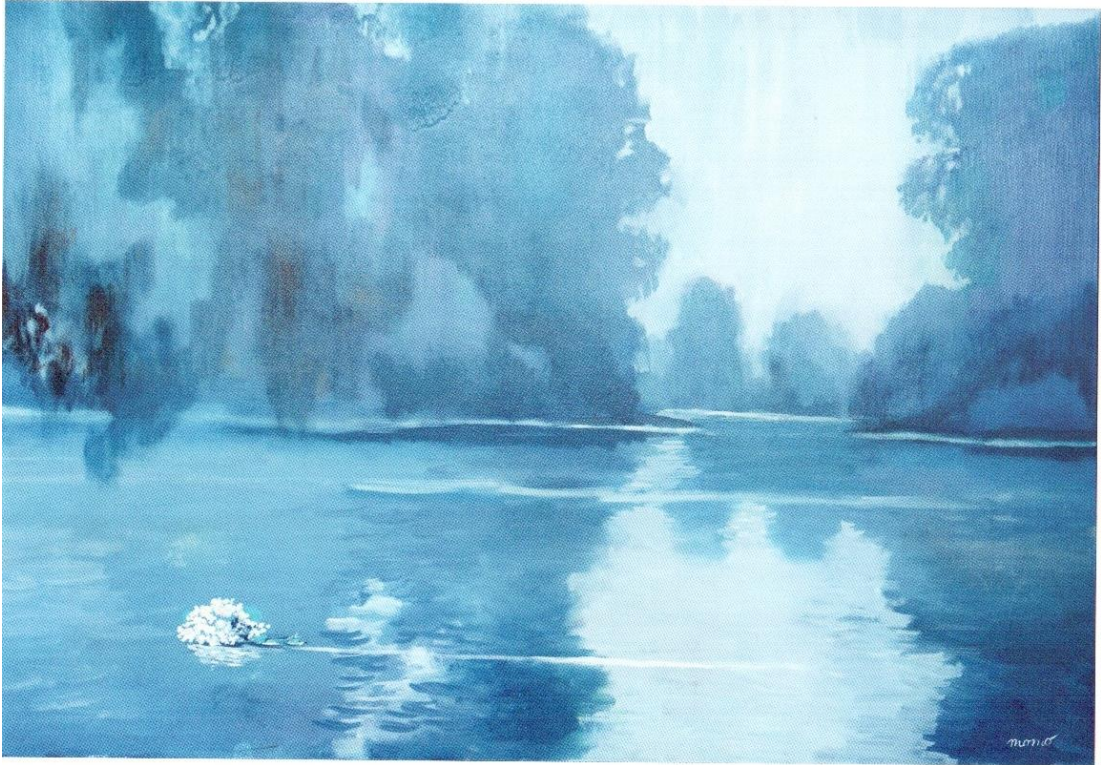
Obrázek 8: **Starý kredenc**, 2000. Tamtéž, c. 32.

Obrázek 9: **Dívka s kočkou**, 1997. Tamtéž, c. 21.

Obrázek 10: **Liki**, 1991. Tamtész, c. 26.

Obrázek 11: **Konec sezóny pro Claude Moneta**, 1998. Tamtéž, c. 30.

Obrázek 12: **Singrovka**, 1999. Tamtéž, c. 31.

Obrázek 13: Íkaros Leonarda da Vinciho, 2000. Tamtéž, c. 40.

Obrázek 14: **Donátorka I**, 2007. Tamtéž, c. 51.

Obrázek 15: **Donátorka II**, 2007. Tamtéž, c. 50.

Obrázek 16: **Košava**, 1997. Tamtéž, c. 20.

Obrázek 17: **Košava**, 2000. Tamtéž, c. 23.

Obrázek 18: **Tin**, 1998. Tamtéž, c. 22.

Příloha 5: Ilustrace

Obrázek 19: **Kresba dívky.** Poznávacím znamením Kapora jako skicáře dívek je typicky něžná linka tvořící obrys tváře a jednoduché, často plynulé, spojení profilu s okolními detaily kresby.
ΚΑΠΟΡ, Μομο, *Πυτομικ κροζ βιογραφιου*, 2010. c. 31.

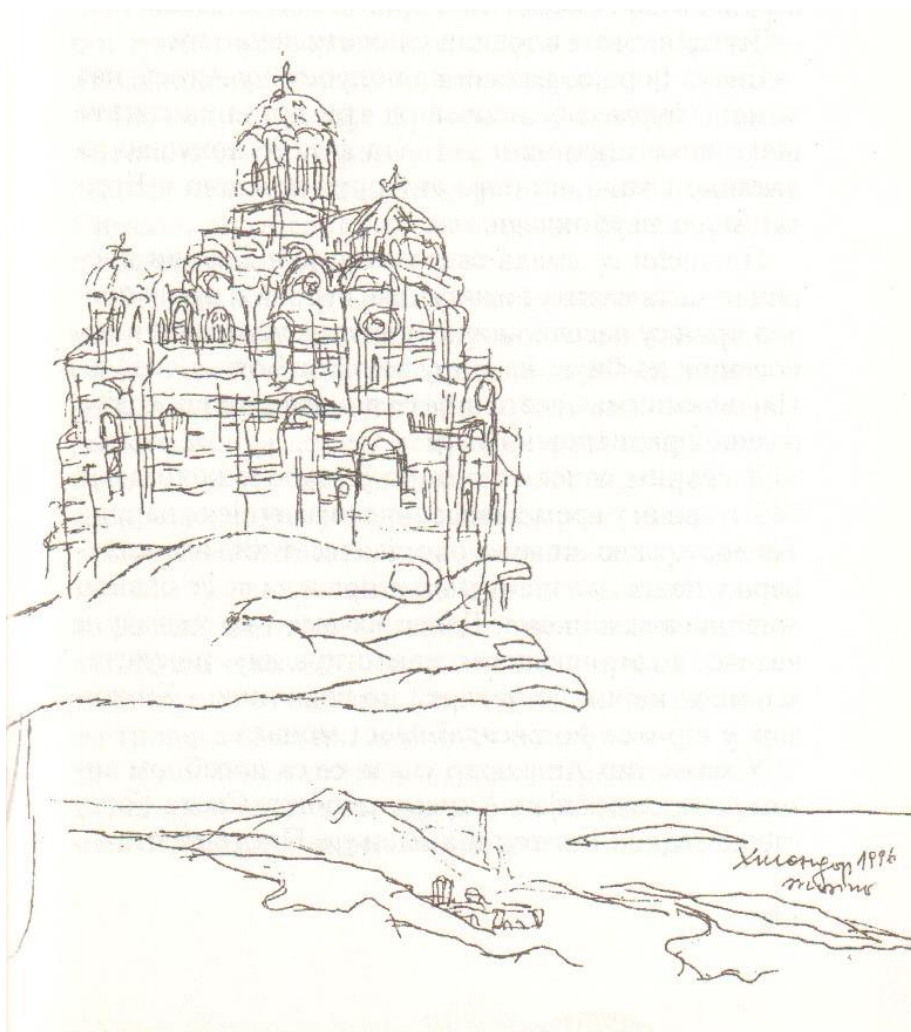
Obrázek 20: **Kresba s textem.** Kapor své kresby velmi často propojuje s texty, které tvoří většinou součást vykreslení postav (nejčastěji dívčích vlasů nebo cigaretového kouře). Tamtéž, c. 195.

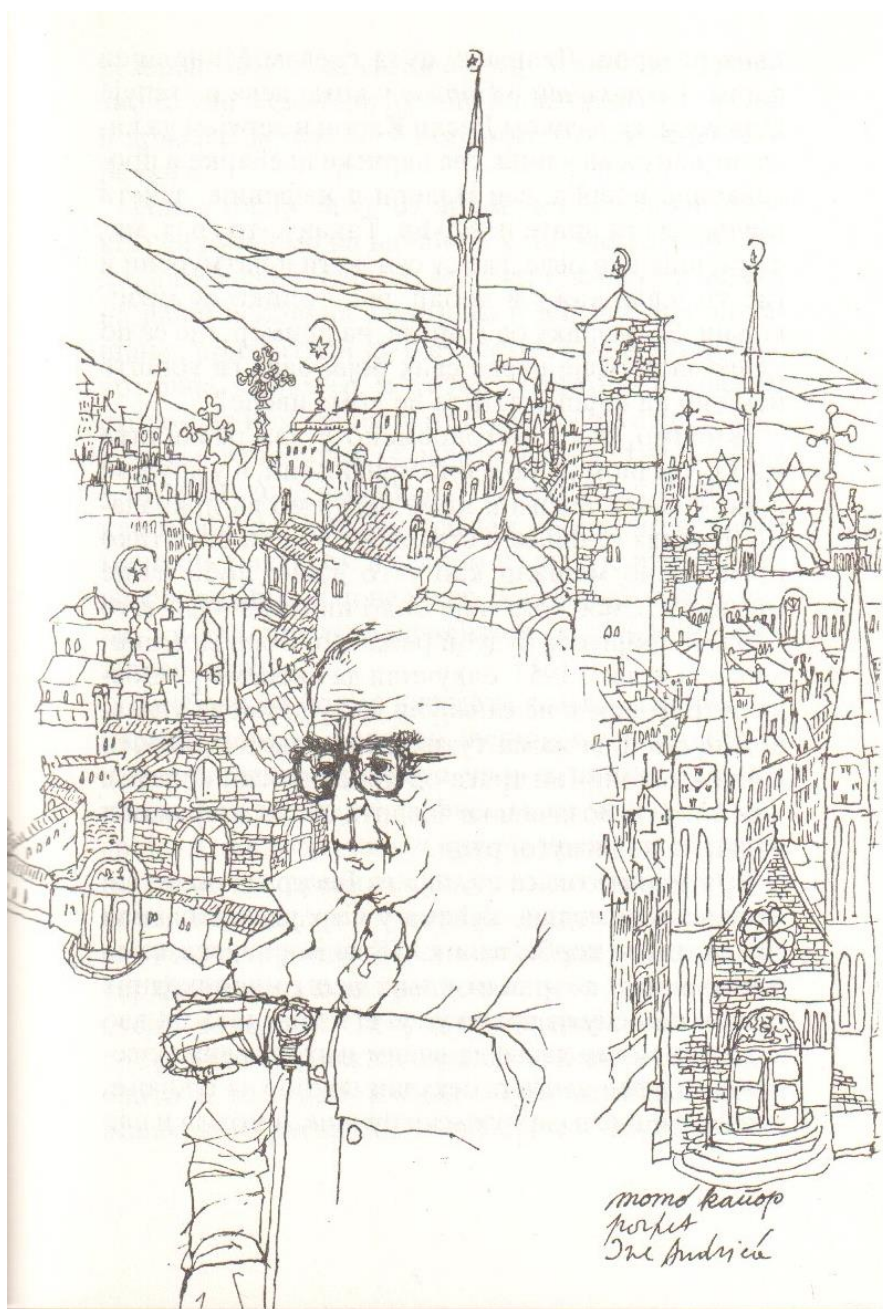
Obrázek 21: **Spojení s přírodou.** Příroda je neoddělitelnou součástí všech autorových kreseb a olejomaleb. Obvykle jsou s ní postavy přímo nedílně spjaté jednotlivými částmi těla. Tamtéž, c. 25

Obrázek 22: **Princezna Jelisaveta Karađorđević.** Tamtéž, c. 191

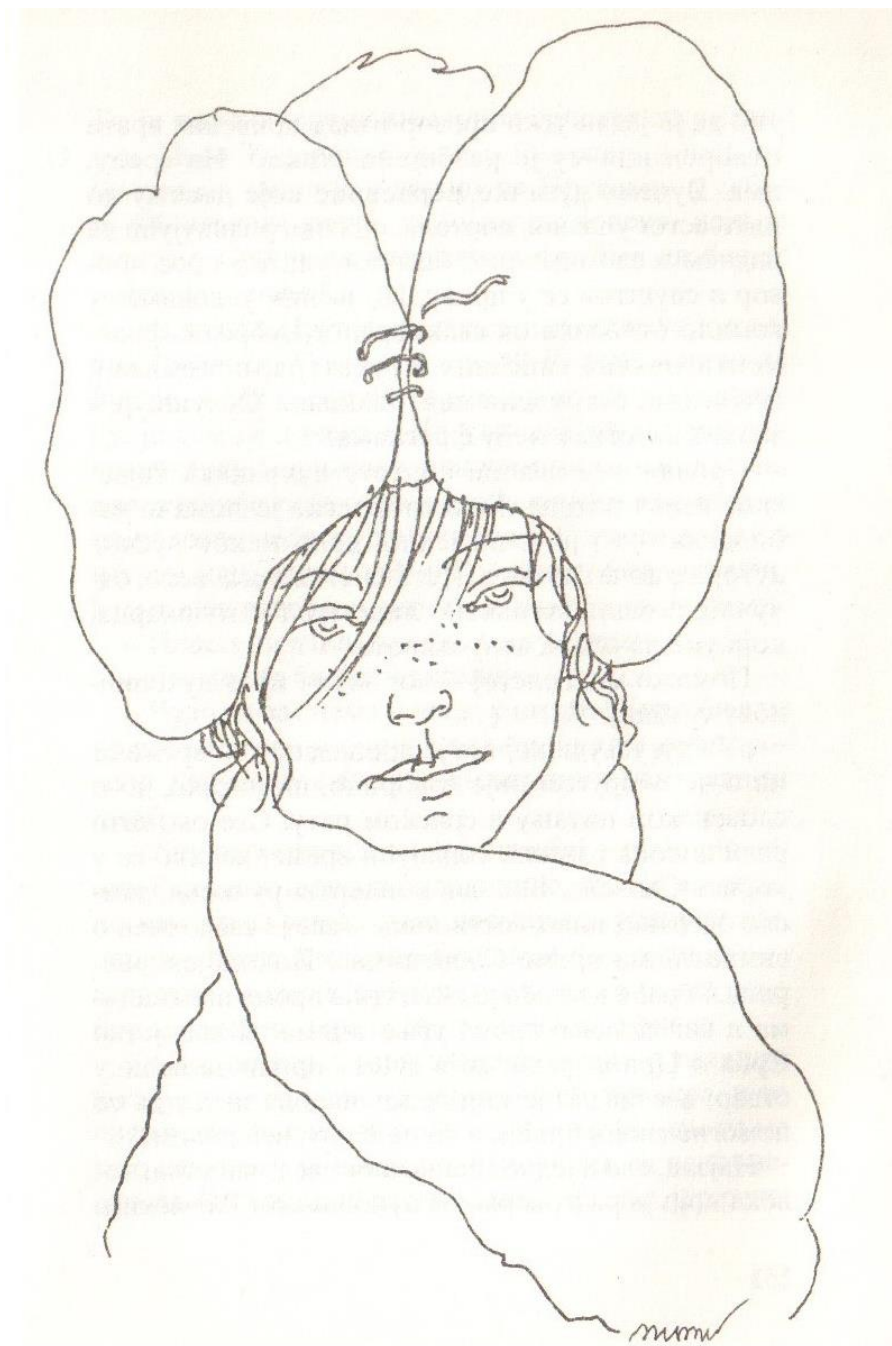
Obrázek 23: **Chilandarský klášter**. Tamtéž, c. 120.

Obrázek 24: Ivo Andrić. Tamtéž, c. 35.

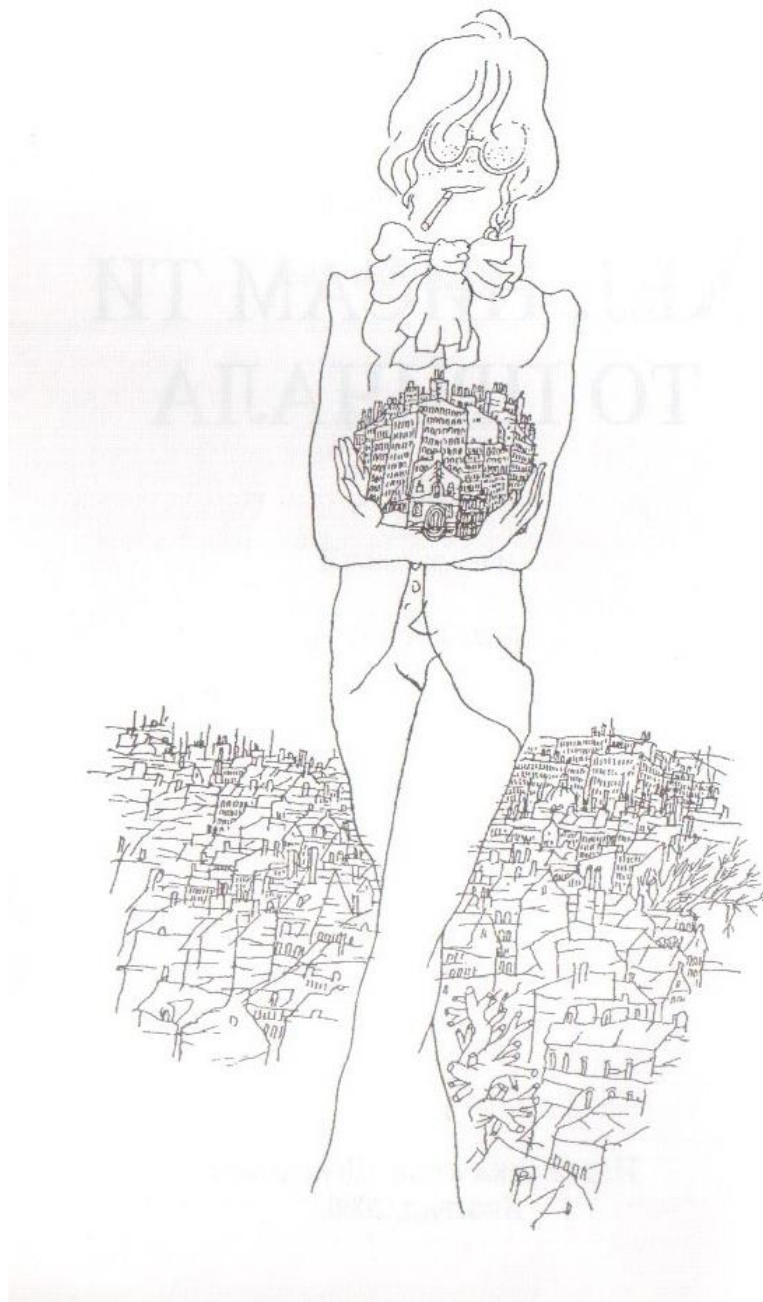
Obrázek 25: **Srbský vesničan.** Známými postavami Kaporových kreseb jsou neznámé tváře, náhodní kolemjdoucí. Na obrázku je srbský venkovan. Jeho nejvýraznějším poznávacím znamením je tradiční srbská čepice tzv. šajkača. Tamtéž, c. 261.

Obrázek 26: **Pihovaté tváře.** Běžnou součástí a dalším poznávacím znamením Kaporových kreseb bývají pihy na dívčích tvářích. Na obrázku je taktéž pro autora typické dokreslení obrázku slovy, v tomto případě uměleckým podpisem. Tamtéž, c. 251

Obrázek 27: **Ilustrace přední obálky *Hej, nisam ti to pričala*.** Na obrázku je hrdinka románu, studentka Anna. КАПОР, Момо, *Хеј, нисам ти то причала*, 2000.

Obrázek 28: **Anna a Bělehrad.** Hrdinka Anna držící v náruči Bělehrad. Tamtéž, c. 4.

Obrázek 29: **Anna na kole.** Tamtéž, c. 159.

Obrázek 30: **Anna v medailonku.** Tamtéž, c. 59.

Obrázek 31: **Anna v botě.** Tamtéž, c. 23.

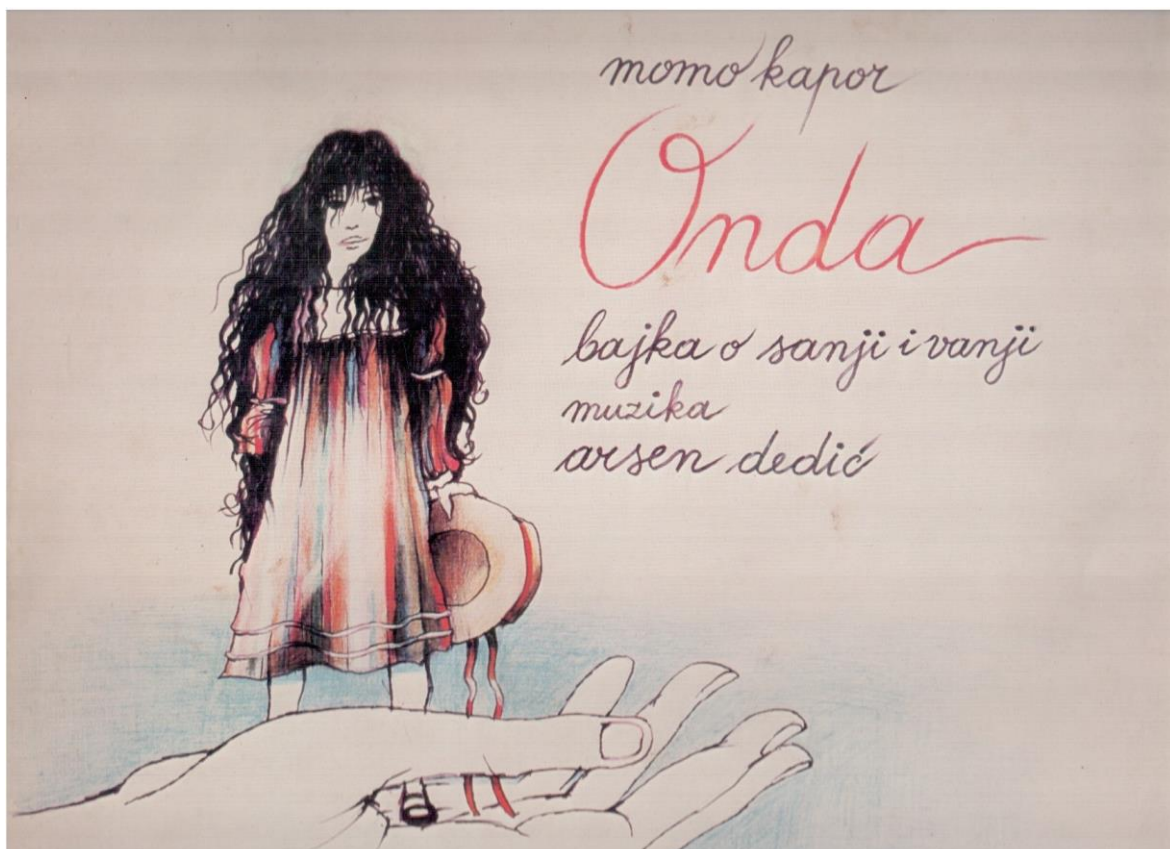
Obrázek 32: **Anna a Kalemegdan.** Doprovodný text obrázků nezřídka tvoří u Kapora doplnění povídek nebo samostatné povídky v obrázcích. Tamtéž, c. 68.

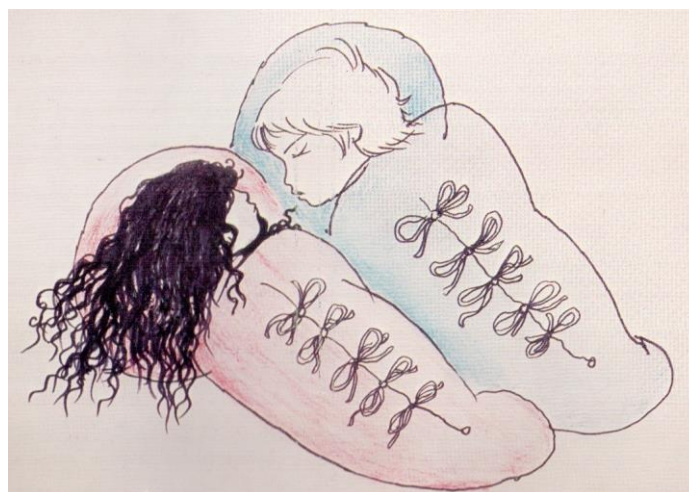
Obrázek 33: Anna a těhotenská móda. Tamtéž, c. 116.

Obrázek 34: **Obálka románu *Una*.** KAPOR, Momo, *Una: ljubavni roman*, 1983.

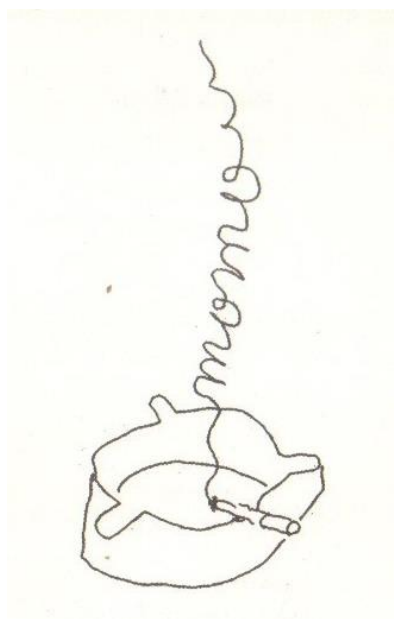
Obrázek 35: **Ilustrace LP Onda: Bajka o Sanji i Vanji.** KAPOR, Momo - Dedić, Arsen, *Onda: Bajka o Sanji i Vanji*, 1982.

Obrázek 36: **Sanja a Vanja.** Tamtéž.

Obrázek 37: **Sanja - s Vanjou v kapuci.** Tématem pohádkového příběhu *Onda: Bajka o Sanji i Vanji* je příběh o lásce. Sanja se začne zmenšovat v důsledku toho, že ji Vanja méně miluje. Její velikost se mění v závislosti na lásce, kterou k ní Vanja opětuje. Tamtéž.

Obrázek 38: **Plustrace s uměleckým podpisem.** КАПОР, Момо, *Исповести: автобиографски роман*, 2011. с. 489.